

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**15-18 YAŞ LİSE ÖĞRENCİSİ KIZLARIN DİNİ
TUTUM VE DAVRANIŞLARI
(YALOVA ÖRNEĞİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Saliha FERŞADOĞLU

**Enstitü Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Din Psikolojisi**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İbrahim ÇAPAK

OCAK - 2013

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

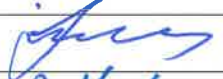

15-18 YAŞ LİSE ÖĞRENCİSİ KIZLARIN DİNİ
TUTUM VE DAVRANIŞLARI
(YALOVA ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Saliha FERŞADOĞLU

Enstitü Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Din Psikolojisi

“Bu tez .../.../201.. tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
prof. Dr. İbrahim Çarşaklı	Kabul	
Prof. Dr. Recep Karaman	Kabul	
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Zengin	Kabul	

BEYAN

Bu tezin yazım aşamasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu; herhangi bir akademisyen ve araştırmacının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu; kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını; tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya herhangi bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Saliha FERŞADOĞLU

03.01.2013

ÖNSÖZ

Hayatı anlamlandırma ve sorgulamada, yaratılmışların en üstün özelliğini taşıyan insanı algılama ve tanıma serüveninde psikoloji ve din psikolojisi bilimlerinden oldukça yararlanılmaktadır.

Özellikle insan hayatının en sıkıntılı yılları olan ergenlik döneminin, bireyin daha sonraki hayatını şekillendirmede büyük bir etkisi vardır. Değişen değerlerin, başkalaşan kavramların süratle ilerlediği 21. yüzyıl gençlerinin dini tutum ve davranışlarını irdeleyen bu çalışmamızın, Din Psikolojisi alanına bir katkı yapmasını umuyoruz.

Bu araştırmayı yaparken desteklerini esirgemeyen danışman hocam Sayın Prof. Dr. İbrahim Çapak'a; yardımını cömertçe sunan Sayın Prof. Dr. Abdulvahit İmamoğlu'na özellikle teşekkür ederim. Araştırmam esnasında bana daima yol gösteren Sayın Arş. Gör. Ayşe Şentepe'ye; hocalarım Mustafa Özkan ve Metin Ocak'a şükranlarımı sunuyorum. Çeviri hususunda bana yardımcı olan değerli arkadaşım Elif Büşra Kocalan'a; son okumayı yapan arkadaşım Yaşar Destanov'a; araştırmaya katılma talebimizi kabul edip anketimizi dolduranlara; ayrıca hayatımın her döneminde ilgi ve desteğini üzerimden esirgemeyen aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Saliha FERŞADOĞLU

03.01.2013

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
TABLOLAR LİSTESİ	iv
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: TEORİK ÇERÇEVE	7
1.1. Ergenlik Dönemi Özellikleri	7
1.1.1. Ergenlik Dönemi Psiko-Sosyal Özellikleri	8
1.1.2. Ergenlik Dönemi Fizyolojik Özellikleri	10
1.1.3. Ergenlik Dönemi Benlik ve Kimlik Gelişimi	11
1.1.4. Ergenlik Dönemi Cinsel Gelişim	13
1.1.5. Ergenlik Döneminde Zihinsel Gelişim	15
1.1.6. Ergenlik Dönemi Ahlakî Gelişim	16
1.1.7. Ergenlik Dönemi Duygusal Değişmeler	18
1.1.8. Ergenlik Döneminde Sosyalleşme Süreci	20
1.2. Kızların Dini Tutumları.....	22
1.2.1. Dini Duygu ve İnanç	25
1.2.2. Dini Düşünce ve Şüphe.....	28
1.2.3. Dini Yaşantı	33
BÖLÜM 2: 15-18 YAŞ LİSE ÖĞRENCİSİ KIZLARIN DİNİ TUTUM VE DAVRANIŞLARI (YALOVA ÖRNEĞİ)	36
2.1 Araştırmanın Modeli	36
2.2. Evren-Örneklem.....	36
2.3. Araştırmaya Katılanlar ve Nitelikleri.....	36
2.4. Örneklem İlgili Alanları ve Hayata Dair Görüşler.....	40
2.5. Ankete Katılan Öğrencilerin Dini Tutum ve Davranış Düzeyleri İle İlgili Bulgular.....	45
2.5.1. Dindarlık Dereceleriyle İlgili Bulgular	45
2.5.2. İnanç Boyutu İle İlgili Bulgular	46
2.5.3. Dua İle İlgili Bulgular	49
2.5.4. İbadet Etme Durumu İle İlgili Bulgular	51
2.5.5. Dini Bilgi Edinme Durumu İle İlgili Bulgular.....	56
2.5.6. Dini Şüphe İle İlgili Bulgular	60
2.5.7. Dini Düşünce İle İlgili Bulgular.....	61
2.6. Ankete Katılan Öğrencilerin Demografik Özellikleri ile Dini Tutum ve Davranışlarıyla İlgili Bulgular	61
2.6.1. Okudukları Okul ve Dindarlık Düzeyleriyle İlgili Bulgular.....	62
2.6.2. İkamet Edilen Yer ve Dindarlık Düzeyiyle İlgili Bulgular.....	65
2.6.3. Aylık Gelir ve Dindarlık Düzeyiyle İlgili Bulgular	67

2.6.4. Aylık Gelir ve Allah İnancıyla İlgili Bulgular	69
2.6.5. Aylık Gelir ve Dua Etme Durumuyla İlgili Bulgular	70
2.6.6. Okudukları Okul ve Namaz Kılma Durumuyla İlgili Bulgular	71
2.6.7. Okudukları Okul ve Dini Bilgi Edinme Yolu İle İlgili Bulgular	72
2.6.8. Okudukları Okul ve Dinledikleri Müzik İle İlgili Bulgular	73
2.7. Araştırma Bulgularının Genel Değerlendirmesi	73
SONUÇ	80
KAYNAKLAR	82
EKLER	86
ÖZGEÇMİŞ	89

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
C.Ü Fakültesi:	Cumhuriyet Üniversitesi Fakültesi
Çev.	: Çeviren
F.	: Frekans
Hz.	: Hazreti
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
M. E. B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
s.	: Sayfa
Terc.	: Tercüme eden
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
U. Ü. İ. F	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
vb.	: ve benzeri/benzerleri
vs.	: ve saire
%	: Yüzde

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Katılımcıların Yaş Durumu	37
Tablo 2: Katılımcıların Öğrenim Gördüğü Okullar	37
Tablo 3: Katılımcıların Hayatının Çoğunu Geçirdikleri Yerler	38
Tablo 4: Anne-babanın Birlikte/Ayrı Yaşama Durumu	38
Tablo 5: Katılımcıların Babalarının Eğitim Durumu	39
Tablo 6: Katılımcıların Annelerinin Eğitim Durumu	39
Tablo 7: Katılımcıların Ailelerinin Aylık Geliri	40
Tablo 8: Katılımcıların Gazete ve Dergilerde Takip Ettiği Sayfalar	40
Tablo 9: Katılımcıların Televizyonda En Çok İzlediği Programlar	41
Tablo 10: Katılımcıların En Çok Dinlediği Müzik Türü	42
Tablo 11: Katılımcıların ‘Sizce Yaşamın Anlamı Nedir?’ Sorusuna Verdiği Cevaplar	43
Tablo 12: Katılımcıların ‘İyi Bir İnsan Olma Özelliğine’ Verdiği Cevaplar.....	44
Tablo 13: Katılımcıların ‘Aşağıdakilerden Hangisi Yapılabilir’ Sorusuna Cevabı	44
Tablo 14: Katılımcıların Öznel Dindarlık Algısı	45
Tablo 15: Katılımcıların Ailesinin Dindarlığı.....	45
Tablo 16: Katılımcıların Allah’ın Varlığına İman Durumu	46
Tablo 17: Katılımcıların Allah İncasını Etkileyen Faktörler.....	48
Tablo 18: Katılımcıların Dua Etme Durumu	49
Tablo 19: Katılımcıların Duada Ederken İsteddiği Dilekler	50
Tablo 20: Katılımcıların ‘Dindar Olmak İçin Dini Vecibelerin Yerine Getirilmesi Şart Değildir’ İfadesine Katılımlarına Göre Dağılımları	51
Tablo 21: Katılımcıların Namaz Kılma Durumu	52
Tablo 22: Katılımcıların ‘Oruç Nedir’ Sorusuna Verdiği Cevaplar.....	53
Tablo 23: Katılımcıların Ramazan Orucunu Tutma Durumu	54
Tablo 24: Katılımcıların ‘İbadetleri Yapamıyorsanız Sizce Bunun Sebebi Nedir’ Sorusuna Cevabı	55
Tablo 25: Katılımcıların Dini Bilgileri Öğrenme Yolu	56
Tablo 26: Katılımcıların Dini Kitap Okuma Durumu	57
Tablo 27: Katılımcıların ‘Yeterli Dini Bilgiye Sahip Olduğunuzu Düşünüyor Musunuz’ Sorusuna Cevabı	58
Tablo 28: Katılımcıların ‘Dini Konuların Hangisinde Araştırma Yaptınız’ Sorusuna Cevabı	58
Tablo 29: Katılımcıların ‘Dini Bilgilerinizi Yönlendirmede En Etkin Kurum Aşağıdakilerden Hangisidir’ Sorusuna Cevabı	59
Tablo 30: Katılımcıların Hangi Konuda Şüpheye Düştüğü durumu	60
Tablo 31: Katılımcıların ‘Bir Zorlukla Karşılaşırsanız Bu Durumu Çözmek İçin Ne Yaparsınız’ Sorusuna Cevabı	61
Tablo 32: Katılımcıların Okuduğu Okul ve Öznel Dindarlığı Durumu	62
Tablo 33: Katılımcıların Okuduğu Okul ve Ailesinin Dindarlık Durumu.....	63
Tablo 34: Katılımcıların Okuduğu Okul ve İbadet Etme Durumu.....	64

Tablo 35: Katılımcıların İkamet Ettiği Yer ve Öznel Dindarlığı Durumu	65
Tablo 36: Katılımcıların İkamet Ettiği Yer ve Aile Dindarlığı Durumu.....	66
Tablo 37: Katılımcıların Ailesinin Aylık Geliri ve Öznel Dindarlığı Durumu.....	67
Tablo 38: Katılımcıların Ailesinin Aylık Geliri ve Aile Dindarlığı Durumu	68
Tablo 39: Katılımcıların Ailesinin Aylık Geliri ve Allah İnancı Durumu.....	69
Tablo 40: Katılımcıların Ailesinin Aylık Geliri ve Dua Etme Durumu.....	70
Tablo 41: Katılımcıların Okuduğu Okul ve Namaz Kılma Durumu	71
Tablo 42: Katılımcıların Okuduğu Okul ve Dini Bilgilerini Edinme Yolu	72
Tablo 43: Katılımcıların Okuduğu Okul ve Dinlediği Müzik Türü	73

Tezin Başlığı: “15-18 Yaş Lise Öğrencisi Kızların Dini Tutum ve Davranışları (Yalova Örneği)”	
Tezin Yazarı: Saliha FERŞADOĞLU	Danışman: Prof. Dr. İbrahim ÇAPAK
Kabul Tarihi: 03 Ocak 2012	Sayfa Sayısı: vii (ön kısım) +86 (tez)+3(ekler)
Anabilimdalı: Felsefe ve Din Bilimleri	Bilimdalı: Din Psikolojisi
<p>Araştırmamızın teorik bölümünde, din psikolojisinin konuları içinde yer alan dini tutum ve davranışların, özellikle de ibadet algısının ve Allah inançlarının gençlik döneminin dinî gelişimindeki seyri, gerek kuramsal esastaki değerlendirmelerle gerekse konuyla ilgili yapılan deneysel çalışma sonuçları dikkate alınarak tahlil edilmeye çalışılmıştır. Yine gençlik dönemi dini duygu, inanç, dini düşünce-şüphe ve dini yaşantı kavramları ele alınmıştır. Bu bağlamda öncelikle, gençlik dönemi gelişim özellikleri ve gençlerin dini anlayışı ele alınmış; söz konusu dönemdeki dini tutum ve davranışlar incelenmiştir. Daha sonra uygulanmış olduğumuz anketten elde edilen bulgular yorumlarıyla birlikte verilmiştir.</p> <p>Saha araştırmamızda, 15–18 yaş arasındaki genç kızların dini tutum ve davranışları ile dindarlık düzeyleri araştırılmıştır. Araştırmayı; Yalova ilinin Merkez ilçesindeki Yalova Anadolu İmam Hatip Lisesi, Yalova Kız Teknik ve Meslek Lisesi ve Yalova Anadolu Lisesinde öğrenim gören 240 kız öğrenciye uygulanan ve elde edilen anket sonuçları teşkil etmektedir. Bu şekilde toplanan verilerin işlemleri SPSS (Statistical Package for Social Sciences) bilgisayar istatistiksel paket programı ile yapılmıştır.</p> <p>Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, konumuza dahil olan liseli gençlerin dini inanç düzeylerinin genel olarak yüksek, buna karşın dini tutum ve davranışlarının pratikte düşük düzeyde olduğu anlaşılmıştır. Dini pratiklerinin devam ve düzenlilik durumlarının henüz tamamıyla şekillenmediği; ergenlerin duygu, düşünce ve tutumlarının tam bir kararlılık göstermediği saptanmıştır. Bunun yanı sıra dini tutum ve davranışların, gençlerin ruh sağlığı üzerinde olumlu psikolojik etkilerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.</p>	
Anahtar kelimeler: Gençlik, Dini Tutum ve Davranışlar, İbadet, Allah İnancı, Dua	

Title of the Thesis: Religious Behaviours and Attitudes of 15-18 Year Old Girls (Yalova Example)	
Author: Saliha FERŞADOĞLU	Supervisor: Prof. Dr. İbrahim ÇAPAK
Date: 03 January 2012	Nu. of pages: vii (pre text)+89(main body)+3(app.)
Department: Philosophy and Religious Sciences	Subfield: Psychology of Religion
<p>In the theoretical part of this study, the topics of the progress of religious behaviours and attitudes within the religious development in adolescence period, which are included among the subjects of psychology of religion, especially perception of worship and belief in God, either with theoretical evaluations or within the light of empirical studies which were made about the issue, are sought to analyse. Also concepts of religious emotion and faith, religious thought and suspicion, and religious life in the youth are addressed. Within this concept, firstly the characteristics of development in youth and religious improvements of adolescents are discussed, and religious behaviours and attitudes are analysed with their causes and effects. Later, findings of the survey and their interpretations are given.</p> <p>In the field research, religious behaviours and attitudes of 15-18 year old girls and their religiosity degrees are sought to examine in a general concept. This study was made by using survey technique among 240 female students who study in Yalova Anatolian Imam-Hatip High School, Yalova Female Technical and Vocational High School and Yalova Anatolian High School in Merkez borough of Yalova City. The statistical accounts of the data which were collected in this way were made by SPSS (Statistical Package for Social Sciences) programme.</p> <p>According to findings derived from study, it is found that the degree of religious belief among young are generally high, on the other hand, religious behaviours and attitudes are on a low level. It is seen that continuousness and regularity of religious practices are not settled down yet, and that emotions, thoughts and attitudes of adolescents do not show determination.</p>	
Keywords: Youth, Religious Behaviours and Attitudes, Worship, Belief of God, Pray.	

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

İnsan, hayat boyu gelişim ve değişim gösteren bir varlıktır. Bu gelişim ve değişimin en önemli çağını oluşturan gençlik, çocuklukla yetişkinlik arasında yer almaktadır. Gençlik; ruhsal olgunlaşma ve hayata hazırlık evresidir. Ergenlik ile başlayan hızlı büyüme, gençlik çağının sonunda kişinin bedensel, ruhsal ve cinsel olgunlaşma sürecinin tamamlanmasıyla neticeye ulaşır.

Ergenlik dönemi varsayılan diğer gelişim dönemleri gibi birçok açıdan incelenebilen bir dönemdir. Bu döneme ilişkin çalışmalar epeyce yoğun olsa da, merak edilen ve araştırmaya konu teşkil edecek daha birçok husus bulunmaktadır.

Din psikolojisi, dinin insan üzerindeki etkilerini inceleyen bir bilim dalıdır. Bu çalışmada araştırma konusu olan “dini tutumlar” hem din psikolojisinin hem de sosyal psikolojinin sahasına girmektedir.

Bu araştırmada ergenlik dönemini yaşayan kız öğrencilerin dini inanç ve tutumlarının, bu dönemdeki bireylerin dini tutum ve davranışlarının tanımlayıcı özelliklerine göre farklılık arz edip etmediğini incelemek esas alınmıştır.

Çalışmada öncelikle ergenlik dönemi ve bu dönemin genel özelliklerinden bahsedilmiştir. Ardından araştırmayı daha somut hale getirmek için lise öğrencilerinin dini davranışları ve yaşantısını inceleyen anket çalışması yapılmış, akabinde sonuçlar yorumlanarak tablolar halinde sunulmuştur.

Ergenlik döneminde din; bireyin yaşantısını şekillendirdiği ve dini sorumlulukların başlama çağı olduğu için önem arz etmektedir. Ülkemizde bu hususa yönelik yapılmış pek çok araştırma vardır.

Yaman (2008); “*İstanbul Büyükçekmece’deki Liseli Öğrencilerin Din Algısı*” adlı çalışmada, İstanbul’un Büyükçekmece ilçesindeki lise öğrencilerinin din algılarını öğrenmek ve bunlar üzerinde etkili olan psiko-sosyal faktörleri tespit etmeyi amaçlamıştır. Büyükçekmece ilçesinde öğrenim gören 313 liseli genç, bu amaç doğrultusunda hazırlanan ankete katılmışlardır. Araştırma neticesinde; okul türü, anne

ve babanın eğitim seviyesi ve dini yaşantıları, dışarıdan din eğitimi alma ve ailede dini uygulamaların gençlerin dini duygu ve düşünce dünyasında etkili olduğu tespit edilmiştir.

Yüce (2009), “*Gençlerde Dini Yönelim ve Kişilik*” adlı çalışmasında; gençlerin dindarlıklarının göstergesi olarak kabul ettiğimiz dini inanç, ibadet ve dini yönelimlerini belirlemek ve dini yönelimleri ile demografik değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemek hedefler arasında yer alırken gençlerin kişilik özelliklerini belirlemeyi ve bu özelliklerle demografik değişkenler arasındaki ilişkiyi tespit etmeyi amaçlamıştır. İstanbul’da ikamet eden 448 genç üzerinde anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Bunun sonucunda dini yönelim ile kişilik arasında karşılıklı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Ceylan (2010), “*Lise Öğrencilerinin Din Algısı*” adlı çalışmasında, Muş ilinde bulunan lise öğrencilerinin Din Algısı ve onların dini duygu ve düşüncelerine etki eden psiko-sosyal etkileri belirlemeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda hazırlanan anket uygulaması, Muş ili, Fen Lisesi, Anadolu Lisesi, İmam Hatip Lisesi, Düz Lise ve Endüstri Meslek Lisesinden olmak üzere beş okuldan 361 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Araştırma sonucunda, İmam Hatip ve Fen Lisesi öğrencilerinin ‘Din Algısı’ envanterine vermiş oldukları cevaplar, Anadolu Lisesi, Düz Lise ve Endüstri Meslek Lisesi öğrencilerinin vermiş oldukları cevaplardan daha olumlu çıkmıştır. Öğrencilerin cinsiyet ve yaşlarına bakıldığında aralarında küçük farklar tespit edilse de kayda değer bir fark saptanmamıştır. Uzun süre yaşadıkları yer ve ekonomik şartların da farklı olması çocukların din algısı üzerinde etki etmemektedir. Araştırmanın genelinde en önemli fark, öğrencilerin okul türüne ve anne-babanın dini yaşantısına göre çocukların din algısı boyutunda çıkan farklılıklardır.

Koç (2002), “*Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisinin Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri*” adlı çalışması, Bursa ili sınırı içinde bulunan dört okulu (İmam Hatip Lisesi, Gazi Anadolu Lisesi, Atatürk Lisesi, Özel Rafet Kahraman Lisesi) kapsamaktadır. Toplam 400 öğrenciye anket uygulanmıştır. Çıkan sonuç, ergenlerin bu dönemde yaptıkları dua ve ibadetlerin, onların ruh sağlığını olumlu yönde etkilediğidir. Namaz kılan, oruç tutan, tövbe eden ergenlerde stres, kaygı ve depresyon durumlarının daha az etkili olduğu görülmüştür.

Bu çalışmalar ergenlik dönemi bireylerin dini inanç ve tutumlarını belirleme açısından bize önemli veriler sunmaktadır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bireyin din ile ilişkilerini gösteren “dini inanç ve tutumları” bilgi, duygu ve davranış unsurlarına göre tasnif ve tasvir etmek, elde edilecek bulgular çerçevesinde karşılaştırmak ve deneklerin dini tutumlarının portresini çıkarmak, bu araştırmanın esas amacıdır.

Araştırmanın bir diğer amacı da ergenlik dönemindeki kız öğrencilerin “dini tutum ve davranışlarını” belirlemek, dini tutumlarının düşünce hayatı ve davranış yapısına nasıl bir etkide bulunduğunu incelemektir.

Lise yılları, öğrencinin hayatının önemli bir dönemi olan ergenlik dönemine rastlamaktadır. Ayrıca bu dönemin gençlerin geleceğini şekillendirmesi açısından önemli olduğu da bir gerçektir. Bu dönem, ileriye dönük hayallerin ve soyutluktan somutluğa geçişinde etkili bir zaman dilimidir.

Ülkemizde son yıllarda din psikolojisi ve din sosyolojisi alanlarında lise gençlerine yönelik araştırmalarda somut bir artış gözlemlenmektedir. Bu araştırmalarda, dini hayatı oluşturan dini duygu, düşünce ve davranışlar psiko-sosyal yönden ele alınırken belirli gelişim dönemleri psikolojisi açısından da değerlendirme yapılmaktadır. Belli gelişim dönemlerinde kazanılan bilgi ve birikimlerin, her alanda olduğu gibi bireyin dini hayatını da etkilemesi beklenir. Bu amaç doğrultusunda gerçekleştirilen araştırmamız, kendi sahasında önemli sonuçlar ve farklı değerlendirmeler elde etmesi bakımından özgündür ve bir o kadar önem taşımaktadır.

Araştırmayı önemli kılan diğer bir husus da çalışmanın yapılacağı yerin Yalova olmasıdır. 1999 deprem olayından sonra hızla yenilenen Yalova’da şehrin nüfus özellikleri değişmiş ve şehirdeki insan dokusu çeşitlenerek artmıştır. İşte bu çalışma, lise düzeyindeki kız öğrencilerin dini tutumlarının belirlenmesiyle, gelecekte Yalova ve çevresinde, benzer konularda yapılacak çalışmalara kaynak ve kıyaslama imkânı verecek bir başlangıç ve basamak işlevi görmesi açısından önemlidir.

Son olarak, bu araştırma ülkemiz din psikolojisi yazınında, salt kız öğrencilerin dini tutum ve davranışlarını detaylı bir şekilde derinlemesine inceleyen bir araştırma olması açısından önemlidir. Ayrıca belirli yaş dönemleriyle ve lisede okuyan öğrencileri kapsamı dolayısıyla diğer araştırmalardan farklıdır.

Araştırmanın Problem ve Varsayımları

İnsan hayatı, psikologlar tarafından belirli dönemlere ayrılmaktadır. Her dönemin kendine özgü karakteristik özellikleri vardır. Bireylerin hayatında ergenlik döneminin dini açıdan önemli bir yeri olduğu düşünülmektedir. Ergenlik çağı bireylere göre farklılık göstermekle beraber genellikle 12 ile 25 yaşları arasındaki dönemini kapsamaktadır.

Buluğa eren bireyin, birtakım dini görev ve sorumlulukları vardır. Bu sorumlulukların, ergenin yaşamını şekillendirmede ve etkilemekte olduğu araştırmalarca ortaya konulmaktadır. Ergenlik dönemiyle beraber bireylerin geçirdiği fizyolojik ve psikolojik değişiklikler bireyde farklı duygu, düşünce ve davranışlara yol açmaktadır. Bu düşüncelerinin şekillenmesinde bireyin başta yakın çevresi olmak üzere etkilendiği birçok faktör vardır. Dini düşünce ve yaşantının temellerinin atıldığı ergenlik döneminde kararlılık gösteren dini tutum ve davranışlar bireyin gelecekteki yaşamını etkilemektedir. Bu nedenle ergenlik döneminin din psikolojisi içerisinde önemli yeri vardır.

Bu araştırmada ergenlik çağında olup lisede öğrenim gören kız öğrencilerin dini tutum ve davranışları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ailenin ekonomik durumu, ailenin eğitim seviyesi, ikamet edilen yer ayrıca Allah inancı, bu inancı etkileyen nedenler, öğrencilerin namaz kılma, oruç tutma durumları, dini bilgilerini edinme yolları, kendilerinin ve ailelerinin dindarlıkları, dua etme sıklıkları ve nedenlerini, dini şüphe durumları incelenmiştir. Aile, arkadaş çevresi, televizyon, internet ve okulun öğrencilerin dini tutum ve davranışları üzerinde önemli bir etki oluşturup oluşturmadığı, edinilen dini bilgilerin kız öğrencilerin dini yaşantısını olumlu yönde etkileyip etkilemediği gibi değişkenler üzerinden araştırmanın problemi tartışılmaktadır.

Araştırmanın varsayımları:

1. Öğrencilerin eğitim gördüğü okul ile ibadet etme durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır. İmam hatip lisesinde okuyan kız öğrenciler diğer okullarda okuyan öğrencilere göre daha yüksek düzeyde dini tutum ve davranışa sahiptir.
2. Öğrencilerin dini tutum ve davranışları üzerinde ailenin, din görevlilerinin, okul ve caminin etkisi vardır.
3. Öğrencinin ailesinin dindarlığı, okul tercihinin etkilemektedir. Çok dindar ve dindar aileler çocuklarını imam hatip lisesinde okutmayı tercih etmektedir.
4. Öğrencilerin dini tutum ve davranışlara sahip olmasındaki etkenlerin etkisi öğrenim görülen okula göre farklılık gösterir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın teorik kısmı; dokümantasyon, tarama, sınıflama, karşılaştırma ve yorumlama gibi araştırma tekniklerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. Uygulama kısmı ise anket tekniğiyle gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın evrenini 2010-2011 eğitim öğretim yılında Yalova İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı ortaöğretim okullarının tüm öğrencileri, örneklemini ise Yalova İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı, Yalova Kız Teknik ve Meslek Lisesi, Yalova Anadolu Lisesi ve Yalova Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencileri oluşturmuştur. Araştırmaya 250 öğrenci katılmış, 240 öğrencinin anketi değerlendirmeye alınmıştır.

Araştırmanın Sınırları

Bu çalışma bir alan çalışması olduğu için teorik ve deneysel olmak üzere iki bölümle sınırlandırılmıştır. İlk bölümde teorik çerçeveye ilgili olarak gelişim psikolojisi açısından ergenlik dönemi kısaca anlatılmış ve din psikolojisi açısından ergenlik dönemindeki kızların dini tutum, dini duygu ve inanç, dini düşünce-şüphe ve dini yaşantıları ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise araştırmanın deneysel kısmını oluşturan anket uygulamasına yer verilmiştir. Anket, araştırmanın proje aşamasında belirlenen okullardaki kız öğrencilere uygulanmıştır. Dolayısıyla bu çalışma, yukarıda bahsi geçen okullarda öğrenim gören

ergenlik dönemindeki kız deneklerle sınırlı tutulmuştur. Ayrıca öğrencilerin hayat karşısında dini tutum ve davranışlarının bağımsız değişkenlere göre (psiko-sosyal ve sosyo-ekonomik) nasıl bir farklılık kazandığı incelenerek sonuçlar ortaya konulmuştur.

Bu araştırmadan elde edilen bulgular:

1. Araştırma 2010-2011 eğitim öğretim yılı ile;
2. Araştırmanın içeriği, Yalova'nın merkezindeki Yalova Anadolu Lisesi, Yalova Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Yalova Kız Teknik ve Meslek Lisesi kız öğrencileri ile;
3. Araştırmadan elde edilen bulgular, deneklerin verecekleri cevaplar ile sınırlıdır.
4. Son olarak bu araştırmanın planlanıp yürütülmesinde ve elde edilen bulguların yorumlanmasında, öğrencilerin anketteki maddeleri doğru olarak cevaplandıkları ve örneklemin içeriği temsil ettiği varsayılmıştır.

BÖLÜM 1: TEORİK ÇERÇEVE

Çalışmanın teorik çerçevesinde, ergenlik döneminin gelişim psikolojisi açısından özellikleri sekiz ana başlık ile incelenmiş, ardından din psikolojisinin konusu olan dini tutum ve davranışlar ve bu bağlamda ibadet algısı ile Allah inancının gençlik dönemindeki dinî gelişim seyri ortaya konulmuştur. Dini duygu ve inanç, dini düşünceler, şüphe ve dini yaşantı kavramları ele alınarak ergenlik döneminin dini portresi çizilmeye çalışılmıştır.

1.1. Ergenlik Dönemi Özellikleri

Bülüğa ermişlikle yetişkinlik arasındaki dönem olarak nitelendirdiğimiz ergenlik çağı hayatımızın hassas bir devresidir. Ayrıca insan hayatının geri kalanını şekillendirmesi, başlangıcında kişinin biyolojik durumunu, sonunda ise psiko-sosyal durumunu değiştirmesi açısından önemlidir.

Ergenlik, hızlı büyüme ve gelişmenin, ruhsal, cinsel ve bedensel olgunlaşmanın yaşandığı bir dönemdir. Bu dönem 12-21 yaşlarını kapsamaktadır. Bu çağa Batı dillerinde büyüme anlamına gelen “adolescence” adı verilir (Yörükoğlu, 1989: 13). Gençlik dönemi olarak nitelendirilen ergenlik; biyolojik, psikolojik, zihinsel ve sosyal açıdan bir gelişme ve olgunlaşmanın yer aldığı, çocukluktan erişkinliğe bir geçiş dönemidir (Yavuzer, 1982: 75).

Birleşmiş Milletler Örgütü'nün tanımına göre genç; 15 ile 25 yaşları arasında, öğrenim gören, hayatını kazanmak için çalışmayan ve ayrı bir konutu bulunmayan kişidir. Bu tanıma göre genç, cinsel olgunlaşmasını tamamlamış, ancak bağımsızlığını kazanıp yetişkinler arasına katılmamış kişidir. Kişi üretici duruma geçtiği veya yuva kurup çalışmaya başladığı zaman gençlik çağı bitmekte, erişkinlik çağı başlamaktadır (Yörükoğlu, 1989: 14). Unesco'nun gençlik tanımı ise şöyledir: “Cesaretin çekingenliğe, serüven isteğinin rahata üstün geldiği çağdır” (Yörükoğlu, 1989: 18). Milli Eğitim Bakanlığı'nın tanımına göre ergenlik, buluş çağına erme sebebiyle biyo-psikolojik bakımdan çocukluğun sonu ile toplum hayatında sorumluluk alma dönemi olan yetişkinlik arasında kalan 12-24 yaşları arasındaki gruptur (Kula, 1993: 17).

Genellikle ergenlik ve gençlik çağı en sağlıklı yaşam dönemidir. Çocukluk hastalıkları geride kalmıştır, yetişkin çağa özgü hastalıklar ise çok uzaktır. Bu çağa özgü tek hastalık belki de ergenlik sivilceleri (Yörükoğlu, 1989: 35)

Gençlik dönemi bunalım, kaygı, öfke ve çatışmalar devri olarak da adlandırılmaktadır. Bencilliğin, asiliğin ve karasızlıkların görüldüğü bu dönemde gencin kendisiyle ve çevresiyle çatışma halinde olduğu görülmektedir. Ancak bu dönem aynı zamanda olumlu duyguların yaşandığı, idealist fikirlerin hayata geçirildiği ve tutkuların belirlendiği bir devredir. Kısacası ergenlik döneminde olumlu-olumsuz tüm duygular en yoğun ve etkili yaşanmakta, tepkiler ani ve aşırı olmaktadır. İşte belki de bu nedenle gençlerdeki coşkuyu, tedirginliği ve tutarsız davranışı en iyi tanımlayan terimi Türkçemizde buluyoruz: Delikanlılık. Anadolu'da genç kızlar için de "Delikanlı kız" deyimini kullanılır (Yörükoğlu, 1989: 41).

Tüm bu açıklamalar gösteriyor ki, bedensel değişimin ve karmaşık duyguların hâkim olduğu gençlik dönemi için zamana ve mekâna göre değişik tanımlamalar yapılmış, gençlik farklı niteliklerle anılmıştır. Kültürel yapıların farklılığı ve gençlik dönemine farklı değerlerin yüklenmesiyle ortak bir tanım elde edilememiştir.

1.1.1. Ergenlik Dönemi Psiko-Sosyal Özellikleri

Psikologlar ergenliğin psiko-sosyal özelliklerini kendi bakış açılarına göre açıklamışlardır. Psiko-sosyal gelişim kuramının kurucusu olan Erikson'a göre insan gelişimi sekiz döneme ayrılır. Her dönemin özelliklerine göre farklı isimler alır. Ergenlik dönemi beşinci dönemdir. Dönemin diğer ismi "kimlik kazanmaya karşı rol karışıklığı"dır. Erikson'a göre bu dönem hem biyolojik hem de fiziki olarak değişikliklerin yoğun yaşandığı ve çocukluktan yetişkinliğe geçildiği bir dönemdir. Çocuk vücudu yetişkin vücuduna dönüşürken, çocuk rollerinin de yetişkin rollerine dönüşmesi beklenmektedir. Bu değişim beraberinde birçok sorumluluk ve problemi de getirir. Problemin en büyüğü "kimlik krizi"nin ortaya çıkışıdır. Fakat bu durum bütün gençlere genellenecek bir problem değildir. Erikson'a göre ergen "ben kimim?" sorusuna cevap ararken kendi kimliğini bulabilmek için önce anne-babasının etkisinden kurtulmak üzere dolaylı ya da dolaysız olarak onlarla çatışmaya girmektedir. Ayrıca kendi kimliğini bulabilmek için de başkalarının kimliğine müracaat etmekte ve kendisi

için modeller aramaktadır (Kulaksızoğlu, 2001: 30- 32). Ergenlik döneminde çözülmesi gerekli en önemli mesele “kimlik kazanma” dır. Çünkü birey, geçmişi ile geleceği arasında süreklilik sağlayacak bir kendilik imgesi geliştirmek ve böylece kimliğini pekiştirmek zorundadır. Erikson’a göre ergen “ben kimim?” sorusuna cevap ararken kendi kimliğini bulabilmek için önce ana babasının etkisinden kurtulmak için dolaylı veya dolaysız olarak onlarla çatışmaya girmektedir. Yine bu dönemde başkalarının kimliğine müracaat etmekte ve kendisi için modeller aramaktadır. Bu dönemde güçlü bir benlik duygusu geliştirebilen bireyler yetişkin yaşamına ilişkin sorunlarla baş edebilmede yeterli donanıma sahip olurlar (Kulaksızoğlu, 2001, 30-32).

Freud ise ergenlik dönemini “Genital Dönem” olarak ifade etmektedir. 12 ile 18 yaşlar arasında bu döneme geçildiğini ileri sürmektedir. Bu dönemi psiko-seksüel gelişim dönemlerinin sonuncusu olarak niteleyen Freud’a göre ergenin fizyolojik yapısında -genital organ ve hormonlarda- meydana gelen değişiklikler, daha önceki evrede sakin kalan dürtülerin canlanmasına yol açar. Bu yüzden cinsel dürtülerden kaynaklanan çatışmalar yeniden ortaya çıkar. Kişi, cinsel organları ve duyguları arasında bir ilişkinin bulunduğunu fark etmeye başlar. Ergenlik ve ergenliğin ilk dönemini içine alan genital dönemde birey, çocuk kişiliğinden çıkıp yetişkin bir insan olmaya çabalar. Karşı cinse ilgi duyma, uygun ve olgun tepkiler geliştirme, sosyalleşmeyi hızlandıran grup etkinliklerine katılma, yetişkinlerle ilişkilerini düzenleme, kendi sorunlarını kendi güç ve yeteneğiyle çözebileceğine dair bir inanç geliştirme, toplumun kendinden beklediği rolü benimseme, evliliğe ilişkin planlar kurma ve meslek seçimi bu evrenin başlıca özellikleridir (nkl. Kulaksızoğlu, 2001, s. 22).

Piaget ise ergenlikte ikinci yani yeni bir bilişsel yetenek evresinin ortaya çıktığını savunmaktadır. Ona göre bilişsel gelişimin son evresi 11-12 yaşlarında başlar, ergenlik boyunca devam eder. Ergenin kendisinde bu dönemde yeni ve güçlü bilişsel kabiliyetler gelişmektedir. Yetişkinler gibi soyut düşünmeye başlar, başkalarının görüş açılarını kavrayabilir ve olumlu sosyal ilişkilere girerek kendilerini geliştirebilirler. Böylece toplumsal yaşamın içine girerler (Yörükoğlu, 1989: 16-21).

1.1.2. Ergenlik Dönemi Fizyolojik Özellikleri

Birçok değişim yaşandığı bu dönemde boyca ve bedence fiziksel değişim ilk sıradadır. Kızlar erkeklerden 1-2 yıl önce ergenliğe girer, büyüme ve cinsel olgunlaşmalarını 1-2 yıl erken tamamlarlar. Ergenliğin fizyolojik değişiklikleri kızlarda ilk aybaşı kanamasıyla, erkeklerde ise erlik gözelerinin (sperm) yapımıyla doruğa ulaşır (Yörükoğlu, 1989: 33).

Ergenlikteki bedensel gelişim iki dönemde incelenmektedir: erinlik dönemi ve ergenlik dönemi. Erinlik dönemi (puberty) Latince pubertas (erkeklik yaşı) kelimesinden alınmıştır. İnsanın cinsiyet yeteneklerini kazandığı gelişim dönemidir. Cinsel olgunluğa ulaşmak ise, çocuk yapabilme yeteneğini kazanmak demektir. Bu dönemde gençlerde birçok fiziksel ve psikolojik değişimler görülmektedir. Ergenlik döneminin bedensel değişimleri ise endokrin bezlerinin kana salgıladığı hormonlar ile başlamaktadır. Kandaki hormonlar erinlik süreci olarak bilinen bedensel ve cinsel değişimleri başlatır. Bu dönemde boy uzaması, ağırlık artışı ve çeşitli organlarda büyüme gözlenmektedir. Çocukluk döneminde erkeklerden daha kısa olan kızlar büyümeye daha erken başlarlar. Hızlı bedensel değişimlerin gözlemlendiği bu dönemde genç, yetişkin boyuna, ağırlığına, bedensel ve cinsel özelliklerine büyük ölçüde ulaşmıştır (Temel ve Aksoy, 2001).

Gençlerde yaşanan bedensel değişimler beraberinde bir takım sorunlar getirmektedir. Bedensel değişimlere ayak uydurmada zorlanan genç, fizyolojik ve psikolojik dengesizlikler yaşayabilmektedir. Ortaya çıkan bu durum ergenin dikkatsiz davranışlar sergilemesine neden olur. Yörükoğlu'na göre bu dikkatsizliğin iki nedeni vardır. Birincisi ergenin hızlı büyümesi ve uzaması sonucunda kasların eşgüdümlü çalışmasının aksamasıdır. Önceki yıllarda kazanılan beceri ve denge yeni kazanılan boyutlara uymamaktadır. İkinci neden ise ergenin utangaçlığıdır. Ergen yeni girdiği topluluklarda ve ilişkilerde sıkılgan davranır ve kendini ifade etmekte zorlanır. Herkesin kendisini izlediğini ve gözlediğini düşünerek sıkıntıya girer. Bu nedenle ergen dış görünüşüyle ilintili birçok durumu sorun yapmaya başlamıştır. Giyim-kuşam ve süs düşkünlük, ayna karşısında saatlerce vakit geçirmek gibi edimler ergende sık sık görülmeye başlanmıştır. Ergen, büyüme süresince birtakım fizyolojik özelliklerine içerlemekte ve bunları kendine dert edinmektedir. Kısa ya da uzun boylu olmak, çok şişman ya da zayıf

olmak onun başlıca sorunlarıdır. Çünkü bu özellikler ergenin arkadaş ilişkilerini ve grup içindeki statüsünü etkilemektedir. Dönem itibarıyla kız ve erkeklerde sivilceler görülmektedir. Ergenlik sivilceleri özellikle kızlarca erkekler tarafından beğenilme anlamında büyük bir engel olarak nitelendirilir. Ayrıca toplumun, boyu birden uzayan ergenden yaşına göre değil boyuna göre davranış bekleme, ergenin ise bu deneyimi kazanamamış olması sıkıntının daha da büyümesine yol açar. Kendisi ve çevresiyle mücadele halinde olan genç aşırı tepkiler verebilmektedir. Ergenin yaşadığı bu inişli-çıkışlı durumlar, onu fiziksel değişimlerini kabul etme sürecine götürürken aynı zamanda ruhsal gerginliklere de itmektedir.

1.1.3. Ergenlik Dönemi Benlik ve Kimlik Gelişimi

Benlik kavramını Yörükoğlu (1989) insanın kendi varlığını algılayış ve kavrayış biçimi olarak açıklar. Türk Dil Kurumunun sözlüğünde ise, “bir kimsenin öz varlığı, kişiliği, onu kendisi yapan şey, şahsiyet” tanımını yer almaktadır.

Dönemin başlıca özelliği ergenin kendi kimliğini bulabilme sürecinin inişli çıkışlı olmasıdır. Genç kendine yakışacak bir kimlik aramakta ve çevresindeki örnekleri kontrol etmektedir. Kendisini ve çevresini sürekli tartmakta, değerlendirmekte ve eleştirmektedir. Böylece uygun gördüğü bireylerin beğendiği özelliklerini alan ergen günbegün kendi benliğini oluşturmaktadır.

Ergenin arayışı hayatının temellerini sağlam atması açısından önemlidir. Eğer ergenin benlik kavramı kuvvetli ve iyi yapılanmışsa, yaşamı boyunca karşılaşacağı sorunların rahatça üstesinden gelecek ve birtakım başarılar elde edecektir. Elde edilen bu başarılar kendi duyguları ve çevresindeki insanların arzularıyla uyumlu olduğu takdirde kendine güveni artacaktır. Dahası özgüveni yüksek, adımlarını kararlı ve sağlam atabilen güçlü kişiliğe sahip bir birey olarak hayatını yaşayacaktır. Bunun tam karşıtı zayıf ve yetersiz benlik kavramına sahip bireyler ise, duyguları olgunlaşmadığı ve özgüven kavramları sağlıklı oluşmadığı için hareket ve duyguları küçük bir çocuğunkine benzer sıkıntılar yaşayacaklardır. Birey, hayat şartlarının zorluğu karşısında nasıl bir tavır takınacağını bilmemesi ve çocukça davranışlar sergilemesi çevresine sorun teşkil edecektir. Bu nedenle benlik oluşumunu etkileyen aile ve çevrenin tutumu, ergenin kendi benliğini oluşturması açısından önem kazanmaktadır.

Kimlik ise, kendimize has düşünce, duygu, idrak/algı, değer, tavır, davranış, hal ve hareketlerden oluşan benliğimiz veya özümüzdür. Duyu, duygu, his, kalp, akıl, beyin, mide ve vicdan diye adlandırdığımız kavramların hepsi bir arada “ben”i ifade eder (Ferşadoğlu, 2010:69). Kimlik; insanı başkalarından ayıran özelliklerin tümü ve çevresiyle uyum sağlarken geliştirdiği davranış biçimidir. Her insan belli durumlarda önceden kestirilebilen belli tavırlar takınır, olaya belli duygusal tepkiler ile yaklaşır ve kendine has davranışlar sergiler. Maddi ve manevi bütün varlığımızı oluşturan “ben”, kimliğimizi yansıtır.

İnsanın kimlik gelişimi belirli adımlar çerçevesinde gerçekleşir. Bu adımlar büyüyen insanın giderek genişleyen bir toplumsal çevreye doğru itilme, onun bilincine varma ve onunla karşılıklı ilişkiye girme durumlarını getirir (Mehmedoğlu, 2004: 83). Birey kendi özgün kişiliğini oluştururken önce kim olduğu sorusuna cevap arar. Bu soruyu kime inanıp inanmayacağı, kimlere değer vermesi ve güvenmesi gerektiği, ne yapmak istediği, yaşamını nasıl yönlendireceği gibi konulardaki sorular takip eder. Bulduğu cevaplar kişiliğini ve hayatını şekillendirir (Aydın, 2003: 89). Yaşadığı bu kimlik bunalımı ergenin bilinçli ya da bilinçdışı tecrübe ettiği bir deneyimdir. Kimi genç bu dönemi sorunsuz ve serinkanlı atlatırken kimisi hoyratça ve çalkantılı geçirebilir.

Ergenlerin başlıca amaçlarından birisi toplumda saygınlık ve statü kazanmak ve bununla yetişkin bir birey olduklarını çevrelerine ispat etmektir. Yetişkin olabilmeleri için bazı aşamalardan geçmektedirler. Bu aşamalar ergenin kimliğini oluşturma açısından vazgeçilmezdir. Mesela; kimlik gelişiminin aktif olduğu zamanlarda ergende dikkat eksikliği, düzensizlik, davranış bozukluğu, hırçınlık, beğenmezlik ve memnuniyetsizlik gibi durumlar oluşmaktadır. Kendi benlik ve kimliğini oluşturmaya çalışan ergen araştırma ve sorgulama sürecine girer. Önyargı, şüphe, inancı sorgulama gibi birtakım duygu ve düşünceler zihninde bir sorun olarak yer alır. Öte yandan yaşadığı fiziksel ve ruhsal değişimler ergenin çalkantılı bir döneme girdiğini gösterir. Çocukluktan yetişkinliğe adım atarken üstlendiği yeni işleve alışmaya çaba göstermektedir. Bu işlevin getirisi olarak kendisine örnek alacağı davranış modellerini çevresinden ve arkadaşlarından alır.

Genç, kimlik oluşturma sürecinde kendine bazı hedefler belirler. Bunlar ileriki hayatına yönelik eş, meslek vb. seçimi gibi yaşamını etkileyecek önemli karar aşamalarıdır.

Ancak ergen ile ailesinin ergene yönelik hedefleri birbirinden farklı olabilmektedir. Çocukluk yıllarında ailenin etkisi altında kalan ergen dönemin özelliği bağımsızlık duygusu sayesinde özgür ve kendi başına hareket eder. Fikir farklılığının görüldüğü noktada iki taraf arasında anlaşmazlıklar ortaya çıkar. İsyancı ve söz dinlemez ergen ailesinin isteklerini kabul etmez ve onlara karşı çıkar. Bu durumda ailenin anlayış göstermesi, çocuğuna esneklikle yaklaşması ve bazı hareketlerini normal karşılaması gerekir. Aksi halde ailenin yanlış tutumu ergeni sorunlu ve bunalımlı bir kimlik oluşumuna sürükleyebilir. Hatta anne baba arasında yaşanan uyumsuzluk ve kavgalar dahi ergenin kimliğini zedeleyebilir ve buna bağlı olarak yaşam kalitesini ve başarısını düşürebilir.

Ergenler yenilik ve değişime daima hazır ve yatkın oldukları için kolay etkilenebilirler. Gençleri hedef alan popüler kültürün amacına rahatça ulaşmasının nedeni gençlerin deneyici ve serüvene açık olmalarıdır. Toplum tarafından kabul edilmek ve onay almak isteyen genç, bir şarkıcıyı veya bir öğretmenini taklit edip onu kendisine örnek alabilir. Dini duygu ve davranışların yaşanmasını sağlayan ebeveyn ile dini liderlerin de gencin kendine örnek kabul etmesinde büyük payı vardır (Binbaşoğlu, 1975: 213). Tüm bu modelleri kendine örnek alan ergen, zamanla taklit etmekten sıyrılarak kendi kimliğini oluşturabilmektedir.

Kısacası kimliğimizin oluşmasında en büyük etkiyi, anne-babamız, çevremiz ve inançlarımız gösterir. Çocukluğumuzdan hatta bebekliğimizden (kimi ilim adamlarına göre anne rahminden) başlayarak kimliğimiz teşekkül eder. Dolayısıyla aile içi eğitim ve terbiye hayati önem taşımaktadır (Ferşadoğlu, 2010: 69).

1.1.4. Ergenlik Dönemi Cinsel Gelişim

Ergenlik bedensel değişimleri, kızlara genç kız, erkek çocuklara da erkek görünümü kazandırırken hormonların çalışmasıyla erişkine özgü cinsel duygular belirlemektedir. Ergen bu yeni, yoğun ve güç duruma sağlıklı bir şekilde uyum sağlamalıdır. Sağlıklı bir cinsel kimlik oluşturması ergenin hayatını mutlu ve huzurlu yaşaması açısından önemlidir. Ailesi ve akrabalarından, okulu ve diğer toplumsal kurumlardan psikolojik olarak reddedilen çocuklarda sağlıklı bir cinsel kimlik gelişimi zor olmaktadır. Biyolojik değişiklikler ve sosyal etkiler (akranlar, ebeveynin değerleri, ahlaki ve dini

inançlar, ergenlik ve cinsellik konusundaki yargılar, karşı cinsten arkadaş edinme) ergenin cinselliğinin benlik kavramı ile bütünleşmesine neden olmaktadır.

Ergen, bu dönemde ailesinden bağımsızlaşmak, karşı cinse ilgi duymak ve sosyal beceriler denemek (spor, hobi vb. kursları) gibi kendine özgü benlik kavramı geliştirmektedir. Benliğindeki değişimlerin farkına varan genç bu değişimi anlamak ister. Bunun için ailenin çocuğuna doğru, eksiksiz ve güvenilir bilgiler vermesi kaçınılmazdır. Yoksa çevreden duyduğu eksik ve yanlış bilgiler sonraki yaşantısını olumsuz etkileyebilir (Yavuzer, 1990: 95). Mesela; genç kızların bir kısmı bedenindeki değişimleri bir türlü benimseyemez ve ergenliğin getirdiği yoğun duygulardan hayli tedirgin olur. Ruhsal olgunlaşmaları geciken kızların çocukluktan genç kızlığa geçişleri sıkıntılı olmaktadır. Sokakta oyun oynayan bir kızın aniden kendini bir kadın olarak kabullenmesi kolay değildir. Yemek yememenin veya perhiz etmenin, kızın çocukluktan kadınlığa geçişini yavaşlatacağını sananlar vardır. Kimi kızlar da çok yemek yeme sonucu gebe kalındığına inanır. Böyle bilim dışı malumatlara kapılan genç kız yemeden içmeden kesilir ve tabiri caiz ise bir deri bir kemik kalıncaya kadar perhizini sürdürebilir. Tıp dilinde ruhsal iştahsızlık (anorexia nevrosa) adı verilen bu durum oldukça ağır bir ruhsal hastalık belirtisidir ve yoğun tedaviyi gerektirir. Başka bir anlatımla genç kızın cinsel kimliğini yadsıması veya ondan ürkmesi durumudur (Yörükoğlu, 1989: 57).

Bir başka cinsel bozukluğun nedeni ise babanın yokluğudur. Babasız çocuklarda cinsiyet gelişiminde sapmalar görülmektedir. Babasızlıktan kaynaklanan düşük zihinsel performans, akademik başarı seviyesinde azalma ve özdenetim yetersizliği gibi sorunlar okul çağında sık rastlanılabilen olgulardır.

Bir başka cinsel kimlik problemi de aile içi yaşanan sıkıntılardan kaynaklanmaktadır. Annesini sürekli mutsuz gören, kadınlığın ezilme ve acı çekme olduğu sonucunu çıkaran bir kız evlilikten ve anne olmaktan doğal olarak korkar. Bu yüzden hep çocuk olarak kalmaya çalışır ve kadınlığını geciktirmek için yemeden içmeden kesilir (Yörükoğlu, 1989: 57).

1.1.5. Ergenlik Döneminde Zihinsel Gelişim

Kullanılmayan kasların körelip, çalışan kasların güçlenmesi gibi zekâ da işlendiği ve çalıştığı vakit gelişme ve ilerleme göstermektedir. Ancak ne kadar çalıştırılırsa çalıştırılırsın bu gelişim belirli bir seviyeye kadar olmaktadır.

Zekâ, ergenlik döneminde gelişmesini sürdürse de boyun birden uzaması gibi ani bir sıçrama göstermez. Ancak ergenliğe erken giren ve girmemiş aynı yaştaki gençlerin ortalama zekâları karşılaştırıldığı vakit, ergenliğe girmiş olanların zekâ seviyesi biraz daha yüksek çıkmaktadır (Yörükoğlu, 1989: 47)

İlk gençlik döneminde kızların zekâ ortalaması erkeklerinkinden biraz daha yüksek bulunmaktadır. Kızlar dil gelişmesiyle ilgili sözel testlerde daha başarılı olurlar. Erkeklerin zekâ testi sonuçları kızlara göre daha inişli çıkışlıdır. Ancak ergenlikten sonra aritmetik noktasında erkekler kızlardan daha önde görülmektedir.

Gencin ailesi ve yetiştiği ortam (okul, çevre, gittiği kurslar) ile zekâ arasında sıkı bir bağlantı vardır. Üst sosyal sınıflarda ve yüksek düzey meslek sahibi olan ailelerin çocukları zekâca alt sosyo-ekonomik sınıflardan gelen çocuklara göre ortalama 10 puan ileridedirler (Yörükoğlu, 1989: 48).

Yoksulluğun çok belirgin olduğu yörelerde yaşayan gençlerin zekâsında gerileme tespit edilmiştir. Doğru ve sağlıklı beslenme ve kaliteli hayat koşullarının zekâ gelişimine etkisi yadsınamazdır.

Zekânın ergenlik çağına kadar dik bir eğri boyunca hızla geliştiği, 15-16 yaşlarında doruğa ulaştığı, ondan sonra daha yatık bir eğri izleyerek 20 yaşına kadar yavaş bir gelişme gösterdiği araştırmacılarca kabul edilmektedir.

Piaget'in çocuklarda zekâ ve düşüncenin gelişimini açıklayan teoremine göre 12 yaşından itibaren çocuklarda soyut düşünme yeteneği hızlı bir gelişme gösterir. Artık çocukluğun somut düşünme yöntemi kullanılmaz. Soyut kavramlarla ve simgelerle düşünme başlar. Böylece, "Erinlikten başlayarak gelişen bedensel ve ruhsal yetenekler kişiyi çocukluk çağındaki pasif halinden sıyrıp kendini ilgilendiren konuları bir oranda bağımsız düşünmeye iter" (Armaner, 1980: 96). Ergenin geleceğe yönelik planlar yapabilmesi, davranışlarını eleştirebilmesi, değerler sistemi oluşturabilmesi, kendini

kabul etmesi ve özgüveni kazanması soyut düşünme yeteneğinin kazanılmasıyla gerçekleşir.

Mantıksal önermeleri anlayıp karmaşık sorunları çözebilen gencin, düşünme yeteneğinde ileri düzeyde bir gelişme meydana gelir. Dinsel konular da zihinsel gelişimle birlikte ergenin zihninde yer almaya başlar. Gencin bu konulara eğilmesi sağlıklı bir zihinsel gelişiminin göstergesidir.

1.1.6. Ergenlik Dönemi Ahlaki Gelişim

Bireyin ahlaki gelişimi, psikolojik, sosyal, kültürel ve eğitsel değişkenlerin etkileşimine bağlıdır. Bu gelişim bireyin hayata bakışını etkiler. Ergenlerde ahlaki çözülme dini çözülmeyi de getirir. Gençlere verilecek cezanın insan onuruyla bağdaşması şartıyla ahlak eğitiminde gerekli bir öge olduğu unutulmamalıdır (Aydın, 2003: 61).

Piaget ahlak gelişimini iki döneme ayırmıştır. Birincisi 6-12 yaşlarını kapsayan dışsal bağıllık dönemidir. İkinci dönem ise 12 yaşından itibaren gelişmeye başlayan ahlaki özerklik dönemidir. Ahlaki özerklik döneminde ergen sosyalleşmeye başlar, arkadaş ve akran gruplarıyla ilişki kurar. Daha önceden kutsal saydığı kuralların insanlar tarafından oluşturulduğu bilincine ulaşmasıyla esnek ve rahat olmaya başlar. Dinsel örf ve adetlerin daha canlı tutulduğu bölge gençlerinde ise kutsallıktan kaynaklanan ahlak anlayışı daha baskındır. Zamanla genç kendi içinde yaşadığı toplumu hatta tüm insanlığı huzura ve mutluluğa ulaştıracak evrensel bir düzen kurmaya çalışır ve kendince kutsal olarak tanımladığı bu düzenle uyumlu olarak yaşamaya çabalar (Cüceloğlu, 1991: 405).

Kohlberg'in ahlak gelişiminde 3 aşama vardır. İkinci aşamaya denk gelen ergenlik çağının başlangıcında mantıklı ve soyut düşünmenin başlamasıyla ahlak değeri akla-kara gibi görünmez olur. Genç, işlenen bir kabahatin bilerek mi bilmeyerek mi yapıldığına bakar. Kişinin niyeti onun bir yargıya varmasını sağlar. Birey ergenlik dönemine tam olarak girdiğinde kendi kurallarından öte ortak değer yargıları esas alır. Uygun davranışı hem kendi hem de toplum yararına ve düzenine uyduğu için benimser. Bir sonraki aşamada ise, ahlak değerlerinin yere, zamana ve şartlara göre değiştiğini görür ve göreceli bir kavram olduğu bilincine varır (Yörükoğlu, 1989: 52).

Soyut düşünme yeteneğini geliştiren genç, anne-babasının davranışlarını, çevresindekilerin hal ve hareketlerini gözden geçirirler. Onların doğru dediklerinin her zaman doğru olmadığını anlar, tutarsız davranışları ayırt edebilir ve eleştirmeye başlayabilirler. Genç bunu kendine özgü oluşturduğu ahlak anlayışıyla yapar. Kimi zaman toplumun yargılarını inkâr ederek kabul etmiyormuş gibi konuşur. Bir süre sonra toplumu düzeltmeye, idealist fikirler savunmaya başlar. Aslında genç kendi değişen duyguları ve çeşitli dış etkenlerin arasında gidip gelmekte, bir nevi bocalamaktadır. Arkadaş grubu, öğretmenleri, televizyonda izledikleri ve çevresinde gerçekleşen olaylar onu zorlayan etkenlerdir.

“Gencin ahlaki değerlerinin gelecekte seçeceği meslekle sıkı bir ilişkisi vardır. Seçeceği meslek onun için sadece bir geçim kaynağı değil, aynı zamanda nasıl bir insan ve kişi olmak isteğiyle, yani idealleriyle ilgilidir. İnsanlara yardımı amaç edinen hekimlik, öğretmenlik gibi özveri gerektiren bir meslek mi, yoksa zengin olma isteklerini kısa yoldan gerçekleştirecek bir meslek mi seçmelidir? Bu aslında zor bir soru ve seçimdir. Çünkü seçtiği meslek dalı, yetenekleriyle uygunluk göstermeli, ayrıca genç amacına uygun ortam ve olanaklar bulmalıdır”(Yörükoğlu, 1898: 54).

Ergenlik döneminde kişilerin en sadık olduğu kavramlardan birisi de ahlak örgüsü içinde varlığını hissettiren dindir. Dini değerlerine bağlılık gösteren genç, din ile örtüşen ahlak kurallarını da benimseyecek, daha iyi bir insan olma, ailesine ve çevresine yardım etme ve iyilik yapma gibi eylemleri hayatına geçirmek için çaba sarf edecektir.

Alfred Adler, genç kız psikolojisi üzerine araştırmalarını topladığı kitabında cinsiyet faktörü göz önüne alındığı takdirde ergen kızların, ahlak kurallarına erkeklerden daha saygılı ve bağlı olduğunu vurgulamaktadır (Adler, 2004: 137-139). Adler, ahlaki gelişimde cinsiyet farkını öne sürerken, Güngör tarafından değerler psikolojisi ile ilgili yapılan alan araştırmasında, gençlerin cinsiyet farkı gözetmeksizin hepsinde ortak değerlerin ahlaki değer olduğu ve bugünkü Türk toplumunu oluşturan gençlerin büyük çoğunluğunun “evrensel ahlak” seviyesine ulaştığı saptanmıştır (Güngör, 2000: 137-139).

1.1.7. Ergenlik Dönemi Duygusal Değişmeler

İnsan yapısı itibarıyla farklı duyguları bünyesinde toplayan bir varlıktır. Sürekli değişen duygu ve düşünceler ergenlik döneminde daha yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. Bedensel değişimlere ruhsal tepkiler veren ergen çoğu zaman akıyla değil hormonlarının dürtüsüyle hareket etmektedir. Hormonlar beden kimyasal dengesi üzerinde etkili olurken aile, çevre, arkadaş ve öğretmenlerin tutumları bu etkilere katlanmayı zorlaştırıcı faktörler olabilir.

Bedensel değişim ergenin duygusal dünyasında bir takım değişikliklere neden olmaktadır. Bunları şöyle sıralayabiliriz; can sıkıntısı, huzursuzluk, çalışmama isteği, umutsuzluk, hayal kurma, yalnız kalma arzusu, amaçsızlık, memnuniyetsizlik, otoriteye ve kurallara karşı gelme, karşı cinse yönelmiş duygusallığın artması, çekingenlik, alınganlık vs.

Dengesiz duygu durumuna maruz kalan ergen, çabuk sevinir veya çabuk üzülür. Duyguları inişli çıkışlıdır, davranışları önceden kestirilemez, dağınık ve savurgandır. Kural tanımaz ve zor beğenir. Heyecanlarını kontrol edemez. Kızlar, erkeklerden daha çabuk olgunlaşır ve duygularını kontrol eder. Ergenin duygularında görülen yoğunlaşma dışarıya bir şekilde yansır. Olumsuz duyguları bağırarak, ağlayarak, el kol hareketleri yaparak belli eder. Ergen şiir, hikâye yazmaya, günlük tutmaya başlar. Yalnız kalma isteği, hayal kurmak ve hayal âleminde yaşamak da ergende görülen duygusal özelliklerdendir (Kartal, 2007:194).

Daha önce sıradan bir arkadaşı olarak gördüğü karşı cinstekilere karşı, ergen, farklı duygu, düşünce ve davranışlar geliştirir. Aşk, sevgi, hüznün, acı kavramları onun için bir mana ifade etmektedir. Âşık olmak bu dönemde baskın bir duygudur. Bazen bunu karşısındakine belli eder, bazen saklama gereği hissederek duygularını içinde yaşar. Ancak bu duygusunda da aşırılıklar yaşayabilir. Çok beğendiği bir kimseyi gözünde büyütürken aradan bir müddet geçtikten sonra aynı kişi gözünde değerini kaybetmektedir.

Ergenin bir başka aşırı duygusu çabucak öfkelenmesidir. Duygu yoğunluğu yaşayan gencin hisleri bir anda yükselip inmektedir. Özgürlüğünün kısıtlanması onu öfkeli edebilir. Ailesinin bu tutumuna itiraz etme şeklini sınırlarına hâkim olamadan

bağırıp çağırarak gösterir. Kimi zaman da hiçbir tepki vermeyebilir. Melankolik bir tavır takınır. Kendini müziğe yahut arkadaş ilişkilerine kaptırır. Ailesiyle hiçbir paylaşımda bulunmaz. Gencin yaşadığı bu geçici durum aile tarafından anlayışla karşılanmalıdır. Dolayısıyla daha rahat ve hafif sıkıntıyla bu dönemi atlatan genç hayatına sağlıklı olarak devam edebilecektir.

Ergen, bedenindeki değişimleri izlerken yavaş yavaş yeni ruhsal tepkiler ve davranışlar içinde kendini bulur. Daha önce dengeli, uyumlu ve sakin bir bireyken, dönemle beraber bu özellikler yerini tedirgin, kuruntulu, güç beğenen, çabucak kızan ve öfkelenen bir kişiliğe bırakır. Duygularda istikrarsızlık göze çarpar. Gencin aynı olaya bir gün arayla gösterdiği tepkiler farklı olabilir. Genç, neşeli ve mutlu iken çok kısa bir süre sonra tamamen farklı bir hale gelebilir (Kartal, 2007: 187). Gencin duygularını önceden kestirebilmek zordur. Derslere ilgisi azalır, çalışma düzeni bozulur, bencilleşir, istekleri artar, her şeyi beğenmez, kurallardan sıkılır ve bunlara karşı çıkar. Anne-babasının sözlerini kendi özgürlüğünü kısıtlayan, rahatını bozan ve keyfini kaçıran sözler olarak görür. Onların sözlerini dinlemekten kaçınır ve ters cevaplar verir. Evde durmak istemez, kendini sürekli gezmeye ve arkadaşlarıyla beraber vakit geçirmeye programlar. Kıyafetlere, moda düşkünlük ve süslenmek öncelikleri olur ve gürültülü müzik dinlemekten hoşlanır.

Ergen; zayıflık, şişmanlık, uzun ya da kısa boy, yüz çizgilerinin düzgün olup olmayışı gibi olguları kendine sorun etmeye başlar. Genç kız ayna karşısında saatlerini geçirir ve dahası bir sivilceyle gün boyu uğraşır. Kızlar erkeklerle gizliden, erkekler ise kızlarla açıktan ilgilenmeye başlar (Yörükoğlu, 1989: 39).

Gençlik çağı, bağımsız olma, kendi ayakları üstünde durabilme ve kendi fikirlerini savunma çağıdır. Sosyal çevreye terk edilen genç anne-babasından koptuğu için yaşadığı boşluğu arkadaşlarıyla doldurur. Arkadaş kümesi içinde bağlılığa ve dayanışmaya sırdışlığı önem verir. Arkadaşlarından etkilendiği gibi arkadaşlarını da etkiler. Birlikte hareket etme, aynı müziği dinleme, aynı şarkıcı yahut oyuncuya hayranlık gösterme, uzun saatler boyu telefonda arkadaşıyla sohbet etme vs. bu dönemde görülen duygu ve davranışlardandır.

Bu dönem aynı zamanda hayranlıkların ve tutkunlukları sıkça görüldüğü bir dönemdir. Gençler kendilerine yeni örnek ve model seçerler. Bunlar kimi zaman yakın çevresinde gördüğü bir öğretmen, bir arkadaş, bir üniversiteli abla veya ağabeydir. Kimi zaman da dönemin popüler insanlarından bir sinema yıldızı, sporcu, yazar, şarkıcı veya bir siyaset önderi olabilir. Bu örnekler kalıcı olmaz, sürekli değişim gösterir. Değişimin bu denli sık ve sürekli olması gençlik çağının kendi öz kimliğini bulma çağı olduğu gerçeğini hatırlatmaktadır. Genç “ben kimim” sorusuna cevap ararken kendine uygun modelleri ortaya çıkartıp, onlarda beğendiği özellikleri ve değerleri alarak kendi kimliğini oluşturur.

Olumsuz duyguların doruğa çıktığı bu dönem sırf bu duygularla sınırlı değildir. Ergen bunun yanı sıra olumlu duygu ve düşünceler de taşımaktadır. Düşünme yeteneğinde sıçrama yaşayan genç soyut kavramları daha iyi algılamaktadır. İlgi alanı genişler, başarılı olmak ve kendini kanıtlamak ister. Yeteneklerini keşfettiği noktada kendini geliştirmeye çaba sarf eder. Coşkuludur, idealisttir ve fikirlerini hararetle savunur. Dünyayı değiştirmenin hayallerini kurar. Toplumunu yeniden şekillendirmenin yanında haksızlıkları ve zulümleri yok etmek ister.

Kısacası bu dönem, taşıdığı özellikleri nedeniyle oldukça inişli-çıkışlı ve karmaşıktır. Genç sürekli bir devinim içindedir. Ancak kimi gençler bu dönemi daha sakin atlatmakta kimisi ise şiddetli geçirmektedir.

1.1.8. Ergenlik Döneminde Sosyalleşme Süreci

İnsan toplumsal bir varlıktır. Eski deyimle ifade edersek “medeni-i bitap” dır. Sosyal bir varlık olma özelliğine sahip olması nedeniyle yalnız başına hiç kimsenin olmadığı ortamlarda yaşaması zordur. Çünkü insan zayıf bir yaratılıştadır. Başkalarıyla yardımlaşma, ilgi, sevgi ve bilgi alışverişinde bulunmak durumundadır. Bu yüzden arkadaşlık ve dostluk insan için olmazsa olmaz kavramlardan biridir.

Ergen de dünyasında özdeşleme ve sorumluluk kavramlarının yer almasıyla beraber sosyal hayatın içinde bizzat var olur. Bu varoluşun beraberinde iletişim ve ilişkiyi getirir. Gençin akranlarıyla arkadaşlık etmesi, sağlıklı bir iletişim kurması ve hayatına devam etmesi açısından önemlidir. Arkadaştan yoksun büyüyen ergenler, sürekli kendilerini büyükler ile kıyaslar. Bu kıyaslama sonucu büyükler gibi olmadıklarını

görür ve umutsuzluğa kapılırlar. Çünkü büyüklerde olup kendilerinde olmayan birçok özellik vardır. Bunu fark eden genç kendini eksik ve kusurlu hisseder (Kartal, 2007: 206).

Bireyin insani özelliklerini kullanıp hayata geçirmesi ve toplumda yaşayabilmesi için bazı bilgi ve beceriler kazanması ve bunları kullanarak sosyalleşmesi gerekir. Sosyalleşme hayat boyu devam eden bir süreçtir. Bu yüzden birey, kendi kimliğini oluşturup, diğer insanlarla ilişkiye girmeli, bazı ortak nesne ve değerleri paylaşmalıdır. Bu ilişki sayesinde birey kendine çekidüzen verir, araştırmaya girerek kendini geliştirmeye başlar. Böylece yeni sorumluluk ve tecrübeler kazanır.

Ergenlikteki sosyal ilişki gereksiniminin temel hedefleri toplumda saygın bir yer edinmektir. Ergen siyasal, dinsel, sportif etkinliklere katılır. Değer yargı çatışmalarının yaşandığı bu dönemde değişik rolleri deneyerek kendini (benliğini) seçmeye ve oluşturmaya başlar. Ergenin olumlu ve sağlıklı bir rol benimsemesi ve mutlu bir hayat yaşaması ailesinin ve okulunun ortak çabalarına bağlıdır. Aile ve okul ergene özgüven duygusu kazandırmalı, kendilik ve farkındalık bilincini aşılmalıdır (Aydın, 2003: 64).

Ergen, ev yaşamından sıyrılarak topluma açılır. Evi dar gelmeye, anne babasının öğüt ve eleştirilerine içermeye başlar. Ona göre nefes alabildiği tek yer dışarıdır. Kendi gibi bağımsızlık arayan ve aynı kaygıları paylaşan yaşlılarına katılır. Evinde ebeveynlerince anlaşılmadığı ve kendisine değer verilmediğini düşünen genç için arkadaş grubu bir sığınak olur. Arkadaşlarıyla girdiği bu ilişki kendi iletişim ve yeteneklerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Böylece ergenlik döneminde yoğunlaşan ait olma, kabul görme, bağlanma gibi sosyal gereksinimler karşılanmış olur.

Okul, ergenin bireysel gelişmesini ve başarılarını etkileyen bir kurumdur. Hem ergenin arkadaş çevresini oluşturması hem de çeşitli faaliyetlerle kendi becerilerini ortaya çıkarması açısından önemli bir eğitim müessesesi olan okulların, ergenin sosyalleşmesine etkisi ve katkısı büyüktür. Yine okul döneminde çocukların öğretmen tutumlarından etkilendiği ve anlayışlı öğretmenlerin ergenler için iyi bir özdeşim modeli olduğu unutulmamalıdır.

1.2. Ergenlerin Dini Tutumları

İnsan fitraten kendinde var olan özelliklerinin yanı sıra kişiliğini oluşturan dış faktörlerin sonucunda hem özgün hem de geliştiği toplumun bir parçası olarak sosyal bir birey hayatını idame ettirir. İşte bu noktada din, insanın tutum ve davranışlarını, insanlar ile ilişkilerini, bireysel ve toplumsal hayatını etkileyen ve belirleyen temel kurumlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanın, mensup olduğu dine bağlılığı onun hayatını, düşüncelerini, tutum ve tavırlarını şekillendirmektedir. Bu bağlamda insandan bağımsız bir din anlayışı düşünemediğimiz gibi, dinden soyut bir insan da düşünemeyiz. İnançsız bir insan dahi bir takım dini kavram ve adetleri reddederek belirli bir düşünce ve tavır algısına sahip olmuştur.

Dinî tutum, bireyin din ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını anlamlandırma biçimidir (Peker, 1993: 88). Bir başka tanıma göre ise, bireyin dine ve din ile ilgili durumlara karşı olumlu ya da olumsuz duygu, düşünce ve davranış durumu içinde olma eğilimidir (Kaya, 1998: 35). Bu eğilim bir anda ortaya çıkmaz. Bir gelişim çizgisi içinde çeşitli faktörlerden etkilenerek oluşur ve gelişir. Ergenin dini tutumlarının oluşmasını sağlayan etkenleri ailesi ve içinde yaşayıp etkilendiği sosyal kurumlar olarak sıralayabiliriz. Dolayısıyla ergenler dini hayatlarıyla ilgili sahip oldukları bilgi ve yaşantı düzeyine önce ailede daha sonra ailenin yanı sıra okulda aldıkları din eğitimiyle ulaşırlar. Bu bağlamda ortaöğretim düzeyinde alınan mesleki din eğitimi, ergenin dini inanç ve tutumlarının gelişmesi ve pekiştirilmesi noktasında oldukça etkilidir (Hökelekli, 1986: 50). Ailede ve okulda verilen din eğitiminin sevgi, özveri ve olumlu bir yaklaşımla ergene ulaştırılması gerekir. Çünkü dini kişiliğin kazanıldığı ergenlik döneminde sevgi ve ilgiden yoksun yetiştirilen gençler, dini inanç ve tutumlarının gelişiminde bazı olumsuzluklara ve sapmalara kayabilirler. Konuyla ilgili Türkiye’de yapılan bir araştırma sonucunda; ergenlerin aile ve okullarında baskı ve korkuya dayalı otoriter bir din eğitimi aldıkları ve bunun da dini inanç ve tutumlarının oluşmasında olumsuz bir etkiye neden olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuçtan hareketle duygusallığın ağırlık kazandığı ergenlik döneminde, bireylerin dini algılamada ve yaşantılarında sevgi imgesinin korku imgesine göre daha önemli olduğu ortaya çıkmıştır (Albayrak, 2002: 331-334).

Ergenlik döneminde dini gelişim konulu çalışmalarıyla tanınan din psikoloğu Clark'a göre; gençlerin dine karşı takındıkları tavırlar çelişkilidir. Gençler hem çok hem de az dindardır. Yaşam dürtülerinin artması ve elde edilmesi mümkün olmayan yoğun bir dini tecrübe yaşamaları sebebiyle çok dindardırlar. Psikolojik bağımsızlıkları uğruna yaptıkları mücadelenin ortak bir belirtisi olarak, kısmen otoriteye isyan etmeleri ve kısmen de dini sezgiyi açıkça ifade etmek suretiyle dinle ilgili bağlantı kurdukları konuları reddetmeye yönelebildikleri için de az dindardırlar (Clark, 1977: 16). Tüm bunlardan anlıyoruz ki ergenlik dönemindeki dini tutumlar “düzensizlikler ve tereddütleri” de beraberinde getirir. Bundan dolayı ergende duygusal ve ruhsal değişimler yoğun bir biçimde yaşanmaktadır. İnanç ve inançsızlık, dua ve küfür, aşk ve nefret, dini tapınak ve sinema, dini unsurlar ilgi ve ilgisizlik bu düzensizlikten kaynaklanmaktadır (Gruber, 1979: 15-20). Yaşanan bu gelgitler ve çevre koşullarının etkisiyle ergen dini tutumlarını netleştirir.

Tutum, bireyin doğrudan doğruya gözlenebilen davranışlarından hareketle, dolaylı olarak anlaşılabilen ve davranışa hazırlayıcı bir eğilimdir. Bu özelliklerinden dolayı dini tutumu doğrudan gözlemlemek mümkün değildir. Bir bireyin dine olan tutumunu, din lehinde yahut aleyhinde davranışlar göstermesiyle anlayabiliriz. Dinin gereklerini yerine getiriyor ve bundan haz duyuyorsa, dine karşı olumlu bir tutum geliştirmektedir. Dine uzak duruyor, aleyhinde söylem ve eylemlerde bulunuyorsa olumsuz bir tutuma sahiptir.

Araştırmacılar, tutumun üç öğeden meydana geldiğini savunmaktadırlar. Bir dini tutumun oluşmasında etkili olan üç unsur bilişsel, duygusal ve davranışsal öğelerdir. Bilişsel öğe, kişinin dini inanç, düşünce ve bilgilerinden oluşur. Duygusal öğe kişinin iç dünyasında yaşanan izlenimler ve din ile etkileşime giren duygularıdır. Davranışsal öğe ise dini pratik ve ibadetlerdir. Tüm bu parçalar bir bütün haline getirildiğinde ‘tutum’u oluşturur. Kişi dini tutum öğelerini ailede, okulda, camide, kitle iletişim araçları ve çevre tecrübeleri ile edinir. Bu karşılıklı etkileşim dini tutumları doğurarak bireyin tavır ve davranışlarını da belirler (Kafalı, 2005: 36). Böylece dini tutumlar, kişinin hayatına ve dini davranışlarına yön verir.

Ergenlik çağının sonuna doğru bireyin dini tutumları kesin olarak belirginleşir. Dini ve ruhsal açıdan henüz yeterli bir olgunluğa kavuşmamış olan ergenlerin yaşayış

özellikleri bireyden bireye değişen birçok farklılıkları da bünyesinde taşır. Kimi ergenlerde dini tutumlar hayat felsefesini yansıtacak ölçüde aşırı iken, kimisinde bu tutumlar pek fazla etkili olmamaktadır. Bireyin oluşturduğu dini tutumlar, onun dini davranışlarını yerine getirmesi açısından etkili bir güdülenme sağlayabilir. Bu bağlamda bireyin sahip olduğu dinsel ihtiyaçlar dini tutumlarını, dini tutumları da dini davranışlarını güdüleyebilir. Dini güdülenme bağlamında herhangi bir engellenme ile karşılaşan ergenin dini davranışta bulunma eğilimi artabilir. Ergen karşılaştığı bir problemin çözümü için dine karşı bir eğilimi varsa, dua ve ibadet etme gibi dini davranışlara yönelerek çıkar yol arayışına girer (Koç, 2006: 22).

Ergenliğin son döneminde genel olarak arayış ve şüpheleri netleşen birey, kendi tutumunu belirleyecek zihni ve duygusal olgunluğa ulaşmıştır. Din ile ilgili kesin tavır ve düşünceler açıkça kendini gösterir. Gençlerin bir kısmı dini bunalıma yol açan çatışma süresince, çocukluk inançlarından farklı olarak dini değerler dünyasını yeni baştan kurar. Bu noktada gençler mensup oldukları dini cemaat veya grupların destek ve onayına ihtiyaç duydukları için bağlandıkları grupla bağlarını pekiştirerek güçlendirirler. Gençlerin diğer kısmı aileden aldıkları dini inanç ve değerleri geleneksel kalıpları içerisinde olduğu gibi ya da çok az değişikliklerle sürdürürler. Gençlerin çok az bir bölümü de dini bütünüyle reddederek ilgisiz, dinsiz yahut bilinemezci olur (Hökelekli, 2005: 280-281).

Din psikolojisi araştırmalarında cinsiyet faktörüyle dindarlık ilişkisi bağlamında Batı'da yapılan çalışmaların ortak sonuçlarında kadınların, erkeklerden daha dindar olduğu saptanırken; Türkiye'de yapılan yerli araştırmalarda kadınlarla erkekler arasında dindarlık bakımından farklı sonuçlar elde edilmiştir. Özbaydar (1970), Köktaş (1993) ve Uysal'ın (1996) araştırmalarında inanç bakımından dindarlıkta, erkekler ile kadınlar arasında belirgin bir farklılık tespit edilememiştir. Öte yandan Günay (1999) ve Kağıtçıbaşı'nın çalışmalarında erkekler kadınlara göre daha az dindar; buna karşılık kadınlar daha fazla dindarlık özellikleri göstermişlerdir. Bununla birlikte Mehmedoğlu'nun (2004) yaptığı çalışmada ise, erkeklerin kadınlardan daha dindar olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun sebebi, iki cinsin biyolojik farklılığından ziyade toplumsal hayattaki konumlarında aranabilir. Zira kadınlar dini uygulamaları benimsedikleri halde, toplumsal şartlardan dolayı buna zemin bulamayabilmektedirler.

Çünkü sosyal psikolojik bir realite olarak Türk toplumunda kadınlar hayata erkeklere nispeten daha az aktif katılmakta ve dinin gerektirdiği toplu uygulamalar bu sebeple kadınlar arasında daha az gerçekleştirilebilmektedir. Öte yandan dini tutumların gelişiminde ergen kızların dindarlığının daha ziyade gelenekçi bir karakter taşıdığı; uğura, muskaya, büyüye ve mucizelere erkeklerden daha kolay inandıkları ve dini tartışmalara daha az katıldıkları söylenebilir (Koç, 2006: 20-21).

Araştırma konumuzla yakından ilintili bir başka çalışma ise daha farklı bir sonuç ortaya koymaktadır. Türkiye’de 14-18 yaş arasındaki kız ergenlerin evren olarak seçildiği bir alan araştırması sonucunda; kız ergenler dini inanç ve ibadet ile ilgili konularda olumlu tutumlara sahip olmakla birlikte, henüz tutumlarının tam anlamıyla netleşmediği görülmüştür. Bunun sebeplerinin ise, içinde buldukları dönemin özellikleri ve toplum tarafından geleneksel din anlayışına bağlı olarak yapılan yönlendirmeler olduğu saptanmıştır (Öztürk, 1994: 278). Öztürk’ün bu çalışması, ergenlerin bağımsız bir din anlayışı geliştiremediklerini, çevresel etkenlerin bireyin dini yaşantı ve tutumlarına müdahalede bulunduğunu ortaya koyması açısından önemlidir.

1.2.1. Dini Duygu ve İnanç

İnsan, kendine has bir takım maddi-manevi özellikler ile donatılmıştır. Bu özelliklerden biri, hissiyatını ve düşünce yapısını etkileyerek dini hayatını ilgilendiren dini duygu ve inançlardır. Dini duygu; bireyin dini tecrübe anında (dua ve ibadet ederken vb.) hissettiği duygu ve algıların genel toplamıdır. Yaşantının özelliğinden çok, alışkanlığa bağlı ve kasıtlı olarak yöneltmesi, dini duygunun varlığına işaret etmektedir. Kendi başına sınırları belli, ayrı ve ayırt edici tek bir dini heyecanın varlığına rastlanmadığı için genel olarak din konularının uyandırabilecekleri ortak heyecanlara “din duygusu” denilmektedir (Hökelekli, 2005: 137).

Kerim Yavuz ise dini duygu ile ilgili şu bilgilere yer vermektedir:

“Dini yaşayışın fikri tarafı olduğu kadar duygu tarafı da vardır. İnsan ruhunun derinliklerinde kök salan dini duygunun tarifinde, herkesin kabul edebileceği değişmez tariflere ulaşılmış olduğunu söylemek mümkün değildir. Din duygusu, bir insanın dini konular karşısında duygulanması ve duyarlılığıdır. Ancak dini duygu kavramı, çeşitli dini objeler karşısında beliren birçok dini duygunun ortak adı olarak kabul edilmektedir. Dini duyguları inceleyen psikologlar, bu duyguların hangisi kendisinde ağır basıyorsa ona dayalı olarak dini duygunun hatta dinin kaynağını yalnız söz konusu duygunun ortaya koyduğunu ileri sürmektedir.

Böylece yerine göre dini korku, sevgi, hayranlık, bağlılık, dayanma, güvenme, sığınma, teslimiyet, istek, ümit, şükretme (minnettarlık), kaçınma, sonsuzluğu arama, yüceltme ve ululama (hürmet ve tanzim), ilahi âleme ya da ilahi kuvvete yönelme gibi duygulardan birisinin dini duygunun kaynağı veya en azından dini hayatta önemli duygulardan sayıldığı görülmektedir” (Yavuz, 1983: 34).

Tüm bu düşüncelerden hareketle anlıyoruz ki, dini duygu sürekli olarak ilahi âleme yönelik ve oraya doğru yükselme çabası içinde yaşanan bir duygudur. Dini duygunun, insana, yaşadığı dünya hayatında bulamadığı güven ve emniyet duygusunu kazandırdığı ve kendi dışında rahatlıkla güvenip teslim olacağı yüce bir kudrete dayanma imkânı verdiğini söyleyebiliriz (Özbaydar, 1970: 6).

Yaratılışın temel yapısı ve işleyişi dünyanın her yerinde ve herkeste ortak olduğu için dini duygu evrensel bir duygu olma özelliğine sahiptir. Ancak din duygusunun gelişimi de öğrenme ve yetiştirme şartlarına bağlıdır. Bir çocuğa küçük yaşlarda aktarılan dini anlatıların, o yaşlarda tam olarak anlaşılmadığı fakat ileriki yaşlarda hatırlandığını düşünürsek, kendi dini duygu ve düşüncelerinin oluşumuna bir tohum atıldığını varsayabiliriz. Nitekim aynı şekilde ergenlik döneminde dini duygu ve düşünceler doğru aşılıp geliştirilmezse, ergende zamanla patolojik bir durum meydana gelebilir. Jung’a göre çeşitli psikolojik rahatsızlıklar insanın iç dünyasındaki dini inanç eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Eğer dini tecrübe ihmal edilirse birey başına gelen zorluklara tahammül ve sabır gücünü kaybedebilir (Ekşi, 2006: 191). Adler, bu gelişim sırasında “hırs” kavramının önemli bir psikolojik etken olduğunu savunmaktadır. Ergenin bu dini gelişim sürecini değişikliğe uğratan diğer faktörler ise; ergenin beden yapısı, çocuklukta aldığı eğitim, yetiştiği sosyal çevre, bilişsel gelişim, dostluk duygularının uyanması, cinsel dürtülerine bağlı suçluluk duygusunun gelişmesi ve bağımsızlık isteğidir (Vergote, 1981: 583).

Bu dönemdeki dini gelişimin özelliği kutsal varlık karşısında sevinç ve korku gibi çift yönlü duyguların birlikte hissedilmesidir. Çocukluk döneminde kazanılan dinin, çocuğun zihinsel temellerini zorlayan heyecanlar ortaya çıkmaktadır. Ergenlik dönemine giren bireylerde Tanrı tasavvuru da değişikliğe uğrar. Ergenlik dönemi öncesinde Tanrı’yı kişileştiren birey, 15-16 yaşlarına geldiğinde somut düşünceden soyuta doğru giderek yaratıcıyı “içselleştirir”. Bundan dolayı ergenler kutsal varlığı “hem ürküntü veren hem de kendine çeken” bir sır olarak algılar ve çoğu zaman da bu

durumdan dolayı da suçluluk hissederler. Bu dönem ergenlerde görülen korku, şüphe, aşk, dua ve terk edilmişlik gibi öznel temalar, ergenin kutsal varlık algısını etkiler.

Erkek ergenler, dünyanın yaratılışı, kutsal varlığın mutlak kudreti, günah kavramı ve yapılan duaların şekli gibi konularla ilgilenirken, ergen kızlar duygu ve düşüncelerinde hayatın sorunlarına pratik bir yaklaşımla bakar. Her iki cinsiyet dine karşı bir tutum geliştirme çabasına girer. Kızlardaki din duygusu, diğer eğilimlerin taşıdığı değerler ölçüsünde önem kazandığı için bir anlamda bu eğilimlerin bileşimidir. Bu durum daha ziyade onların duygusal aşk sorunlarında ortaya çıkar. Bu yüzden ergenler, duygusal yalnızlıktan dolayı çektikleri acılara cevap veren kutsal varlığın yakınlığına özel bir önem verirler ve kendi iç dünyalarındaki konuşmalarında onu bir sırdaş olarak görürler (Koç, 2006: 14). Bu durum soyut düşünme yetisinde meydana gelen değişmeye bağlı olarak Tanrıyla daha bireysel bir ilişkiye girme ihtiyacının doğmasından da kaynaklanmaktadır (Karaca, 2007: 193).

Dini inanç, insan kişiliğini bütünüyle kapsamaktadır. Bu yüzden iman gelişimi kişilik gelişimi ile paralellik arz etmektedir. İlk çocukluk devresinden itibaren gelişmeye başlayan kişiliğin genellikle olgunlaşmaya başladığı yükseköğrenim çağına tekabül eden son ergenlik ile ilk yetişkinlik devresi, aynı zamanda iman gelişimi açısından önemli bir devredir. Çünkü gençlerin dünyasında dini hayat, değişim ve gelişimlerine iştirak ettiği kişiliğin sanıldığından çok daha fazla düzenleyici elemanlarından birini teşkil etmektedir (Hökelekli, 1985: 89). Bu yüzden gerçek dini bir inanç, gerek zihniyet yönünden gerekse psikolojik ve ahlaki yönden, kendi içinde tutarlı, dengeli ve mantıklı, aşırılıklardan uzak ve sağlam bir yapıya sahip bütünleşmiş bir kişilik tipinin oluşmasında önemli bir etken olmaktadır. İnançlar insanın psişik dünyasında ne kadar çok farklılık gösterse de, imana konu olan objenin varlığı, her insan için bir iç huzur, güven ve emniyet sağlamaktadır (Göcen, 2006: 575). İman, insan hayatında psikolojik bir ihtiyaç, fitri bir duygudur (Özakpınar, 1999: 36).

İnancı, gelişim sürecine tabi ve insanın her döneminde farklı bir görüntü taşıyan bir görüngü olarak değerlendiren ve kişilik ile dini inanç arasında nedensellik, öncelik, sonralık ilişkisi kuran Fowler'a göre ergenlik döneminde inancın aldığı şekil, terkibi ve gelenekseldir.

Ergenin dini inancının oluşma süreci de oldukça sancılı bir dönemdir. Zihinsel ve düşünsel anlamda birtakım gelişimlerden geçen ergen iç dünyasında iniş-çıkışlar yaşamaktadır. Ruhi uyanış sebebiyle kendini çevreleyen olayları basit bir şekilde değerlendiremez. Dini inanç ve değerler önem kazanmaya ve fikri dünyasını altüst etmeye başlar. Ergenlik dönemine kadar hiçbir eleştiriye tabi tutmaksızın benimsediği inancını, sıkı bir şekilde gözden geçirerek yeniden değerlendirmeye alır (Pazarlı, 1982: 50). Cinsel gelişmenin yoğun etkisiyle karşılaşan ergen, nefsanî arzuların peşinde koşmakla dini normların sakındırması arasında gidip gelmektedir. Bir seçim yaparak duygu ve düşüncelerini yönlendiren genç, rahatlayarak kendi inanç dünyasını bir zemine oturtur. Bu tercih ergenliğin son devrelerine rastlamaktadır.

Dini duygular köklü bir geleneksel değer teşkil etmesi itibariyle, diğer değerlerle çatışmadığı sürece gençler arasında revaç bulduğu tahmin edilebilir. Nitekim ülkemizde yapılan bir araştırmada “tamamıyla olgun bir hayat görüşüne sahip olmak için şu veya bu şekilde bir dini inanca sahip bulunmayı” gerekli görüp görmedikleri şeklinde ve doğrudan doğruya din konusuyla ilgili kapalı bir soruya öğrencilerin %69’u “evet” cevabını vermiştir (Mehmedoğlu, 2004: 91). Bu araştırma sonucu bize, gençlerimizin dini duygu ve dini inanca bağlılık eğiliminin yüksek olduğunu göstermektedir.

Genel olarak dönemi incelersek; ilk gençlik periyodunda yani yaklaşık 12-14 yaşları arasındaki gençlerin yüksek bir dinî inanç ve faaliyet seviyesine sahip oldukları kabul edilmektedir. Buna rağmen ergenlik döneminin sonu ve yetişkinliğin öncesine doğru, dini faaliyet ve inançlarda düşüş gözlenir. 16 ve 17 yaşlarında imanın sorgulanması ve dindarlığın azalması gibi bir sonuç ortaya çıkar. Bununla beraber dini, tahkiki anlamda değerlendirme ve yeniden kavrama da vardır (Mehmedoğlu, 2004: 90).

Dini inanç ve değerlerin insan için katkısı şüphesiz yadsınamaz. Hayatın yapısından kaynaklanan boşluk, anlamsızlık, ölüm ve yokluk gibi insanın zihnini meşgul eden olumsuz duygu ve düşüncelere sürükleyen kavramlar, dinî inanç ve değerlerin verdiği huzur, sükûnet ve mutluluk sayesinde yok edilmektedir.

1.2.2. Ergenlerde Dini Düşünce ve Şüphe

Bireyin, dini içerikli fikri yapısını ve tavırlarını belirleyen dini düşünce şüphesiz ergenin hayat felsefesini ortaya koyması açısından önemlidir. Ruhi algılayışın ayırt

ediciliği noktasında “din” ergenin zihninde büyük bir yer tutar. Dini kavram, sembol, mefhum ve değerler dini düşüncenin yapısını oluştururken ergenin zihninde bir gerçeklik kazanmaya başlar.

İngiliz eğitimci Goldman, dini düşünce gelişiminin ikisi geçiş evresi olmak üzere beş aşamada gerçekleştiğini ileri sürmektedir. Ergenlik dönemine tekabül eden beşinci evre soyut dini düşünce aşamasını oluşturmaktadır. 13-14 yaş ve daha sonrasını kapsayan bu dönemde ergenler mantıklı düşünmeye, soyut terimler kullanmaya, mecaz ve kinayeli ifadeleri anlamlandırıp tanımlamaya başlamaktadırlar. Goldman’a göre ergenlik dönemine giren gençler Tanrı’nın sevgisinin evrenselliğini anlamaya yeğindirler. O’nun adalet ve sevgisini O’nun tabiatına uygun olarak algılayabilmektedirler. Tabii ki dini düşünce gelişimi konusunda bireysel farklılıklar da ortaya çıkmaktadır. Bunun iki nedeni üzerinde duran Goldman, birincisini “hız” faktörü olarak ele alır. Bazı çocuklar yavaş bir gelişim seyri gösterirken bazıları yaşitlarına oranla daha hızlı gelişir. Bu kuram zeki çocukların daha hızlı bir dini düşünce gelişimi göstermesi beklentisini ortaya koymaktadır. İkinci neden ise ergenlerdeki “deneyim ve güdülenme eksikliğinin” bireylerin düşünce dünyalarına yansımasıdır. Buna göre ailede ve ibadethanelerde verilen dini eğitim de ergenin dini gelişimini önemli ölçüde etkilemektedir (Karaca, 2007: 55-57).

Din psikolojisi açısından ergenlik dönemi hem “dini uyanış ve bilinçlenme” hem de “dini şüphe ve karasızlıklar” dönemi olarak kabul edilir. Olgun bir dini yaşayışa ulaşmada dini şüphe tecrübesi birey için önemli bir deneyimdir. Dini ilginin bir başka ifadesi olarak kabul edilen ergenlik dönemi dini şüpheler, arayıştan kaynaklanan bir durumdur. İşlevleri ve sonuçları itibariyle dini şüpheler, bireyin ergenlik sonu dini tercihlerini belirlemede önemli görevler üstlenir.

Bilimsel gerilim ve çelişkiler, din psikolojisi yazınında genellikle “dini şüphe” olarak ifadesini bulur. Bazı araştırmacıların dini şüphe kelimelerinin yanında aynı ya da benzer bir zihinsel durumu ifade etmek için “çelişki”, “sorgulama” ve “uyumsuzluk” gibi öteki kavramları da kullandıklarına rastlamak mümkündür. Bu farklı kullanımlar, geleneksel olarak “dini şüphe” diye isimlendirilen olgunun görünenden daha karmaşık ve çeşitli olduğu konusunda ipuçları vermektedir (Ok, 2005: 13).

Din psikolojisinde şüphe; açıklık ve kesinlik arzusunun önceki inançla ya da sebepleri karşılıklı ve denk olan iki inancın birbiriyle çatışması sonucunda ortaya çıkan kararsız ve sabit olmayan ruh halidir. Şüpheden bilinçli imana veya kararlı inançsızlığa geçiş; şartlara ve duruma göre iki gelişme yoludur (Bahadır, 2006: 311). Bu bağlamda Vergote'nin ergenliği imanda şüphe yaşı olarak tanımlaması da önemlidir (Vergote, 1981: 589).

Ergende dini şüphe olayının ne zaman başladığı kesin olarak bilinmemekle beraber, konuyla ilgili araştırmalar bu tür tecrübelerin ilk işaretlerinin son çocukluk döneminde görüldüğünü söylemektedir (Bovet, 1958: 50). Ancak bu aşamada ortaya çıkan şüpheler, ergenlik döneminde görülen şüphe gibi eleştirel bir dilden uzak safiyane, öğrenme ve meraka dayalı bir süreçtir (Yavuz, 1983: 240). Ergenliğe yaklaşan çocuk, yaşadığı psikolojik etkenlerin tesiriyle daha önceden severek ve arzu ederek yaptığı ibadetlerini aksatmaya başlar. Daha sonra da şüphenin ilk kerteleri görülmeye başlar.

Gerek Batı'da gerekse ülkemizde dini gelişim konusunda yapılan araştırmalara göre, ergenlik dönemi dini şüpheler ortalama olarak 12-14 yaşlarında başlamakta; 16-18 yaşlarında zirve noktasına ulaşmakta ve bundan sonra ilerleyen yıllarda gittikçe azalmaktadır (Bahadır, 2006: 314). Ayrıca şüphe, erkeklerde kızlardan daha geç başlamakta ve daha geç sona ermektedir (Kula, 2006: 62).

Ergenlerde görülen bu şüphenin iki temel özelliği, psikologlarca ergenlerin “duygusal oluşu” ve “doğrudan din ile ilgili olmayan başka sahalarda yaşanan uyumsuzluk ve çatışmalar” olarak saptanmıştır. Zamanla bireyin duygu ve heyecan hayatının olgunlaşmaya başlaması ve ergenlikte görülen kimlik bunalımının yatışmasıyla beraber iman şüphelerinin de yatışması beklenir. Ülkemizde yapılan araştırmalar 17-18 yaşlarından sonra dini inançlardaki kararsızlık ve şüphelerin gittikçe azaldığını, hatta kızlarda sıfır noktasına geldiğini göstermektedir (Hökelekli, 2009: 96).

Dini şüphenin temelde psikolojik ve sosyo-kültürel olmak üzere iki ana kaynağı vardır. Psikolojik kaynakları; ergenin bağımsızlık duygusuyla birlikte cinsi istek ve heyecanların uyanması ve ergende beliren hayatın anlamsızlığı duygusudur. Sosyo-kültürel esaslı unsurlar ise, hatalı ya da yetersiz din eğitimi, günlük bilgiler, ilmi teoremler ile dinin çatışması ve din görevlilerinin tutumlarıdır.

İç dünyası bunalımlarla dolu olan ergen, zekâ gelişmesine bağlı olarak akıl yürütme faaliyetlerinin belli bir olgunluğa ulaşmasıyla hayatını ve kendini eleştirerek değerlendirmeye tabi tutar. Bu fikri yapılandırma ergende “bağımsızlık ve güçlülük” duygularının uyanmasını sağlar. Daha evvel ailesi tarafından himaye edilen ve ailesinin aştığı fikirleri benimseyen ergen, bağımsızlık duygusunun verdiği heyecan ve coşkuyla bu fikirleri araştırmaya ve incelemeye girişir. Önceden öğrendiği ve itiraz etmeksizin kabul ettiği bilgilerinin okullarda verilen eğitim ve kitaplarla uyumsuzluğu sorunuyla karşılaşınca kararsızlık yaşar. Bu kararsızlık olaylara ve hayata tenkitçi bir tutum geliştirmesini sağlayarak ergenin dünyasındaki temel düşünce ölçütlerin yer değiştirmesine neden olur. Diğer alanlarda olduğu gibi din konusunda da bağımsızlığını göstermek isteyen genç, anne-babasından farklı hareket etmeye başlar. Böylece ergenlerin din dışı ve dine karşı davranışları bazen “kendini ispatlamak” için ortaya çıkan gizli bir çatışma göstermektedir (Hökelekli, 2009: 97).

Cinsi uyanış ve cinselliğin işlevsel duruma gelmesi ergenlerde stres ve sıkıntıya yol açabilir. Birey, cinsi olgunluğa ulaştığı halde hayatın sosyal ve ekonomik zaruretleri cinsel ihtiyacın meşru yoldan giderilmesini ileri bir tarihe erteler. Gayri meşru cinsel eylem ise toplum ve dinde yasaklarla örtülüdür. Cinsi eğilimleri ile din arasında kalan genç bu çatışmanın getirdiği “suçluluk ve günahkârlık” duygusuyla tereddüde düşer. İşte bu durum bazı gençlerin dini ve ahlaki kuralları reddetmesine neden olabilir (Hökelekli, 2009: 98) Ayrıca günümüz dünyasının kitle-iletişim araçlarının cinselliği tetikleyici yayımları, gençleri dini-ahlaki değerlerle karşı karşıya getiren ve onlarda günahkârlık duygusunu uyandıran etkenler arasındadır (Bahadır, 2006: 323).

Bir başka psikolojik kaynaklı dini şüphe unsuru ise, ergen ile aile arasında yaşanan anlaşmazlıklar ve maddi sıkıntılar gibi durumlardan ileri gelen sorunlardır. Bu sıkıntılar ergenin güven ve inanç duygularını sarsmakta dolaylı yahut direk olarak ergenin dini yaşayışı üzerinde olumsuz etkiler meydana getirebilmektedir.

Sosyo-kültürel kaynaklı dini şüphe unsurlarına baktığımızda hatalı ve yetersiz din eğitimini görüyoruz. Modern zamanın aileleri çocuklarına yeterli ve doyurucu bir din eğitimi vermekten uzaktırlar. Verilen din eğitiminin özelliklerine baktığımızda geleneksel ve bileşik olduğunu gözlemliyoruz. Din eğitiminde kullanılan metot, başta aileler, daha sonra eğitimciler tarafından kendi otoritelerini sağlamlaştırmak amaçlı

kullanılmaktadır. Korkutma, aşırı baskı ve hoşgörü eksikliği gibi tutumlardan bunalan gençler, tepkilerini dile getirirken dinden soğumaktadırlar. Yine dua konusunda yapılan telkin ve kanaatler de gençlerin olumsuz duygu ve düşüncelere kapılmalarına neden olmaktadır. Duayı şahsi menfaat amaçlı kullanan gençler, problemlerinin çözülmediğini görünce, kendilerini Tanrıya işittiremedikleri hatta Tanrı'nın onları sevmediği düşüncelerine kapılabilmektedirler (Hökelekli, 2009: 100-101).

Bazı gençler de kendilerine öğretilen dini inanç ve uygulamaların okulda öğrendikleriyle çeliştiğini görünce şaşkınlığa uğramaktadırlar. Din-bilim çatışmalarının yaşanması dini şüpheyi doğuran başlıca sebeplerden biridir (Gürses, 1987: 45-46). Bu şaşkınlık daha sonra yerini ya dinden soğutmaya yahut dine sığınarak okul bilgilerinin onaylamamaya bırakmaktadır. Özellikle muhafazakâr bir çevrede yetişmiş gençlerde bu durum daha yaygın görülmektedir. Bir yandan aileden aldığı geleneksel eksenli ve bireysel farklılıklara kapalı bir dünya görüşü, diğer taraftan özgürlük ve çağdaşlık kavramlarıyla ifade edilen, duygusal ve görsel öğelere ağırlık veren ve yaygın bir kitlesi olan görüşün olması bu çatışmayı daha da çıkmazlara sürüklemektedir (Kula, 2006: 73).

Yine din adamlarının sözleriyle ters düşen tavır ve uygulamaları gencin zihnindeki din adamı portresinde sıkıntılar doğurmaktadır. Din adamlarının veya kendisini dindar tanımlayan kimselerin ahlak kurallarına zıt hareketler içinde bulunması ergeni dinden uzaklaştırmaya neden olabilir.

Dini şüphe konuları ise farklılıklar göstermektedir. Batı'da yapılan çalışmalarda tespit edilen dini şüphe konuları şunlardır:

- Amentü'nün temel noktaları
- Kutsal kitabın vahyi ve otoritesi
- Hz. İsa'nın tanrısallığı
- Allah'ın iyilik, adalet, kudret sıfatları,
- Ölümsüzlük meselesi
- Dini pratik ve ayinlerin sembolik manaları (Hökelekli, 2009: 104; Bahadır, 2002: 269)

Dini şüphenin konuları, ülkemizde Hökelekli ve arkadaşları tarafından yapılan araştırmaya göre şöyle belirlenmiştir:

- Günah, sevap
- Yaratılış, Allah'ın varlığı
- Kaza ve kader
- Ahiret, Cennet, Cehennem
- Kadın-erkek eşitliği
- Din ve fizik ilimleri arasındaki çatışma (Hökelekli, 2009: 104).

Bahadır; Konya il merkezindeki lise öğrencileri üzerinde yaptığı “Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler” isimli araştırmasında, öğrencilerin melek, cin, ruh, şeytan, sevap-günah meselesiyle birlikte fakirlik-zenginlik, cinsiyet, ahiret, ölüm sonrası hayat, kaza-kader, Allah'ın varlığı, evrenin ve insanının yaratılışı ve ilahi kitaplarla ilgili şüphelerin yer aldığını bildirmektedir (Bahadır, 2002: 294).

Dini şüphe konuları ile dikkat çeken önemli bir nokta ise şüphelerin dinin ibadet şekilleri üzerinde yoğunlaştığıdır. Genç, camiye gitmek, günde beş vakit namaz kılmak, anlamadığı dilden Kur'an okuyup dua etmek, ağır çalışma şartlarında oruç tutmak gibi dini uygulamalara septik bir bakış açısıyla bakar. İçerik ile ilgili şüpheler daha sonra ortaya çıkmaktadır. Bunlar da Allah'ın ve insanın mahiyeti, günah, ölümden sonraki hayat, kaza ve kader ile ilgili konulardır (Peker, 1993: 107; Erdoğan, 1977: 38-39).

Ergenlik döneminde görülen bu dini şüphe, zihni ve dini gelişimin tabii bir seyri olarak değerlendirilir. Genç, dini inançlarını gözden geçirdiği vakit, sadece öğrendiklerini değil, kendi zekâsını, bilgisini, bu bilgilerini öğrendiği kişileri ve onlarla olan ilişkilerini de yeniden değerlendirmektedir. Bu durum bize, gençlerin dini şüpheler ile çekişmesinin her durumda olumsuz sonuçlar doğurmayacağını göstermektedir. Uygun şartlar, ergenin bu şüpheler sayesinde dinini saflaştırmasına ve daha şuurlu bir anlayış geliştirmesine olanak sağlar.

1.2.3. Ergenlerde Dini Yaşantı

Din, insanın hayatını belirli düzgün kurallar içinde tertipleyen bir inanç sistemidir. Kendine has pratikleri ve kuralları olan bu sisteme, itinayla bağlı olan birey dindar olarak adlandırılır. Dinler arasında birçok fark olmasına rağmen insanların dini yaşayışlarını ifade etmek için yöneldikleri alanlar temelde ortak özellikler taşır.

Ergenin dolayısıyla bireyin yaşadığı dini hayat genişlemesine, uzunlamasına ve derinlemesine olmak üzere üç farklı bakış açısıyla incelenebilir.

Dinin genişlemesine boyutları beş unsurdan meydana gelmektedir. İdeolojik boyut, dini inanç temeline dayanır. Bu bir tür “bağlanma” dır. Dindar insan kendisini yaratan Yaratıcısına yönelerek onunla irtibat kurar. Bu irtibatı oluşturan inanç dizini aynı zamanda dini hayatın çekirdeğini oluşturur (Hökelekli, 2005: 74).

İbadet boyutu, dindar insanın dini uygulamalarını esas alır. Dindarlığının önemli bir tezahürü olan bu uygulamalar çok çeşitlidir. Dua, namaz, oruç, hac, zikir vb. bunların başında gelir. Bu bağlamda dini hayatın pratik boyutu merkeze alındığında, dini tecrübeyle olan ilişkisinin niteliği ne olursa olsun ergenlik döneminde dua ve ibadete ilişkin geliştirilen tutum ve davranışlarla ilgili yapılan araştırmalarda ergenlerin, duayı, ibadete göre daha düzenli ve devamlı yaptıkları tespit edilmiştir (Koç, 2004b: 148).

Tecrübe boyutu ise, ilahi varlığın etkisini taşıyan bireyin O’na karşı hissettiği duygular, duyular, algılar ve sezgiler bütününden oluşur. Her din mensubu Yaratıcısının varlığını vasıtasız olarak içinde duyar (Hökelekli, 2005: 74).

Zihni boyut, dindar bireyin inancı ve dinin kutsal metinleri hakkında edindiği bilgileridir. Ergenin soyut düşünme yetisini kavrayarak Allah tasavvurunda kişileştirmelerden uzaklaşmasını zihni gelişiminin bir göstergesi olarak kabul edebiliriz.

Etki boyutu; dinin insanın hayatını, ideallerini, geleceğe dönük tasarılarını ve başkalarıyla olan ilişkilerini düzenleme ve etkilemesidir.

Dinin uzunlamasına boyutlarını Gazzâli, iman, fikir ve marifet safhası olarak belirlemiştir. Bu bağlamda iman safhası, dini hayatın başlangıcındaki tasdik, kabul, itaat ve bağışlanmayı içine alır. Dini inançla ilgili araştırmanın yapılıp delillerinin aranması yoluyla mantıklı bir kâinat görüşüne ulaşılmasıyla ikinci safha gerçekleşmiş olur. Marifet safhası, İlahi varlık ile doğrudan doğruya temas arzusuyla gelişen psikolojik durumlardan oluşur (Hökelekli, 2005: 75).

Dinin derinlemesine boyutları, iç güdümlü ve dış güdümlü din olmak üzere ikiye ayrılır. Dış güdümlü dine mensup olan kimseler, dinin faydacı yönünü esas alırlar. Din ikinci

planda kalır. İ güdümlü din anlayışının mensupları ise kendi ihtiyaçlarını dini inanç ve talimatlarla uyumlu hale getirme çabasındadır (Hökelekli, 2005: 76-77).

Ergenlerin dini hayatları; dini tecrübe, inanç, pratik, bilgi ve etkileme gibi boyutlar tarafından Őekillendirilmektedir. Bu açıdan baktığımızda görüyoruz ki din, ergenin psikolojisinde inkârı mümkün olmayan bir gerçeklik; kişiliğini ve varlığını oluşturan asli bir unsurdur. Ergenin dini hayatını, onun kişiliğindeki gelişme ve değişimlerde düzenleyici bir faktör olarak görmemiz mümkündür.

BÖLÜM 2: 15-18 YAŞ LİSE ÖĞRENCİSİ KIZLARIN DİNİ TUTUM VE DAVRANIŞLARI (YALOVA ÖRNEĞİ)

Çalışmamızın bu bölümünde alan araştırmasında elde ettiğimiz bulgular değerlendirilecektir. Bu doğrultuda, önce bulgular tablolar halinde gösterilecek sonrasında mevcut verilerin ışığında yorumlanacaktır. Bu aşamadaki değerlendirmelerde daha önce hazırlanan hipotezler üzerinde durulacaktır.

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmamız ampirik bir çalışma olup, daha önce sunulan hipotezler doğrultusunda, ergenlerin dini tutum ve davranışlarını, ilgili istatistiksel teknikler kullanılarak tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Bu amaç doğrultusunda, konu ile ilgili olarak hazırlanmış, bağımsız değişkenleri kapsayan sorulardan oluşan bir anket formunun denekler tarafından doldurulması sağlanmıştır. Daha sonra, anketlerle ulaşılan veriler SPSS 16.1 paket programı kullanılarak bilgisayara aktarılmıştır. Son aşamada ise bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiler ve dini tutum ve davranışların ne düzeyde olduğu, tutarlılık ve kararlılık durumlarının analiz çalışması yapılmıştır.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın genel evreni Türkiye'deki bütün ergenler, çalışma evreni ise Yalova'daki liselerde öğrenim gören ergenlerdir. Örneklem grubu ise Yalova'daki 3 farklı lisede öğrenim görmekte olan kız ergenlerden tesadüfi örneklem metodu kullanılarak seçilmiş 15-18 yaş arasındaki 240 denekten oluşmaktadır. Anketlerin uygulandığı okullar, Yalova Kız Teknik ve Meslek Lisesi, Yalova Anadolu Lisesi ve Yalova Anadolu İmam Hatip Lisesidir.

2.3. Araştırmaya Katılanlar ve Nitelikleri

Bu bölümde örneklemin demografik özelliklerine dair bilgiler tablolar ile gösterilecektir.

Tablo 1

Katılımcıların Yaş Durumu

Yaş	Sayı (N)	Yüzde (%)
15	33	13,8
16	58	24,2
17	117	48,8
18	28	11,7
19	4	1,7
Toplam	240	100,0

Örneklem grubun yaş durumlarına baktığımızda 15 yaş grubunun %13,8; 16 yaş grubunun %24,2; 17 yaş grubunun %48,8; 18 yaş grubunun 11,7; 19 yaş grubunun ise 1,7lik bir dilime tekabül ettiğini görüyoruz. Tabloya göre anketimize katılan öğrencilerin en kalabalık yaş seviyesini 17 yaş grubu oluşturmaktadır. Yaş dağılımı 17 yaşa doğru artma eğilimi göstermekte ve 17'den sonra düzenli olarak azalmaktadır.

Tablo 2

Katılımcıların Öğrenim Gördüğü Okullar

Öğrenim Gördüğü Okul	N	%
Yalova Kız Teknik ve Meslek Lisesi	74	30,8
Yalova Anadolu İmam Hatip Lisesi	91	37,9
Yalova Anadolu Lisesi	75	31,2
Toplam	240	100,0

Öğrencilerin öğrenim gördükleri okulların dağılımına baktığımızda %30,8'inin Yalova Kız Teknik ve Meslek Lisesi'nde, %37,9'unun Yalova Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde ve %31,2'sinin Yalova Anadolu Lisesi'nde öğrenim gördüğü görülmektedir. Araştırmada en fazla anket uygulanan öğrenci 91 kişi ile Yalova Anadolu İmam Hatip Lisesi; ankette en az öğrencinin yer aldığı okul ise 74 kişi ile Yalova Kız Teknik Lisesi'dir.

Tablo 3

Katılımcıların Hayatının Çoğunu Geçirdikleri Yerler

Hayatının çoğunun geçtiği yer	N	%
Köy-Kasaba	33	13,8
İlçe	49	20,4
İl	128	53,3
Yurt dışı	30	12,5
Toplam	240	100,0

Öğrencilerin hayatlarının çoğunu geçirdikleri yerleşim alanlarına baktığımızda, %13,8'inin köy veya kasabada; %20,4'ünün ilçede; %53,3'ünün ilde; %12,5'inin ise yurtdışında yaşamış olduklarını görürüz. Öğrencilerin büyük çoğunluğunun ise ilde yaşadığı görülmektedir.

Tablo 4

Anne-babanın Birlikte/Ayrı Yaşama Durumu

Anne-babanın durumu	N	%
Birlikte yaşıyor	222	92,5
Ayrıldılar	18	7,5
Toplam	240	100,0

Öğrencilerin %92,5'i anne-babası beraberken, %7,5'inin anne-babası ayrıdır. Anne-babası beraber yaşayanların oranı oldukça yüksektir.

Tablo 5

Katılımcıların Babalarının Eğitim Durumu

Babanın eğitim durumu	N	%
İlkokul mezunu	84	35,0
Ortaokul mezunu	43	17,9
Lise mezunu	82	34,2
Üniversite mezunu	31	12,9
Toplam	240	100,0

Öğrencilerin babalarının eğitim durumuna baktığımızda %35'inin ilkokul mezunu, %17,9'unun ortaokul mezunu, %34,2'sinin lise mezunu, %12,9'unun ise üniversite mezunu olduğunu görüyoruz. Buna göre en büyük oranı ilkokul mezunları teşkil etmektedir.

Tablo 6

Katılımcıların Annelerinin Eğitim Durumu

Annenin eğitim durumu	N	%
İlkokul mezunu	142	59,2
Ortaokul mezunu	37	15,4
Lise mezunu	49	20,4
Üniversite mezunu	12	5,0
Toplam	240	100,0

Öğrencilerin annelerinin eğitim durumuna baktığımızda ise %59,2'sinin ilkokul mezunu, %5,4'ünün ortaokul mezunu, %20,4'ünün lise mezunu, %5'inin ise üniversite mezunu olduğunu görüyoruz. Buna göre en büyük oran ilkokul mezunları teşkil etmektedir.

Tablo 7

Katılımcıların Ailelerinin Aylık Geliri

Aylık gelir	N	%
İyi	116	48,3
Orta	108	45,0
Düşük	16	6,7
Toplam	240	100,0

Tabloya baktığımızda anket uygulanan öğrencilerin %48,3'ünün ailesinin aylık gelirinin iyi, %45'inin orta, %6,7'sinin ise düşük olduğunu görüyoruz. Neredeyse yarısını teşkil eden iyi bir gelir seviyesine sahip olanlar çoğunluktadır.

2.4. Örneklemin İlgili Alanları ve Hayata Dair Görüşler

Tablo 8

Katılımcıların Gazete ve Dergilerde Takip Ettiği Sayfalar

Takip edilen sayfalar	N	%
Magazin	73	30,4
Dini Konular	27	11,2
Haber	92	38,3
Burçlar	41	17,1
Dert köşeleri	7	2,9
Toplam	240	100,0

Öğrencilerin gazete ve dergilerde en çok okudukları sayfalarda ilk sırayı %38,3 ile haberler oluşturuyor. Daha sonra sırasıyla %30,4 ile magazin, %17,1 ile burçlar, %11,2 ile dini konular ve %2,9 ile dert köşeleri geliyor.

Günümüz gençliğinin dış dünyaya kapalı olmadığını ve gündemi takip etmek için haber okuduğunu tespit etmemiz önemlidir. Yurt ve dünya genelinde yaşanan gelişmelerden haberdar olan genç; gerek siyasi gerekse kültürel yönde; gerek tarihi ve gerekse ahlaki alanlarda bilgi sahibi olmaktadır. Bu da kendini geliştiren bir genç neslin varlığını göstermektedir.

İkinci sırada magazin haberlerinin çoğunlukla takip edildiği bilgisi yer almaktadır. Bu tutum insandaki merak duygusunun bir dışavurumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Genç olsun yaşlı olsun başkalarının özel hayatına ilgi duyan herkes, magazin sayfaları ile bu merakını gidermektedir. Zaten ergenlik döneminin tüm özelliklerini yaşayan gencin ünlüleri kendisine örnek aldığı belirtilmiştir. Genç, onların hareketlerini takip ederek kendi hayatına uygulamaya yönelecektir. Bu bazen saç modeli, bazen kılık-kıyafet ve bazen de konuşma şekli ile kendini göstermektedir. Burada esas olan örnek kimseye benzemektir.

Tablo 9

Katılımcıların Televizyonda En Çok İzlediği Programlar

Televizyonda izlenen programlar	N	%
Haberler	25	10,4
Spor programları	7	2,9
Filmler/diziler	159	66,2
Müzik/eğlence programları	36	15,0
Din ve ahlak programları	13	5,4
Total	240	100,0

Öğrencilerin televizyonda izledikleri program türlerine baktığımızda %10,4'ünün haber; %2,9'unun spor; %66,2'sinin film/dizi; %15'inin müzik/eğlence; %5,4'ünün ise din ve ahlak programları izlediğini görüyoruz. Tablodan anlıyoruz ki, öğrencilerin büyük çoğunluğu (%66,2) film/dizi programları izliyor. Televizyonda en az izlenen program ise (5,4) din ve ahlak programları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dini programların bu kadar az izlenmesinin birkaç sebebi olabilir. İlki, bu programların gençlerin anlayacağı şekilde hazırlanmayışıdır. Gençlik heyecanı dolu olan çocuklar durağan programlardan sıkılmaktadırlar. Onların ilgisini çekecek şekilde hazırlanan programlar olsa, olumlu sonuçlar alınabilir. İkincisi bu programların genç bir bakış açısından yoksun olarak yalnız yetişkinlere özel mesajlar vermesi, hitap kitlesi olarak yetişkinleri seçmesi ve kaliteden uzak olmasıdır. Üçüncü olarak da gencin dini programların kendisine sağlayacağı faydaları göremeyişidir.

Film ve dizi izleme oranının bu kadar yüksek olmasından şu anlaşılabilir: Gençler her ne kadar dindar bir çevrede yetişse ya da dini duygu ve değerlere önem verse de popüler kültürün etkisi altında kalmaktadır. Cazibeli bir dünya algısı sunan bu kültür, gençleri olmak istedikleri kişilerin yerine kendilerini koymayı ve bir an için dahi olsa bir başkası olmalarını teşvik etmektedir. Kendilerini avuttukları bu hayal dünyası onlara zevk-neşe vermekte ve elinden geldiğince onları oyalayarak sözde mutlu etmektedir. Bu meyanda kişinin ruh dünyasına hitap eden sinema onları derinden etkilemektedir.

Tablo 10

Katılımcıların En Çok Dinlediği Müzik Türü

En çok dinlenen müzik türü	N	%
Türk sanat/halk müziği	20	8,3
Pop/rock müzik	180	75,0
Dini musiki/ilahiler	26	10,8
Arabesk müzik	14	5,8
Toplam	240	100,0

Öğrencilerin dinledikleri müzik türlerini incelediğimizde %8,3'ü Türk sanat/halk; %75'i pop/rock; %10,8'i dini musiki/ilahi ve %5,8'i arabesk müziği dinlemektedir. Buna göre ankete katılan öğrencilerin yarıdan fazlasının (%75) pop/rock müzik dinlediği sonucuna ulaşılmaktadır.

Öğrencilerde pop ve rock müziği dinleme oranının bu kadar yüksek olmasında pek çok sebepler vardır. Bunların ilki, bugün televizyon kültürünün bir parçası olarak pop ile rock müziğinin etkili sunulmasıdır. Mesela müzik kanallarında yayınlanan gösterilerin büyük çoğunluğu bu müzik kategorisine girmektedir. Bir diğer sebep ise dizi, film ve reklamlarda kullanılan müziğin de pop/rock türünde olmasıdır. Bu müzik türünü günümüz dünyasının tükettiği bir “fast-food” (hızlı yiyecek) olarak da nitelendirebiliriz. Tıpkı herkesin beğendiği, herkesin konuştuğu ve herkesin tükettiği bir fenomen gibi.

Pop/rock müzik kültürü her ne kadar Batı menşeli olsa da bugün Türk motiflerinden beslenerek yerel bir dil kazanmıştır. Böylece gençlerin ilgisini kazanan bu yeni müzik

kültürü, ergenlik dönemini yaşayan gençlerin çalkantılı duygularının dışavurumu olarak sözcülük yapma hakkını eline almıştır.

Tablo 11

Katılımcıların ‘Sizce Yaşamın Anlamı Nedir?’ Sorusuna Verdiği Cevaplar

Yaşamın anlamını tanımlayan cevaplar	N	%
Herkesin beğendiği bir insan olmak	26	10,8
Çok zengin ve meşhur olmak	1	0,4
Bence hayatın hiçbir anlamı yok	21	8,8
Mutlu bir aile içerisinde yaşamak	120	50,0
Başka...	72	30,0
Total	240	100,0

Ankete katılan öğrencilerin, “Sizce yaşamın anlamı nedir?” sorusuna %10,8’i herkesin beğendiği bir insan olmak; %0,4’ü çok zengin ve meşhur olmak; %50’si ise mutlu bir aile içinde yaşamak şeklinde cevaplandırmıştır. %8,8’i hayatı anlamsız bulurken, %30’u farklı yanıtlar vermiştir. Bu yanıtlar şöyledir: Hem başarılı hem ahlaklı insan olmak; istediklerini elde etmek; huzur içinde yaşamak; herkesçe sevilen-sayılan bir insan olmak; zengin ve huzurlu bir şekilde sevdikleriyle yaşamak; güçlü biri olmak; kulluk etmek; dini yaymak ve Allah için çalışmak; dünyada ve ahirette iyi bir seviyede olmak; Allah’a iyi bir kul olmak; İslam dairesi içinde yaşamak; her an ölecekmiş gibi (ahirete) hazırlıklı yaşamak; özgür olmak ve kısıtlanmamak; başkaları için değil kendin için yaşamak; ülkemize ve insanlara faydalı biri olmak; mesleğini en iyi yapan bir anne olmak; her konuda başarılı olmak; istediği şekilde yaşamak; eğlenip gülebildiği kadar hayattan tat almak; hayatı dengeli yaşamak; dini duyguları dolu dolu hissetmek; Peygamber Efendimiz’in (asv) yaşamını örnek almak vs. Görüldüğü gibi öğrencilerin bu soruya verdikleri cevaplar çeşitlilik ve farklılık arz etmektedir.

Tablo 12

Katılımcıların ‘İyi Bir İnsan Olma Özelliğine’ Verdiği Cevaplar

İyi bir insan olmanın özelliğine verilen cevaplar	N	%
Çok çalışkan olmak	5	2,1
İyi bir eğitim görmüş olmak	30	12,5
İyi bir aileden gelmek	115	47,9
Dindar olmak	90	37,5
Toplam	240	100,0

“Sizce iyi bir insan olmanın özelliği nedir?” sorusuna öğrencilerin %2,1’i çok çalışkan olmak; %12,5’i iyi bir eğitim görmüş olmak; %47,9’u iyi bir aileden gelmiş olmak; %37,5’u da dindar olmak şeklinde cevap vermiştir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu (%47,9) iyi bir aileden gelmenin iyi bir insan olma özelliğiyle eşdeğer olduğunu düşünmektedir. Bu cevap aile kavramının Türk toplumunda hâlâ önemli ve özel bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca genç her ne kadar dönemin getirdiği şartlar nedeniyle ailesine isyan etse de, onları beğenmese de “iyi bir aile kavramı”nın hayati bir önem taşıdığını bilmektedir.

Tablo 13

Katılımcıların ‘Aşağıdakilerden Hangisi Yapılabilir’ Sorusuna Cevabı

Katılımcılarca uygun görülen yapılabilir eylemler	N	%
İçki içilebilir	13	5,4
Şans oyunları oynanabilir	7	2,9
Fala bakılabilir	20	8,3
Ruh çağrılabilir	4	1,7
Hiçbirinin yapılması uygun değildir	196	81,7
Toplam	240	100,0

“Aşağıdakilerden hangisi yapılabilir?” sorusuna öğrencilerin %5,4’ü içki içilebilir; %2,9’u şans oyunları oynanabilir; %8,3’ü fala bakılabilir; %1,7’si ruh çağrılabilir ve

%81,7'si de herhangi birisinin yapılması uygun değildir cevabını vermiştir. Buna göre bu tabloda yer alan şıkların yapılmasını uygun görmeyen çoğunluk %81,7 iken, düşük olsa dahi diğer şıkları işaretleyen öğrenciler de olmuştur.

2.5. Ankete Katılan Öğrencilerin Dini İnanç ve Tutum Düzeyleri ile İlgili Bulgular

2.5.1. Dindarlık Dereceleriyle İlgili Bulgular

Tablo 14

Katılımcıların Öznel Dindarlık Algısı

Öznel dindarlık	N	%
Çok dindar	7	2,9
Dindar	129	53,8
Biraz dindar	104	43,3
Dindar değil	0	0
Toplam	240	100,0

“Kendinizi dindarlık açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusuna öğrencilerin %2,9'u çok dindar; %53,8'i dindar; %43,3'ü de biraz dindar cevabını vermişlerdir. Bu tabloya göre öğrencilerin yarısından fazlası (%53,8) kendisini “dindar” olarak tanımlamaktadır.

Tablo 15

Katılımcıların Ailesinin Dindarlığı

Ailenin dindarlığı	N	%
Çok Dindar	46	19,2
Dindar	154	64,2
Biraz dindar	40	16,7
Dindar değil	0	0
Toplam	240	100,0

“Ailenizi dindarlık açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusu yöneltilen öğrencilerin %19,2'si çok dindar; %64,2'si dindar ve %16,7'si biraz dindar şeklinde

ailelerini tanımlamışlardır. Tablodan da gördüğümüz gibi öğrencilerin büyük bir kısmı (%64,2) ailelerini “dindar” kategorisinde nitelendirmektedir.

Katılımcının öznel dindarlığı ile ailesinin dindarlığını birlikte değerlendirmizde öğrencilerin yarısından fazlasının hem kendisini hem ailesini dindar bulduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Ailelerin dindarlık düzeyi ile öğrencilerin dindarlık düzeyi arasında sıkı bir ilişki olduğu, bireyin ilk etkileşimi sağladığı aile kurumunun gencin tutum ve davranışlarını büyük ölçüde etkilediği görülmektedir. Atalay (2006), “Aile Dindarlığının Gençlerin Dindarlığına Etkisi Üzerine Bir Araştırma” adlı çalışmasında, lise öğrencilerin dindarlıklarının farklılaşmasında ailelerinin dindar olup olmamalarının belirleyici olduğunu tespit etmiştir. Aile dindarlığının inanç ve bilgi boyutuna ilişkin dini yönelimlere etkisi olumlu ve kısmen farklılaşmaya neden olacak düzeydedir. Anne-baba dindarlığının duygu ve davranış boyutlarında etki düzeyi ise; çocukların dini yönelimlerinin farklılaşmasında kesinlikle belirleyicidir. Ay’ın (1994) İmam-hatip lisesi öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmasında ibadetlere katılım amacıyla yapılan teşvik ve ilginin, ebeveynin ibadetlerini yaşama oranıyla doğrudan alakalı olduğu sonucu çıkmaktadır.

2.5.2. İnanç Boyutu ile İlgili Bulgular

Tablo 16

Katılımcıların Allah’ın Varlığına İman Durumu

Allah’a iman durumu	N	%
Allah’ın varlığına inanıyorum	221	92,1
Allah’ın varlığına inanmıyorum	1	0,4
Başka	18	7,5
Toplam	240	100,0

“Allah’ın varlığı konusunda inancınıza en uygun ifade aşağıdakilerden hangisidir?” sorusuna öğrencilerin %92,1’i “Allah’ın varlığına inanıyorum”; %0,4’ü “Allah’ın varlığına inanmıyorum” ve %7,5’i “başka” yanıtını vermiştir. Öğrencilerin neredeyse tamamına yakını Allah’a iman ederken sadece bir (1) kişi inanmadığını belirtmiştir.

“Başka” yanıtına verilen cevaplar ise Allah’ın varlığını daha güçlü tasdik eden ifadelerdir. Buna göre; “Allah’ın varlığına sonsuz inanıyorum”, “Allah’ın bir olduğuna inanıyorum”, “Allah’ı hissediyorum”, “O’ndan başka ilah yoktur”, “Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ediyorum” vs. gibi cevaplar vermişlerdir. Öğrencilerden biri “inanıyorum fakat düşündükçe sıkılıyorum” cevabı verirken bir diğeri “şüphelerim var” şeklinde yanıtlamıştır.

İnanç bakımından, Allah’ın varlığını kabul ve ret bağlamında gençlerin büyük bir çoğunluğunun Allah’a inandığı anlaşılmıştır. Koştaş’ın (1995) “*Üniversite Gençlerinde Dine Bakış*” başlıklı çalışmasında Allah’ın varlığına inananların oranı %84’tür. Can (1988) tarafından konuyla ilgili Türkiye’deki yükseköğrenim gençliği üzerinde yapılan bir çalışmada; gençlerin %92,6’sı Allah’ın varlığına kesin olarak inandığını; %66,3’ü Allah’ın varlığıyla ilgili akli ve mantıki deliller bulduğunu; %26,3’ü böyle deliller aramayı gereksiz gördüklerini; %7,4’ü de inandıkları halde bazı şüphe ve tereddütler yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bahadır (2002), tarafından yapılan anket çalışmasına katılan öğrencilerin %86,3’ü Allah’ın varlığına kesin olarak inandıklarını; %12,2’si Allah’a inandıkları halde çözemedikleri bazı konuların olduğunu belirtmişlerdir. Demirci’nin (2009) yetiştirme yurdu ergenlerinde yaptığı çalışmasında, 64 kişilik denek grubundan 43 kişi Allah inancı konusunda kesin bir bilgiye sahipken, geri kalan 21 kişiden 19 kişi yeterli bilgiye sahip olmadıklarını veya şüphe taşıdıklarını ifade etmişlerdir. 2 kişi ise bu soruya cevap vermemiştir.

Allah inancına dair olumlu oranların bu kadar yüksek olması bize Türk toplumunun Allah inancı noktasında sağlam bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 17

Katılımcıların Allah İnancını Etkileyen Faktörler

Allah inancını etkileyen faktörler	N	%
Ailem	197	82,1
Okuduğum kitaplar	26	10,8
Okul	6	2,5
Din adamları	9	3,8
Arkadaşlarım	2	0,8
Toplam	240	100,0

“Allah’ın varlığına inanma ya da inanmama hakkındaki kararınızın oluşmasında aşağıdaki faktörlerden hangisi en çok etkili olmuştur?” sorusuna öğrencilerin %82,1’i ailem; %10,8’i okuduğum kitaplar; %2,5’i okul; %3,8’i din adamları ve %0,8’i de “arkadaşlarım” cevabını vermişlerdir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin büyük bir kısmının Allah inancının oluşup oluşmamasında ailelerinin (%82,1) büyük bir etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Ulaşılan bu sonuç aklımıza “Ailelerin dindarlık durumunun ne olduğu” sorusunu getirmektedir. Şöyle de sorulabilir: “Çocukların Allah inancının yüksek oranda çıkması Ailelerinin dindar olduğu için midir? İşte burada Tablo 15’teki bulgu bize yardımcı olmaktadır. Bu tabloya göre öğrencilerin 19,2’si çok dindar; %64,2’si dindar ve %16,7’si biraz dindar şeklinde ailelerini tanımlamışlardır. “Dindar değildir” şikkını cevaplayan herhangi bir öğrenci çıkmamıştır.

Bu tabloda dikkatimizi çeken diğer bir husus da, ankete katılan öğrencilerin dini inanç konusunda arkadaşlarından çok düşük bir oranda etkilenmiş olmalarıdır. Ergenlik dönemi özelliklerine baktığımızda, bu dönemde ergenlerin en çok arkadaşlarıyla etkileşimde olduklarını görürüz. Oysa burada durum daha farklıdır. Arkadaş etkisinin çok zayıf kalmasıyla birlikte ailenin verdiği eğitim ve düşünce yapısı daha baskın çıkmaktadır.

Bunun bir nedeni, ailenin çok küçük yaşlarda dini eğitim noktasında çocuklarını yetiştirmiş olabileceğidir. Eğer çocuk başta aile olmak üzere etkili bir dinî atmosferin olduğu çevrede yaşama imkânı bulursa, onda güçlü bir dinî uyanış görülür. Dinî

inancın ortaya çıkmasında ve gelişmesinde ailenin en etkili faktör olduğu yapılan gözlemlerde görülmüştür (Yavuz, 1987: 47).

Fırat (1977), üniversite gençlerinin Allah'ın varlığı konusundaki kararlarını etkileyen faktörler arasında zihinsel gelişimden sonra en etkili faktörün aile olduğunu tespit etmiştir. (Şahin, 1999: 121). Demirci (2009), yetiştirme yurdu ergenlerinde Allah tasavvuru çalışmasında öğrencilerin Allah'ın varlığına inanma ya da inanmama konusunda okunan kitaplar, aile ve öğretmenlerin kendi zihinsel gelişimlerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yetiştirme yurdunda aile faktörünün ikinci sırada yer almasının nedeni ergenlerin aile etkisinden uzak olarak yetişmekte olmalarıdır.

2.5.3. Dua ile İlgili Bulgular

Tablo 18

Katılımcıların Dua Etme Durumu

Dua etme durumu	N	%
Her zaman	104	43,3
Çoğu zaman	105	43,8
Bazen	31	12,9
Toplam	240	100,0

“Allah’a çokça dua eder misiniz?” sorusuna öğrencilerin %43,3’ü her zaman; %43,8’i çoğu zaman ve %12,9’u “bazen” cevabını vermişlerdir. En fazla oranın %43,8 ile “çoğu zaman” cevabıyla ortaya çıktığı anlaşılmıştır. Bu yanıtlar bize öğrencilerin dua etme düzenlerinin bir yeti haline geldiğini göstermektedir. İş ve derslerinde bir arzusu olduğunda dua etmenin büyük etken olduğunu bilen gençler bunu düzenli olarak uygulamakta ve yaratıcı ile olan bağlarını dua ile sağlamaktadırlar.

Ergenlerin yaptıkları duanın sıklık derecesine göre gösterdikleri tutum ve davranışların oranları yapılan saha çalışmalarında farklılık gösterse de, büyük bir kısmının çoğu zaman dua ettiği tespit edilmiştir. Albayrak (1995) konuyla ilgili yaptığı ampirik çalışmasında, ergenlerin korku motifli din anlayışıyla sıkıntılı anlarında veya ihtiyaç duydukları zamanlarda dua ettiklerini; ancak sevgi motifli din anlayışında ise sık sık ve

düzenli olarak dua ettikleri tespitinde bulunmuştur. Cinsiyet ilişkisi açısından duanın sıklık derecesi incelendiğinde ilkel ve gelişmiş toplumlarda genellikle kadınların erkeklerden daha çok dini pratikler olan dua, ibadet gibi ritüellere eğilim gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır (Günay, 2000: 243).

Koç'un (2004a) bir araştırmasına göre, cinsiyet değişkeni ile dua etme ihtiyacının en çok hissedildiği durumlar arasında oldukça anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Buna göre her iki cinsiyet düzeyinde en fazla dua etme ihtiyacının özellikle aşırı stresli ve kaygılı durumlarda olduğu saptanmıştır. Her iki cinsiyet düzeyi karşılaştırıldığında ise, kız ergenlerin erkeklere nazaran, aşırı stres ve kaygılı durumlarda daha fazla dua etme ihtiyacı hissettikleri belirlenmiştir. Aynı araştırmada hiçbir durumda dua etme ihtiyacı hissetmeyen erkek ve kız ergen oranı da oldukça düşük olarak gözlenmiştir.

Tablo 19

Katılımcıların Dua Ederken Dilekleri

Duada istenilen dilekler	N	%
İşlerimde ve derslerimde başarılı olmayı	85	35,4
Maddi ve manevi sıkıntılardan kurtulmayı	34	14,2
Günahlarımın affedilmesini	63	26,2
Sağlıklı ve huzurlu yaşamayı	58	24,2
Toplam	240	100,0

“Dualarınızda Allah’tan en çok neyi istersiniz?” sorusuna %35,4’ü işlerinde ve derslerinde başarılı olmayı; %14,2’si maddi ve manevi sıkıntılardan kurtulmayı; %26,2’si günahlarının affedilmesini; %24,2’si de sağlıklı ve huzurlu yaşamayı istedikleri cevabını vermiştir.

Öğrencilerin büyük çoğunluğu (%35,4) dualarında, işlerinde ve derslerinde başarılı olmayı istemektedir. Bu yüksek oran bize gençlerin hayatında menfaatin ve okul yaşantısının ön planda olduğunu göstermektedir. Aslında genç, çevresi tarafından bu algıyla yetiştirildiği için onun bu yaklaşımı benimsemesi doğaldır. Diğer yönden

baktığımızda ise onların hayat algılarının günlük yaşantısını oluşturan işleri ile derslerinden ibaret olduğunu görmekteyiz. Büyük çoğunluğu bu minvalde bir yaşam anlayışı geliştirmiş olmakla birlikte dualarını da bu yönde yapmaktadır.

Dini hassasiyetler açısından “günahlarının affı” da ikinci olarak yüksek bir orana sahiptir. Bu sıralama “günah” kavramına verdikleri önemi göstermesi açısından ehemmiyet arz etmektedir. Affedilmek arzusu bazılarının dualarında daha önemli bir yer tutarken bazılarında dünyevi meşguliyetler öne geçmiştir.

Hökelekli (1983) ergenlerin dini gelişimiyle ilgili yaptığı saha çalışmasında ergenlerin duaların içeriğinin; gelecek endişesi, sınavlarda başarılı olma, sevilen birinin ölümüyle duyulan üzüntü, hastalık ve yardıma muhtaç olanların yardım görmesi isteği gibi konular olduğunu tespit etmiştir. Çetin (1984) tarafından duanın faydası ile ilgili yapılan bir araştırmaya göre ergenlerin %96’sı dua etmenin ruh sağlığına faydalı olduğunu dile getirmektedir. Koç’un (2004a) çalışmasında ise ergen, problemlerin çözümü için eğer dine bir eğilimi varsa dini başa çıkma süreci çerçevesinde, dua ve ibadet etme gibi davranışlara yönelmektedir. Bu bağlamda daha çok yapılan dini davranış dua olmaktadır.

2.5.4. İbadet Etme Durumu ile İlgili Bulgular

Tablo 20

Katılımcıların ‘Dindar Olmak İçin Dini Vecibelerin Yerine Getirilmesi Şart Değildir’ İfadesine Katılımlarına Göre Dağılımları

‘Dindar olmak için dini vecibelerin yerine getirilmesi şart değildir’ ifadesine katılım	N	%
Katılıyorum	90	37,5
Kararsızım	37	15,4
Katılmıyorum	113	47,1
Toplam	240	100,0

“Dindar olmak için dini vecibelerin yerine getirilmesi şart değildir” ibaresine öğrencilerin %37,5’i çok katılıyorum; %15,4’i kararsızım ve %47,1’i “hiç

katılmıyorum” cevabını vermiştir. Ankete katılan öğrencilerin yaklaşık yarısı (%47,1) dindarlığın dini yükümlülükler doğrultusunda hayat kazandığı görüşünü taşımaktadır.

Öğrenciler dini hayat ile dini yükümlülükler arasında bir bağlantı kurmuştur. Söz konusu hayatın devam edebilmesi için bazı gerekli şartların olduğu ve bu şartlar olmaksızın bir şeylerin eksik kalacağını ayırımına varmışlardır.

Tablo 21

Katılımcıların Namaz Kılma Durumu

	N	%
Beş vakit namazımı kılarım	74	30,8
Ara sıra kılarım	69	28,8
Namaz kılmıyorum	33	13,8
Namaz kılmayı gereksiz buluyorum	64	26,7
Toplam	240	100,0

“Namaz kılma durumunuz nedir?” sorusuna öğrencilerin, %30,8’i beş vakit namazımı kılarım; %28,8’i ara sıra kılarım; %13,8’i namaz kılmıyorum; %26,7’si de namaz kılmayı gereksiz buluyorum cevabını vermiştir. Burada her cevap şikkının neredeyse birbirine yakın oranlarda olduğunu görmemiz mümkündür.

Namaz kılmayı gereksiz bulanların oranının bu denli yüksek olmasının nedeni, namaz ibadetinin ne anlama geldiğini anlayamamış olmaları olabilir. Bir şükür, övgü ve vazife göstergesi olan bu ibadet gençlerin zihninde gerçek anlamıyla karşılık bulamadığı için olumsuz bir yaklaşım geliştirmişlerdir. Eğer hakiki anlamda namaz ibadetinin ne ifade ettiğini bilselerdi “gereksiz” olduğu düşüncesine sahip olmayacaklardı. Dolayısıyla bu yanıtı veren gençlerin dini eğitim noktasında yetersiz veya eksik bilgiye sahip olduklarını göstermektedir.

Koç’un (2004a) konuyla ilgili yaptığı araştırmasında, ergenlerin günlük yaşamın getirdiği problemlerden kaynaklanan aşırı stres ve kaygılarının azaldığını hissetmeleri, onların ibadeti dinî başa çıkma yöntemi olarak kullandıkları, namaz ibadetinin olumlu psikolojik etkilerini daha çok gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Az namaz kılanların,

düzenli ve ara sıra namaz kılanlara göre söz konusu metodun psikolojik faydalarını daha az gördükleri söylenebilir. Şahin (2001) tarafından yetiştirme yurdunda kalan ergenler üzerinde yapılan araştırmaya göre namaz kılma oranı vakit namazlarında en düşük seviyede iken Cuma ve bayram namazlarında yükselmektedir. Ergenler ibadetleri yeterince yapmama sebepleri olarak tembellik (%40), dini konularda bilgisizlik (22.8), ibadetleri zor ve yorucu bulma (%5) ile çevrenin olumsuz etkisi (%5) durumlarını göstermişlerdir. Öztürk (1985) tarafından yapılan saha çalışması sonucunda, kız ergenlerin bir kısmının namazlarını düzenli olarak, bir kısmının ara sıra, bir kısmının ise namazını hiç kılmadığı ancak namaz kılan gruba gıpta ile baktıkları sonucu elde edilmiştir. Koç'un (2004b) bir başka çalışması ise namaz kılmayla ilgili erkek ve kız ergenler arasında dikkate değer bir farklılaşma olduğu sonucunu tespit etmiştir. Her gün beş vakit namazını kılan kız ergenlerin oranının (%33,50) erkeklerin (%23,50) oranından daha fazla olduğu gözlenmiştir. Öte yandan günlük namazlarının bazılarını kılabilen erkek ergenlerin oranının (%33) da kızların oranından (%16,50) daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 22

Katılımcıların 'Oruç Nedir' Sorusuna Verdiği Cevaplar

Oruç ile ilgili tanımlamalar	N	%
Allah'ın emridir	171	71,2
Oruç tutmak sıhhi yönden faydalıdır	6	2,5
İnsan ruhu için iyidir	21	8,8
Başka...	42	17,5
Toplam	240	100,0

Öğrencilere yöneltilen "Sizce oruç nedir?" sorusuna, %71,2'si Allah'ın emridir; %2,5'i oruç tutmak sağlık açısından faydalıdır; %8,8'i insan ruhu için iyidir; %17,5'i ise "başka" cevabını vermiştir. Oruç tutmanın Allah'ın emri olduğunu kabul edenlerin oranı (%71,2) çoğunluğu oluşturmaktadır. "Başka" sorusuna verilen cevaplar ise, bu ibadeti daha da kapsamlı bir şekilde açıklama amaçlı kullanılmıştır. Buna göre öğrenciler "başka" şıkkını işaretlemekle şu cevapları vermiş olurlar: Allah'ın farz olduğu şeyi

yapmamız; nefsimizi denetlememiz; insanın iradesine sahip çıkması; nimetin değerini anlamak; aç kalan insanların halinden anlamak; İslam'ın şartlarından biridir; oruç tutmak sabretmeyi öğrenmektir; Allah'ın verdiği nimetlere şükretmektir; insanlar arası ilişkileri düzenleyen bir emirdir; sağlık ve ruh için iyidir; Allah'ın rızasını kazanmak için bir araçtır; bir ay da olsa haramlardan uzaklaşmak vs. şeklinde açıklanabilir.

Elde edilen veriler değerlendirildiğinde öğrencilerin %30,8'i düzenli olarak beş vakit namazını kılarken %71,2'si düzenli oruç tutmaktadır. Buna göre ergenlik döneminde genel anlamda ibadetin düşük bir seyir izlediği, ancak namaz ibadeti gibi her gün sürekli olmayan oruç ibadetini yerine getirme oranının ise yüksek olduğu tespit edilmiştir., Koç'un hazırladığı araştırma da namaz ve oruç ibadetinin ters oranlarda seyrettiğini göstermesi (Koç, 2002:90), bizim ulaştığımız bu sonucu desteklemektedir.

Tablo 23

Katılımcıların Ramazan Orucunu Tutma Durumu

Ramazan orucunu tutma durumu	N	%
Eksiksiz tutarım	174	72,5
Çoğunu tutarım	46	19,2
Birazını tutarım	16	6,7
Hiç tutmam	4	1,7
Toplam	240	100,0

“Ramazan orucunu tutar mısınız?” sorusunu öğrencilerin %72,5'i eksiksiz tutarım; %19,2'si çoğunu tutarım; %6,7'si birazını tutarım ve %1,7'si de hiç tutmam şeklinde yanıtlamıştır. Bu tablodan anlıyoruz ki öğrencilerin %72,5'i eksiksiz olarak ramazan orucunu tutarken sadece küçük bir bölümü (%1,7) oruç ibadetini yerine getirmemektedir.

Oruç ibadetini yerine getiren öğrencilerin yüksek oranda olduğunu tablo 23 açıkça göstermektedir. Bu oranın yüksek olması oruç ibadetinin gençler tarafından kolaylıkla yerine getirilebildiğini bize göstermektedir. Belirli bir süre çerçevesinde gerçekleştirilen oruç ibadeti gençler tarafından “daha rahat ve zahmetsiz” şeklinde ifade edildiğini

söyleyebiliriz. Böylece uzun bir disiplin gerektirmeyen oruç sayesinde gençler, İslam'ın şartlarından biri olan bu ibadetin gereğini yerine getirebilmektedirler.

Koç'un (2004b) araştırmasına göre cinsler arası farklılık karşılaştırıldığında ise, erkek ergenlerin %52'sinin, kızlardan %35,5'unun daha düzenli ve devamlı oruç tuttıkları saptanmıştır. Bu dönemde genel anlamda ibadetin düşük bir seyir izlediği, ancak namaz ibadeti gibi her gün sürekli olmayan oruç ibadetini yerine getirme oranının ise yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca cinsiyet faktörü ile oruç ibadetinin düzenli ve devamlı olarak yerine getirilmesi arasında anlamlı bir fark vardır. Her iki cinsiyet içinde de ibadetler düzeyinde oruç ibadetini yerine getiren ergenlerin oranı, diğer ibadetleri yerine getirenlerin oranından daha fazladır. Şahin'in (2001) yetiştirme yurdunda yaşayan ergenler üzerinde yaptığı ampirik çalışmasında, yurttan yaşayan ergenlerin ibadete karşı ilgisiz oldukları, ibadetler arasında yapılma sıklığı bakımından oruç ibadetinin namaz ibadetinden önce geldiği tespit edilmiştir. Başka bir araştırmada da gençlerin namaz kılma oranlarının düşük olmakla birlikte oruç ibadetini yerine getirme oranlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Bayyığıt, 2003: 233-237).

Tablo 24

Katılımcıların 'İbadetleri Yapamıyorsanız Sizce Bunun Sebebi Nedir' Sorusuna Cevabı

İbadetlerin yapılmama nedeni	N	%
İbadetleri zor ve yorucu buluyorum	4	1,7
Bilmediğim için yapamıyorum	31	12,9
Tembellikten yapamıyorum	119	49,6
İçimden ibadet etmek gelmiyor	8	3,3
Başka	78	32,5
Total	240	100,0

“İbadetleri yapamıyorsanız sizce bunun sebebi nedir?” sorusuna %1,7'si ibadetleri zor ve yorucu buluyorum; %12,9'u bilmediğim için yapamıyorum; %49,6'sı tembellikten yapamıyorum; %3,3'ü içimden ibadet etmek gelmiyor; %32,5'i ise “başka” cevabını

vermiştir. Öğrencilerin ibadetleri yapamamalarının önünde en büyük engel tembellik (%49,6) olarak çıkmıştır. Hemen ardından gelen diğer neden ve öğrencilerin büyük kısmının işaretlemiş olduğu “başka” şıkkının açıklayıcı tanımları şöyledir: Okulda olduğum için yapamıyorum; bazen kendi durumum bazen de şartlar ibadetleri yapmama el vermiyor; sağlık sorunlarımın yanında bilmediğim için yapamıyorum; öğrenme aşamasındayım; bazı duaları bilmiyorum; nefsimi yenik düşünüyorum; günlük işlere kapılıp unutabiliyorum; dini temelimi iyi olmadığı için yapamıyorum; çevresel nedenlerden dolayı; akşama kadar okulda olduğum ve yorulduğum için vaktim olmadığından yapamıyorum; ibadetleri yapamamam dinin ruhunu anlamadığımı gösterir; derslerden, sınavlardan ve dershaneden zaman bulamıyorum ve ibadetlerimi yapamıyorum vs. şeklindedir.

2.5.5. Dini Bilgi Edinme Durumu ile İlgili Bulgular

Tablo 25

Katılımcıların Dini Bilgileri Öğrenme Yolu

Dini bilgileri öğrenme yolu	N	%
Aile	173	72,1
Okuduğum kitaplar	17	7,1
Arkadaş çevremden	2	0,8
Din görevlilerinden	26	10,8
Okuldan	22	9,2
Toplam	240	100,0

“Dini bilgilerinizi nereden öğrendiniz?” sorusuna öğrencilerin %72,1’i aileden; %7,1’i okuduğu kitaplardan; %0,8’i arkadaş çevresinden; %10,8’i din görevlilerinden ve %9,2’si “okuldan” cevabını vermiştir. Buna göre bu tablodan yola çıkarak “dini bilgileri öğrenmede en etkili yer ailedir” sonucuna varıyoruz. Ergenlik döneminde arkadaş çevresinin aileden daha etkin olmasından dolayı, dini bilgileri öğrenmede bu etki (%0,8)’le düşük ölçüde gerçekleşmektedir. Aileden (%72,1) sonra din görevlilerinin (%10,8) bu konuda etkin olduğunu görmekteyiz.

Bizim ulaştığımız bu sonucu destekleyen başka bir araştırma da Daşkıran'ın çalışmasıdır. Bu çalışmada ankete katılan öğrencilerin dini bilgileri edinmede ilk etkeni %50,7 oranı ile aile; %20,9'u ile ise din gevlileri oluşturur (Daşkıran, 2009:48).

Her iki sonuç da ailenin ne kadar etkili olduğunu bize açıkça göstermektedir. Anne ve babanın söyledikleri, anlattıkları ve tavırları çocukları derinden etkilemekte; onların ruh, düşünce ve eylem dünyasını şekillendirmektedir. Bu da bize ailede verilen eğitim ve öğretimin ne kadar önemli olduğunu bir kez daha hatırlatmaktadır. Bu eğitim gencin kişiliğinin şekillenmesinde ilk ve temel adımdır. Daha sonraki okul, arkadaş ve evre etkenlerine rağmen genç ailede aldığı terbiyenin tesiriyle yaşantısını kurgular ve biçimlendirir.

Tablo 26

Katılımcıların Dini Kitap Okuma Durumu

Dini kitap okuma durumu	N	%
Okuyorum	154	64,2
Okumuyorum	86	35,8
Toplam	240	100,0

Öğrencilere sorulan “Dini kitaplar okuyor musunuz?” sorusuna %64,2'si okuyorum; %35,8'i ise “okumuyorum” cevabını vermiştir. Buradan anlıyoruz ki, dini bilgilerini geliştirme hususunda öğrencilerin büyük çoğunluğu (%64,2) aba sarf ederek dini kitaplar okumaktadır.

Okuma eyleminin yüksek olması, anket çalışmasını uyguladığımız gençlerin araştırmayı ve sorgulamayı seven kimseler olduğunu göstermektedir. Bu husus, tabiri caiz ise gözü kapalı inanmakla yetinmeyip kendilerini kitaplar sayesinde eğiten bir gençlik imajına sahip oldukları şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 27

**Katılımcıların ‘Yeterli Dini Bilgiye Sahip Olduğunuzu Düşünüyor Musunuz’
Sorusuna Cevabı**

Yeterli bilgiye sahip olma durumu	N	%
Evet	51	21,2
Kısmen	164	68,3
Hayır	25	10,4
Toplam	240	100,0

Öğrencilerin “Yeterli dini bilgiye sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz?” sorusuna %21,2’si evet; %68,3’ü kısmen; %10,4’ü de “hayır” cevabını vermiştir. Ankete katılan öğrencilerin büyük bir bölümü dini bilgi noktasında kendini kısmen yeterli görmektedir. Bir önceki tabloda gördüğümüz gibi kendilerini kısmen yeterli bulan öğrenciler bu konuda kendilerini geliştirmek için dini kitaplar okumaktadırlar.

Bahadır tarafından yapılan çalışmaya göre öğrencilerin %16,9’u bilgilerinin yeterli olduğunu düşünürken ve %56,5’i ibadetlerini yerine getirecek kadar bilgi sahibi olduklarını vurgularken, kendilerini eksik hissedenenlerin oranı %25,2’dir. Hiçbir bilgisi olmadığını belirtenlerin oranı ise %0,2’dir (Bahadır, 2006: 272).

Tablo 28

Katılımcıların ‘Dini Konuların Hangisinde Araştırma Yaptınız’ Sorusuna Cevabı

Araştırma yapılan dini konular	N	%
Allah hakkında	52	21,7
Hz. Muhammed hakkında	80	33,3
Ahlaki konular hakkında	21	8,8
İbadetler hakkında	21	8,8
Ahret hakkında	66	27,5
Toplam	240	100,0

“Dini konuların hangisinde araştırma yaptınız?” sorusuna öğrencilerin %21,7’si Allah hakkında; %33,3’ü Hz. Muhammed hakkında; %8,8’i ahlaki konular hakkında; %8,8’i ibadetler hakkında ve %27,5’i ahiret hakkında cevabını vermiştir. Çıkan sonuca göre öğrencilerin büyük çoğunluğu (%33,3) Hz. Muhammed hakkında araştırma yapmıştır. İkinci sırada ahiret hakkında (%27,5); üçüncü sırada ise Allah hakkında (%21,7) yapılan araştırmalar yer almaktadır.

Bu tabloya bakarak öğrencilerin en çok Peygamberimiz Hz. Muhammed hakkında bilgi edinmek istediklerini anlıyoruz. İslam dini peygamberi bu kadar çok merak edilirken Allah ve ahiret hakkındaki araştırmaların az olmasının şöyle bir nedeni olacağını varsaydık: Soyut konular hakkında elde edilen bilgiler ve anlatılanlar zaten sınırlı kalmaktadır. Allah, kendi zatiyla ilgili bilgileri kutsal kitabı Kuran-ı Kerim’inde veriyor. Yine ahiret hayatından bahseden ayetler ve hadis-i şerifler var. Bunlara ait bilgiler sadece bu kadarken, Hz. Muhammed bizzat insanların önderi olduğu, aramızda yaşadığı, nesilden nesle aktarıldığı için daha somut bir kavram olarak yer alıyor. O’nu tanımaya yönelik kaynaklara başvurmak mantıklıdır. Öğrencilerin de bunu yaptığı anlaşılmaktadır.

Tablo 29

Katılımcıların ‘Dini Bilgilerinizi Yönlendirmede En Etkin Kurum Aşağıdakilerden Hangisidir’ Sorusuna Cevabı

Dini bilgileri yönlendiren etken	N	%
Okul	87	36,2
Cami	87	36,2
Cemaat	53	22,1
Televizyon	7	2,9
İnternet	6	2,5
Toplam	240	100,0

“Dini bilgilerinizi yönlendirmede en etkin kurum aşağıdakilerden hangisidir?” sorusuna öğrencilerin %36,2’si okul; %36,2’si camii; %22,1’i cemaat; %2,9’u televizyon; %2,5’i de “internet” cevabını vermiştir. Bu tabloda ortaya çıkan ve bizi şaşırtan sonuç; okul ve

camiiinin öğrencilerin dini bilgilerini yönlendirmede aynı oranda etkili olmalarıdır. İnternet ise öğrencilerin çok az bir kısmının dini konular hakkında istifade ettiği bir kurum ya da araçtır.

Günümüz gençliği her ne kadar vaktinin çoğunu bilgisayar (internet) başında geçirse de, bu aracı araştırma amaçlı kullanmadığı anlaşılmaktadır. Birebir iletişim haline girdiği camii ve okul dini bilgilerini yönlendirmede fazlasıyla etkili olmakta ve doğrudan gencin hayatına hitap etmektedir. Sağlıklı ve düzgün kurum ve araçların yardımıyla elde edilen bilgiler öğrenci için besleyici ve yönlendirici olmaktadır. Öğrencilerin büyük çoğunluğunun bu iki yanıtı tercih etmeleri önermemizi doğrulamaktadır.

2.5.6. Dini Şüphe ile İlgili Bulgular

Tablo 30

Katılımcıların Hangi Konuda Şüpheyeye Düştüğü Durumu

Şüpheyeye düşülen konular	N	%
Kader konusunda	54	22,5
Ahret konusunda	43	17,9
İbadet konusunda	13	5,4
Günahlar konusunda	79	32,9
Başka	51	21,2
Toplam	240	100,0

“Aşağıdaki konuların hangisinde en çok şüpheyeye düşersiniz?” sorusuna öğrencilerin, %22,5’i kader konusunda; %17,9’u ahret konusunda; %5,4’ü ibadet konusunda; %32,9’u günahlar konusunda; %21,2’si “başka” şeklinde cevap vermiştir. Öğrenciler daha fazla günahlar konusunda (%32,9) şüpheyeye düşmektedir. Toplumun gençler üzerinde: “Onu yapma günah, bunu yapma günah!” anlayışının şekillendirdiği bir hayat algısı, ergenin zihin dünyasında sancılı bir sürece neden olmaktadır. Hareketlerinin çoğunda “günah” cevabıyla karşılaşan genç sık sık ikileme düşmektedir. Günahın ne olduğunu bilmeyen, anlamayan ve araştırmayan genç, doğruluğunu tespit edemediği bilgiler yüzünden şüpheli bir yaklaşım sergilemektedir.

Ayrıca din yazınındaki yetersizlikler, kavram kargaşası, dinî konularda rehbersizlik, dinî öğrenmede eksiklik, yanlış fikir ve olumsuz telkinler ile aile, arkadaş ve grup çevresi gibi çok yönlü faktörler, dini şüphe ve tereddütlere, çatışma ve çıkmazlara zemin hazırlayan etkenler arasında sayılabilir (Bahadır, 2006: 307-368).

2.5.7. Dini Düşünce ile İlgili Bulgular

Tablo 31

Katılımcıların ‘Bir Zorlukla Karşılaşırsanız Bu Durumu Çözmek İçin Ne Yaparsınız’ Sorusuna Cevabı

Herhangi bir zorluk durumunda alınan tavır	N	%
Canım sıkılır ve isyan ederim	12	5,0
Kaderimdir deyip bir şey yapmam	4	1,7
Unutmaya çalışırım	7	2,9
Bu durumdan kurtulmak için Allah’a dua ederim	193	80,4
Başka	24	10,0
Toplam	240	100,0

“Bir zorlukla karşılaşırsanız bu durumu çözmek için ne yaparsınız?” sorusuna öğrencilerin%5’i canım sıkılır ve isyan ederim; %1,7’si kaderimdir deyip bir şey yapmam; %2,9’u unutmaya çalışırım; %80,4’ü bu durumdan kurtulmak için Allah’a dua ederim ve %10’u da “başka” cevabını vermiştir. Bu anketten çıkan sonuca göre bir zorlukla karşılaşan öğrencilerin çoğu (%80,4) buldukları durumdan kurtulmak için Allah’a dua etmektedirler. Bu da onların duaya ne kadar önem verdiğini göstermektedir. “Başka” şikkının karşıladığı yanıtlar ise şöyledir: Elimden geleni yaptıktan sonra dua ederim; isyan eder ve dua ederim; sorunu çözmek için bir çözüm yolu ararım; elimden gelen her şeyi yapıp kurtulurum; elimden geleni yapar ve tevekkül ederim; sabır gösteririm; sorunun kaynağını araştırırım; hem dua eder hem de ailemden yardım isterim.

2.6. Ankete Katılan Öğrencilerin Demografik Özellikleri ve Dini Tutum ve Davranışlarıyla İlgili Bulgular

Bu bölümde öğrencilerin demografik özellikleri ile dini tutum ve davranışlarını çapraz tablo üzerinden değerlendirerek ifade ettikleri anlamları ortaya koyacağız.

2.6.1. Okudukları Okul ve Dindarlık Düzeyleriyle İlgili Bulgular

Tablo 32

Katılımcıların Okuduğu Okul ve Öznel Dindarlığı Durumu

Öznel dindarlık		Çok dindar	Dindar	Biraz dindar	
Yalova Kız Teknik ve Meslek Lisesi	N	3	38	33	74
	%	4,1%	51,4%	44,6%	100,0%
Yalova Anadolu İmam Hatip Lisesi	N	2	59	30	91
	%	2,2%	64,8%	33,0%	100,0%
Yalova Anadolu Lisesi	N	2	32	41	75
	%	2,7%	42,7%	54,7%	100,0%
Toplam	N	7	129	104	240
	%	2,9%	53,8%	43,3%	100,0%

df:4 Ki kare: 8, 886 p=,064

Yalova Kız Teknik ve Meslek Lisesi'nde okuyan öğrencilerin %4,1'i kendini çok dindar; %51,4'i dindar; %44,6'sı ise "biraz dindar" şeklinde değerlendirmektedir. Yalova Anadolu İmam Hatip Lisesi'ndeki öğrencilerin %2,2'si kendisini çok dindar; %64,8'i dindar; %33'ü de "biraz dindar" kabul etmektedir. Yalova Anadolu Lisesinde öğrenim gören gençlerin %2,9'u kendini çok dindar, %42,7'si dindar ve %54,7'si biraz dindar olarak kabul etmektedir. Bu tabloya göre Yalova Kız Teknik ve Meslek Lisesi öğrencilerinin yarısından fazlası (%51,4) ve Yalova Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin büyük çoğunluğu (%64,8) kendini dindar olarak tanımlarken, Yalova Anadolu Lisesi öğrencilerinin yarısından fazlası (%53,8) kendini biraz dindar kabul etmektedir. Yalova Anadolu İmam-Hatip Lisesi'nin kendisini "çok dindar" tanımlamamasının sebebi, aldığı din eğitimini yaşantısına tam olarak yansıtamama düşüncesidir. Yalova Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin büyük çoğunluğu (%64,8) kendini dindar olarak tanımlaması ise şöyle açıklanabilir: Dindar bir aile ve çevreden gelmesi; fen, sosyal ve meslek derslerinin yanında, Kur'an, Hadis, Tefsir, Siyer, Ahlak vs. dersleri almasıdır. Bu durum, bir yıl boyunca devam ettiği gibi, mezuniyete kadar da devam edebilir.

Tablo 33

Katılımcıların Okuduğu Okul ve Ailesinin Dindarlık Durumu

Aile Dindarlığı		Çok dindar	Dindar	Biraz dindar	
Yalova Kız Teknik ve Meslek Lisesi	N	18	45	11	74
	%	24,3%	60,8%	14,9%	100,0%
Yalova Anadolu İmam Hatip Lisesi	N	22	60	9	91
	%	24,2%	65,9%	9,9%	100,0%
Yalova Anadolu Lisesi	N	6	49	20	75
	%	8,0%	65,3%	26,7%	100,0%
Toplam	N	46	154	40	240
	%	19,2%	64,2%	16,7%	100,0%

df:4 Ki kare: 14, 439 p=,006

Yalova Kız Teknik ve Meslek Lisesi'nde okuyan öğrencilerin %24,3'ü ailesini çok dindar; %60,8'i dindar ve %14,9'u "biraz dindar" şeklinde tanımlamaktadır. Yalova Anadolu İmam Hatip Lisesi'ndeki öğrencilerin %24,2'si ailesini çok dindar; %65,9'u dindar; %9,9'u ise "biraz dindar" kabul etmektedir. Yalova Anadolu Lisesi'nde öğrenim gören gençlerin %8'i ailesini çok dindar; %64, 2'si dindar ve %16,7'si "biraz dindar" olarak kabul etmektedir. Burada anlamlı bir ilişki söz konusudur. Bu tabloya göre üç okulun öğrencilerinin büyük bir kısmı ailelerini "dindar" şeklinde tanımlamaktadırlar. Bu tablo, Türk toplumunun dini hassasiyetlerinin varlığını göstermektedir. Yani, Türk toplumu genellikle dindardır diyebiliriz.

Ailelerini en çok, "çok dindar" şeklinde tanımlayan okulun Yalova Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencileri olurken; ailelerini en az, "biraz" dindar şeklinde kabul eden öğrenciler yine aynı okulun öğrencileri olmuştur.

Bu tablodan, çocuğunu İmam Hatip Lisesi'ne gönderen ailelerin dini hassasiyetlerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Tablo 34**Katılımcıların Okuduğu Okul ve İbadet Etme Durumu**

Dindar olmak için dini vecibelerin yerine getirilmesi şart değildir.		Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	
Yalova Kız Teknik ve Meslek Lisesi	N	33	13	28	74
	%	44,6%	17,6%	37,8%	100,0%
Yalova Anadolu İmam Hatip Lisesi	N	17	8	66	91
	%	18,7%	8,8%	72,5%	100,0%
Yalova Anadolu Lisesi	N	40	16	19	75
	%	53,3%	21,3%	25,3%	100,0%
Toplam	N	90	37	113	240
	%	37,5%	15,4%	47,1%	100,0%

df:4 Ki kare: 40, 509 p=,000

“Dindar olmak için dini yükümlülüklerin yerine getirilmesi şart değildir” ifadesine, Yalova Kız Teknik ve Meslek Lisesi’nde okuyan öğrencilerin %44,6’sı çok katılıyorum; %17,6’sı kararsızım ve %37,8’i “hiç katılmıyorum” cevabını vermiştir. Aynı ifadeye, Yalova Anadolu İmam Hatip Lisesi’nde okuyan öğrencilerin %18,7’si çok katılıyorum; %8,8’i kararsızım ve %72,5’i “hiç katılmıyorum” demiştir. Yalova Anadolu Lisesi öğrencilerinin ise %53,3’ü çok katılıyorum; %21,3’ü kararsızım ve %25,3’ü de “hiç katılmıyorum” cevabını vermiştir.

Tablo 20’de görüldüğü gibi, öğrenim görülen okul değişkeni ile dindar olmak için “dini yükümlülüklerin yerine getirilmesi şart değildir” ifadesinin karşılaştırılma durumu arasında anlamlı ve önemli bir ilişki tespit edilmiştir (p=,000). Buna göre, Yalova Anadolu İmam Hatip Lisesi’nde okuyan öğrencilerin büyük çoğunluğu diğer okullara nazaran yüksek oranda (%72,5)’i dindarlık ile dini yükümlülükler arasında bir ilişki olduğunu ifade etmişlerdir. Aynı zamanda bu okulda okuyan öğrencilerin dini eğitim almaları dini yükümlülüklerin yerine getirilmesi noktasında kendilerine hassasiyet

kazandırmıştır. Aldıkları eğitim hayat ve dini görüşlerini yönlendirerek olumlu anlamda desteklemiştir. Bu bağlamda İmam Hatip Lisesi'nde okuyan öğrenciler uygulamaya önem vermekte ve ibadetleri dinin gerekli birer yükümlülüğü olarak değerlendirip kabul etmişlerdir.

2.6.2. İkamet Edilen Yer ve Dindarlık Düzeyiyle İlgili Bulgular

Tablo 35

Katılımcıların İkamet Ettiği Yer ve Öznel Dindarlığı Durumu

İkamet edilen yer		Çok dindar	Dindar	Biraz dindar	
Köy-kasaba	N	1	20	12	33
	%	3,0%	60,6%	36,4%	100,0%
İlçe	N	2	26	21	49
	%	4,1%	53,1%	42,9%	100,0%
İl	N	3	71	54	128
	%	2,3%	55,5%	42,2%	100,0%
Yurt dışı	N	1	12	17	30
	%	3,3%	40,0%	56,7%	100,0%
Toplam	N	7	129	104	240
	%	2,9%	53,8%	43,3%	100,0%

df:6 Ki kare: 3,452 p=,750

Hayatının çoğunu köyde/kasabada geçiren öğrencilerin %3'ü kendini çok dindar; %60,6'sı dindar; %36,4'ü de "biraz dindar" şeklinde tanımlamaktadır. İlçede yaşayanların %4,1'i kendine çok dindar; %53,1'i dindar ve %42,9'u "biraz dindar" demektedir. İlde yaşayanların %2,3'ü kendini çok dindar; %55,5'i dindar ve %42,2'si "biraz dindar" kabul etmektedir. Hayatının çoğunu yurt dışında geçirenlerin %3,3'ü kendini çok dindar; %40'ı dindar ve %56,7'si "biraz dindar" olarak tanımlamaktadır. Bu tabloya göre öğrencilerin %53,8'i kendilerinin dindar olduğunu belirtmektedir. Bu tablo, dini hayat ve yaşantının kırsal kesim ve köylerde daha güçlü olduğunu gösterir.

Çağdaş olgularla daha az temas kuran (kırsal kesimde yaşayan) insanlar, dini daha içten hissettikleri için büyük oranda kendilerini dindar olarak tanımladıkları söylenebilir.

Tablo 36

Katılımcıların İkamet Ettiği Yer ve Aile Dindarlığı Durumu

İkamet ettiği yer		Çok dindar	Dindar	Biraz dindar	
Köy- Kasaba	N	5	24	4	33
	%	15,2%	72,7%	12,1%	100,0%
İlçe	N	11	32	6	49
	%	22,4%	65,3%	12,2%	100,0%
İl	N	23	82	23	128
	%	18,0%	64,1%	18,0%	100,0%
Yurt dışı	N	7	16	7	30
	%	23,3%	53,3%	23,3%	100,0%
Toplam	N	46	154	40	240
	%	19,2%	64,2%	16,7%	100,0%

df:6 Ki kare: 3,770 p=,708

Bu tabloya göre, hayatının çoğunu köyde/kasabada geçiren öğrencilerin %15,2'si ailesini çok dindar; %72,7'si dindar; %12,1'i ise "biraz dindar" şeklinde tanımlamaktadır. İlçede yaşayanların %22,4'ü ailesine çok dindar; %65,3'ü dindar ve %12,2'si "biraz dindar" demektir. İlde yaşayanların %18'i ailesini çok dindar; %64,1'i dindar; %18'i de "biraz dindar" olarak kabul etmektedir. Hayatının çoğunu yurt dışında geçirenlerin %23,3'ü ailesini çok dindar; %53,3'ü dindar ve %16,7'si "biraz dindar" olarak tanımlamaktadır. Katılımcıların ikamet ettiği yer ile ailesinin dindarlığı arasında kayda değer bir ilişki görülmemektedir.

2.6.3.Aylık Gelir ve Dindarlık Düzeyiyle İlgili Bulgular

Tablo 37

Katılımcıların Ailesinin Aylık Geliri ve Öznel Dindarlığı Durumu

Aylık gelir		Çok dindar	Dindar	Biraz dindar	
İyi	N	2	61	53	116
	%	1,7%	52,6%	45,7%	100,0%
Orta	N	5	56	47	108
	%	4,6%	51,9%	43,5%	100,0%
Düşük	N	0	12	4	16
	%	0,0%	75,0%	25,0%	100,0%
Toplam	N	7	129	104	240
	%	2,9%	53,8%	43,3%	100,0%

df:4 Ki kare: 4, 955 p=,292

Tablo 37’de öğrencilerin ailelerinin aylık ortalama gelirleri ile kendilerini dindarlık açısından değerlendirmelerinin çapraz tablosu yer almaktadır. Tabloya göre ailelerinin aylık geliri iyi olan öğrencilerin %1,7’si kendini çok dindar; %52,6’sı dindar ve %45,7’si “biraz dindar” şeklinde tanımlamaktadır. Ailesinin aylık gelirini “orta” olarak değerlendiren öğrencilerin %4,6’sı kendisini çok dindar; %51,9’u dindar ve %43,5’i “biraz dindar” olduğunu söylemiştir. Ailesinin aylık gelirinin düşük olduğunu söyleyen hiçbir öğrenci kendini çok dindar olarak tanımlamamıştır. Yarıdan fazlası (%53,8) kendini dindar ve %43,3’ü biraz dindar olarak belirtmiştir. Bu tabloya göre (öğrencilerin aileleriyle son derece etkileşimde olduklarını göz önünde bulundurarak) maddi gelir seviyesi yükseldikçe dindarlık seviyesi düşüyor. Geliri iyi olanların ibadete değil daha çok dünyaya ve kazanmaya yöneldiğini gösterir. Yani, maddi geliri yüksek olanlarda maneviyattan uzaklaşma ve dünyevileşme daha fazladır.

Tablo 38

Katılımcıların Ailesinin Aylık Geliri ve Aile Dindarlığı Durumu

Aylık gelir		Çok dindar	Dindar	Biraz dindar	
İyi	N	23	75	18	116
	%	19,8%	64,7%	15,5%	100,0%
Orta	N	20	67	21	108
	%	18,5%	62,0%	19,4%	100,0%
Düşük	N	3	12	1	16
	%	18,8%	75,0%	6,2%	100,0%
Toplam	N	46	154	40	240
	%	19,2%	64,2%	16,7%	100,0%

df:4 Ki kare: 2, 058 p=,725

Tabloya göre aylık geliri iyi olan öğrencilerin %19,8'i ailesini çok dindar; %64,7'si dindar ve %15,5'i "biraz dindar" olarak tanımlamaktadır. Aylık gelirini orta olarak değerlendiren öğrencilerin %18,5'i ailesini çok dindar; %62'si dindar ve %19,4'i "biraz dindar" olduğunu söylemiştir. Aylık gelirinin düşük olduğunu söyleyen öğrencilerin %18,8'i ailesini çok dindar olarak tanımlamıştır. Yarıdan fazlası (%64,2) ailesini dindar ve %16,7'si biraz dindar olarak belirtmiştir. Katılımcıların aile dindarlığı ile aylık geliri arasında kayda değer bir ilişki söz konusu olmamaktadır.

2.6.4. Aylık Gelir ve Allah İnancıyla İlgili Bulgular

Tablo 39

Katılımcıların Ailesinin Aylık Geliri ve Allah İnancı Durumu

Aylık Gelir		Allah'ın varlığına inanıyorum	Allah'ın varlığına inanmıyorum	Başka	
İyi	N	106		10	116
	%	91,4%	0,0%	8,6%	100,0%
Orta	N	101	1	6	108
	%	93,5%	0,9%	5,6%	100,0%
Düşük	N	14	0	2	16
	%	87,5%	0,0%	12,5%	100,0%
Toplam	N	221	1	18	240
	%	92,1%	0,4%	7,5%	100,0%

df:4 Ki kare: 2, 561 p=,634

Ailesinin aylık gelirini iyi olarak değerlendiren öğrencilerin %91,4'ü Allah'ın varlığına inanıyorum ve %8,6'sı "başka" cevabını vermiştir. Tablo 16'da öğrencilerin "başka" cevabının hangi anlama geldiğini yine öğrencilerin cevapları üzerinden tanımlamıştık.

Durumlarını orta olarak niteleyenlerin %93,5'i Allah'a inanıyorum; %0,9'u Allah'a inanmıyorum derken %5,6'sı "başka" cevabını vermiştir. Gelirlerini düşük olarak söyleyenlerin %87,5'i Allah'a inanıyorum derken %12,5'i "başka" cevabını vermiştir. Bu tabloya göre aylık gelir ve aile inancı arasında farklı bir ilişki görülmemektedir.

2.6.5. Aylık Gelir ve Dua Etme Durumuyla İlgili Bulgular

Tablo 40

Katılımcıların Ailesinin Aylık Geliri ve Dua Etme Durumu

Aylık Gelir		Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	
İyi	N	56	49	11	116
	%	48,3%	42,2%	9,5%	100,0%
Orta	N	42	47	19	108
	%	38,9%	43,5%	17,6%	100,0%
Düşük	N	6	9	1	16
	%	37,5%	56,2%	6,2%	100,0%
Toplam	N	104	105	31	240
	%	43,3%	43,8%	12,9%	100,0%

df:4 Ki kare: 5, 343 p=,254

Bu tabloya göre aylık gelirini iyi olarak ifade eden öğrencilerin %48,3'ü her zaman dua ederim; %42,2'si çoğu zaman ve %9,5'i "bazen" cevabını vermiştir. Gelirini orta olarak niteleyen öğrencilerin %38,9'u her zaman; %43,5'i çoğu zaman; %17,6'sı da "bazen dua ederim" demiştir. Düşük gelirli öğrencilerin %37,5'i her zaman; %56,2'si çoğu zaman ve %6,2'si bazen dua ettiklerini belirtmiştir. Bu tabloda en yüksek oran düşük gelirli öğrencilerin çoğu zaman dua etmeleridir. Buna göre gelir seviyesi düşük olan öğrencilerin maneviyata daha çok yöneldiklerini ve kendisi ile yaratıcısı arasında bir bağ kurmasını sağlayan duaya önem verdiklerini görüyoruz. Bu noktada dua bir sığınma ve bir kurtuluş reçetesi olarak önümüze çıkmaktadır.

Dua ve ibadet, kendi gücünün sınırlılıklarının farkında olan insanın sınırsız güçteki yaratıcısından yardım talep etmesidir. Yardım isteğinde bulunma, kişiye yalnız olmadığını hissettirerek ümit duygusuyla hayata daha güçlü tutunma imkânını sağlamaktadır. Yapılan araştırmalar da göstermiştir ki düzenli şekilde ibadet ve dua eden insanlarda hastalanma olayı daha seyrek ve hastanede kalma süresi daha kısadır (Tarhan, 2009: 102).

2.6.6. Okudukları Okul ve Namaz Kılma Durumuyla İlgili Bulgular

Tablo 41

Katılımcıların Okuduğu Okul ve Namaz Kılma Durumu

Okuduğu okul		Beş vakit namazımı kılarım	Ara sıra kılarım	Namaz kılmıyorum	Namaz kılmayı gereksiz buluyorum	
Yalova Kız Teknik ve Meslek Lisesi	N	12	23	14	25	74
	%	16,20%	31,10%	18,90%	33,80%	100,00%
Yalova Anadolu İmam Hatip Lisesi	N	55	22	1	13	91
	%	60,40%	24,20%	1,10%	14,30%	100,00%
Yalova Anadolu Lisesi	N	7	24	18	26	75
	%	9,30%	32,00%	24,00%	34,70%	100,00%
Toplam	N	74	69	33	64	"
	%	30,80%	28,80%	13,80%	26,70%	100,00%

df:6 Ki kare: 69, 516 p=,000

Tabloya göre Yalova Kız Teknik ve Meslek Lisesinde okuyan öğrencilerin düzenli olarak namaz kılma durumu düşük düzeydedir. Namazını düzenli olarak kılanların oranı %16,2 iken, namaz kılmayanların oranı %18,9'dur. Her iki sonuç da birbirine yakındır. Namaz kılmayı gereksiz görenlerin oranı ise diğer durumlarına göre yüksek düzeyde olup bu oran %33,8'dir. Yalova Anadolu İmam Hatip Lisesinde okuyan öğrencilerin yarıdan fazlası (%60,4) düzenli olarak namaz kılmakta, bir kişi ise namaz kılmadığını belirtmektedir. Bu lisede okuyan öğrencilerin azımsanamayacak bir kısmı da (%14,3) namaz kılmanın gereksiz olduğunu ifade etmişlerdir. Yalova Anadolu Lisesinde okuyan öğrencilerin %9,3'ü düzenli olarak namaz kılarken, %34,7'si namaz ibadetini gereksiz bulduğu bilgisini vermişlerdir. Çıkan sonuca göre katılımcıların okuduğu okul ve namaz kılma durumları arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur.

Bu tablo, namaz ibadetinin düzenli olarak yerine getirilmesinde öncülüğün Yalova Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinde olduğunu göstermektedir. Yine aynı okulun öğrencileri arasında namaz kılmayı gereksiz gören öğrenciler vardır. Dini bir eğitim almasına rağmen namaza karşı olumsuz bir tavır geliştiren öğrencilerin varlığı bu okula giden öğrencilerin hepsinin aynı fikir ve eylemde olmadığını ortaya koymaktadır. Bu durum bireylerin ibadet algılarında değişiklikler olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

2.6.7. Okudukları Okul ve Dini Bilgi Edinme Yolu İle İlgili Bulgular

Tablo 42

Katılımcının Okuduğu Okul ve Dini Bilgilerini Edinme Yolu

Okuduğu okul		Aile	Okuduğum kitaplar	Arkadaş çevremden	Din görevlilerinden	Okuldan	
Yalova Kız Teknik ve Meslek Lisesi	%	50 67,60%	11 14,90%	1 1,40%	7 9,50%	5 6,80%	74 100,00%
Yalova Anadolu İmam Hatip Lisesi	N %	68 74,70%	4 4,40%	0 0,00%	11 12,10%	8 8,80%	91 100,00%
Yalova Anadolu Lisesi	%	55 73,30%	2 2,70%	1 1,30%	8 10,70%	9 12,00%	75 100,00%
Toplam	%	173 72,10%	17 7,10%	2 0,80%	26 10,80%	22 9,20%	240 100,00%

df:8 Ki kare: 12, 257 p=,140

Katılımcının dini bilgilerini edinme yolu ve okuduğu okul incelendiğinde her üç okulun öğrencisinin de dini bilgilerini yüksek düzeyde aileleri tarafından edindikleri ortaya çıkmıştır. Yalova Kız Teknik Meslek Lisesi öğrencileri aileden sonra en çok okuduğu kitaplar sayesinde (%14,9) dini bilgilerini edinirken diğer okulların öğrencilerinde bu durum değişmektedir. Yalova Anadolu İmam Hatip Lisesinde okuyan öğrenciler için dini bilgileri edinmede ilk yol din adamları olurken Yalova Anadolu Lisesi öğrencileri için okul olmaktadır. Bu tabloya göre arkadaşların dini konularda birbirini etkilemesi oldukça düşük düzeydedir. Ailenin, çocukları üzerindeki etkisi dini bilgilerini edinme noktasında da kendini göstermiştir. Bu sonuç ailelerini dindar olarak (Tablo 15) tanımlayan ergenler üzerinde ailenin verdiği dini eğitimin etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

2.6.8. Okuduğu Okul ve Dinledikleri Müzik İle İlgili Bulgular

Tablo 43

Katılımcının Okuduğu Okul ve Dinlediği Müzik Türü

Okuduğu okul		Türk sanat müziği	Türk halk müziği	Pop/rock müzik	Dini musiki/ilahiler	Arabesk	
Yalova Kız Teknik ve Meslek Lisesi	N %	0 0,00%	2 2,70%	60 81,10%	6 8,10%	6 8,10%	74 100,00%
Yalova Anadolu İmam Hatip Lisesi	N %	5 5,50%	4 4,40%	59 64,80%	17 18,70%	6 8,10%	91 100,00%
Yalova Anadolu Lisesi	N %	4 5,30%	2 2,70%	61 81,30%	3 4,00%	2 2,70%	75 100,00%
Toplam		9 3,80%	11 4,60%	180 75,00%	26 10,80%	14 5,80%	240 100,00%

df:8 Ki kare: 18,272 p=,019

Öğrencilerin okuduğu okul ve dinlediği müzik türlerine baktığımızda çok büyük bir oranda pop/rock müzik dinledikleri sonucuna ulaşılmaktadır. Yalova Kız Teknik ve Kız Meslek Lisesinde okuyan öğrencilerin küçük bir kısmı dinledikleri müzik türü olarak ilk sırada arabesk müziği işaretlerken, Yalova Anadolu İmam Hatip Lisesinde okuyan öğrencilerin %18,7'si dini musiki/ilahiler dinlediğini belirtmiştir. Her ne kadar imam hatip lisesi dini eğitimin ağırlıklı olduğu bir eğitim merkezi olsa da öğrencilerin müzik kültürünü dini yönde şekillendirmede yetersiz kalmaktadır. Burada yaygın anlamda popüler olan pop/rock müzik etkisini göstererek öğrencilerin büyük çoğunluğunun tercih ettiği bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Ergenler kendi dünyalarına pop/rock müzik türünü yakın bulmuş, duygularının ifadesi olarak bu müziği tercih etmiştir.

2.7. Araştırma Bulgularının Genel Değerlendirmesi

Araştırmada 15-18 yaş lise öğrencisi kızların dini tutum ve davranışları psiko-sosyal açıdan incelenmeye çalışılmıştır. Öncelikle ergenlik dönemi özellikleri ile dini tutum, dini duygu ve inanç ve dini yaşantı konuları incelenmiştir. Çalışmada birtakım araştırma soruları ve varsayımlar belirlenmiş ve anket tekniği ile bu soru ve varsayımlar sınanmaya çalışılmıştır. Bir önceki kısımda anketlerden elde ettiğimiz bulgular tablolar halinde gösterilmiş, istatistiki açıdan analiz edilerek bir takım sonuçlara ulaşılmıştır.

Ancak varsayım ve problemler etrafında ulaşılan sonuçların ne anlama geldiği önemli olmakla birlikte değerlendirilmesi gereklidir. Bu kısımda bulguların değerlendirilmesi yapılacaktır.

Yalova il merkeziyle sınırlı olan araştırmamıza 3 okuldan toplam 240 öğrenci katılmıştır. Örneklem grubun %13,8'i 15; %24,2'si 16; %48,8'i 17; %11,7'si 18 ve %1,7'si 19 yaşındadır. Öğrencilerin %30,8'i Yalova Kız Teknik ve Meslek Lisesi'nde; %37,9'u Yalova Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde ve %31,2'si Yalova Anadolu Lisesi'nde öğrenim görmektedir. "Hayatınızın çoğunu geçirdiğiniz yer neresidir?" sorusuna öğrencilerin %13,8'i köy-kasaba; %20,4'ü ilçe; %53,3'ü il; %12,5'i ise yurt dışı cevabını vermiştir. Bu cevap bize öğrencilerin yarıdan fazlasının şehir hayatında yetiştiğini bildirmektedir.

Gazete ve dergilerde takip ettikleri bölümün başında %38,3 ile haberler geliyor. Daha sonra magazin ve dini konular geliyor. Günümüz gençlerinin eskisi gibi dış dünyadan bağımsız yaşamadığını, ülke ve dünya genelinde yaşanan gelişmelerden haberdar olmaya çalışarak sürekli takipte olduğunu görüyoruz. Genç, genel kültürünü geliştirmede haberlerin önemini yadsınamaz olduğunu farkındadır.

Magazin haberlerinin takip edildiği bulgusu ise insandaki merak duygusunun bir dışavurumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaradılışımızda var olan merak başkalarının özel hayatına ilgi duymamıza neden olmaktadır. Bu duygu magazin sayfaları okuyarak giderilmektedir. Ergenlik döneminde olan genç, kendisine bir rol-model aramaktadır. Tam da burada ünlüler bu arayışa cevap vermektedir. Böylece genç onların yaptıklarını takip edecek ve kendi hayatına uygulayacaktır. Bu bazen saç modeli, bazen kılık-kıyafet, bazen de konuşma şekli ile kendini göstermektedir. Burada maksat ünlü kimseye benzemektir.

Öğrencilerin televizyonda izledikleri program türlerine baktığımızda %10,4'ünün haberleri; %66,2'sinin film/dizileri; %5,4'ünün ise din ve ahlak programları izlediğini görüyoruz. Öğrencilerin büyük çoğunluğu eğlence endüstrisinin ürünleri olan film ve dizileri izlemektedirler. Çok az bir kısmı din ve ahlak programlarını takip etmektedir. Öğrenciler, gazeteleri haber alma aracı olarak ilk sırada kullanırken, aynı işlemi

televizyondan 3. sırada gerçekleştirmektedir. Televizyon haber alma, bilgi öğrenme mecrası olarak değil eğlence maksatlı kullanılmaktadır.

Dini programların bu kadar az izlenmesinde birkaç sebep olabilir. İlki, bu programların gençlerin algı seviyesine uygun yapılmayıdır. Gerek anlatım ve aktarımı gerekse konunun kendisi öğrencilerin ilgisini çekmemektedir. Oysa gençlik heyecanı dolu olan fertler durağan programlardan sıkılmaktadır. İkincisi bu programların hitap şeklinin yetişkin kitlelere yönelik olmasıdır. Üçüncü olarak da gencin dini programların kendisine sağlayacağı faydaları görecektir şekilde yetiştirilmemesidir.

Film ve dizi izleme oranının bu kadar yüksek olmasının altında birtakım nedenler vardır. Yukarıda da dediğimiz gibi: Cazibeli bir dünya algısı sunan bu kültür, gençleri olmak istedikleri kişilerin yerine kendilerini koymayı ve bir an için dahi olsa bir başkası olmalarını teşvik etmektedir. Kendilerini avuttukları bu hayal dünyası onlara zevk-neşe vermekte ve elinden geldiğince onları oyalayarak sözde mutlu etmektedir.

Öğrencilerin %75'i pop/rock müzik; %10,8'i dini musiki/ilahi dinlemektedir. Müslüman bir ülke olan Türkiye'de Batı kaynaklı olan pop/rock müziğinin bu kadar yaygın olması taklit etmekten kaynaklanmaktadır. 'Tanzimat Fermanı'ndan bu yana Batı'yı örnek alan Türk Toplumunu müzik kültüründe de değişimlere gitmiştir. Gelişen teknoloji sayesinde -televizyon ve internet kullanımı- bu taklit olgusunun hız kazanmasına sebep olmuştur. Pop/rock kültürü bugün Türk motiflerinden beslenerek yerel bir dil kazanmıştır. Böylece gençlerin ilgi/sevgisini kazanan bu yeni müzik türü ergenlik dönemini yaşayan bireylerin çalkantılı duygularının dışavurumu olarak ifade etme hakkını eline almıştır.

Yine müzik kanallarında yayınlanan gösterilerin büyük çoğunluğu bu müzik kategorisine girmektedir. Bir diğer sebep ise dizi, film ve reklamlarda kullanılan müziğin de pop/rock türünde olmasıdır. Bu müzik türünü günümüz dünyasının tükettiği bir "fast-food" (hızlı yiyecek) olarak da nitelendirebiliriz. Tıpkı herkesin beğendiği, herkesin konuştuğu ve herkesin tükettiği bir fenomen gibi.

Katılımcıların %53,8'i kendini "dindar" ve %43,3'ü "biraz dindar" olarak değerlendirirken, ailesini "dindar" olarak değerlendirenlerin oranı %64,2; "çok dindar" olarak değerlendirenlerin oranı ise %19,2'dir. Öğrencilerin "Allah'ın varlığına inanma

ya da inanmama” duygusuna etki eden faktörlerin en başında %82,1’i aile; %3,8’i din adamları ve %0,8’i “arkadaş” gelmektedir. Ortaya çıkan bu sonuç aklımıza “Ailelerin dindarlık durumunun ne olduğu” sorusunu getirmektedir. Şöyle ki; Aileler dindar olduğu için mi çocukların Allah inancı bu kadar yüksek oranda çıkmıştır? Bir üst paragrafta belirttiğimiz gibi ailelerin çoğu öğrenciler tarafından dindar olarak nitelendirilmiştir. Ailesi için “dindar değildir” şıkkını cevaplayan çıkmamıştır. Demek ki aile dindarlığı Allah inancında olumlu bir etken olarak yer almaktadır. Oranların bu kadar yüksek olması bize Türk toplumunun Allah inancı noktasında sağlam bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Diğer bir husus da, ankete katılan öğrencilerin arkadaşlarından çok düşük bir oranda etkilenmiş olmalarıdır. Ergenlik dönemi özelliklerine baktığımızda, bu dönemde ergenlerin en çok arkadaşlarıyla etkileşimde bulunduğunu ve birbirlerini taklit ettiğini biliyoruz. Oysa burada durum daha farklıdır. Arkadaş etkisi çok zayıf kalmakta ve ailenin verdiği eğitim ve düşünce yapısı daha baskın çıkmaktadır. Bunun bir nedeni, ailenin çok küçük yaşlarda dini eğitim noktasında çocuklarını yetiştirmiş olabileceğidir. Bir diğeri de geleneksel din eğitimi anlayışının, baskıcı bir dil ile zihinlere kazandırılmış olabileceğidir. Sebepler her ne olursa olsun arkadaş etkisi yetersiz kalmakta, birbirlerinin düşünce ve tavırlarını etkileme konusunda başarısız olmaktadır.

Öğrencilerin büyük çoğunluğu (%35,4) dualarında, işlerinde ve derslerinde başarılı olmayı istemektedir. Bu sonuç bize gençlerin dünyasında çıkarın ön planda olduğunu göstermektedir. Genç çevresinden gördüklerini uygulamaktadır. Anne-babası ve yakınlarını bu tür istekleri için dua ederken gören genç onları örnek almaktadır. Diğer yönden baktığımızda ise onların günlük yaşamlarında sıkıntı oluşturan en baskın şey dersleridir. Bu nedenle büyük çoğunluğu bu sorununun giderilmesine yönelik bir dua anlayışı geliştirmektedir.

Dini hassasiyetler açısından “günahlarının affı” da 2. olarak yüksek bir orana sahiptir. Bu sıralama “günah” kavramına verdikleri önemi göstermesi açısından önemlidir. Affedilmek arzusu bazılarının dualarında daha önemli bir yer tutarken bazılarında dünyevi meşguliyetler öne geçmiştir.

Katılımcıların %30,8’i beş vakit namazımı kılarım; %28,8’i ara sıra kılarım; %13,8’i namaz kılmıyorum ve %26,7’si “namaz kılmayı gereksiz buluyorum” cevabını

vermiştir. Namaz kılmayı gereksiz bulanların oranının bu denli yüksek olmasının temelinde bu ibadetin ne anlam ifade ettiğini bilmemeleri yatmaktadır. Namaz bilincinin aşılmadığı gençler, bir şükür, övgü ve vazife göstergesi olan bu ibadeti gereksiz görmektedir. Aslında bu durum olumsuz yanıt veren bu gençlerin dini eğitim noktasında yetersiz yahut eksik bilgiye sahip olduklarını bildirmektedir.

Oruç tutmayı Allah'ın emri olduğunu kabul edenlerin oranı %71,2'dir. Öğrencilerin %72,5'i eksiksiz olarak ramazan orucunu tutarken sadece küçük bir bölümü %1,7 oruç ibadetini yerine getirmemektedir. Gençler ramazan orucunu kolaylıkla tutarlar. Bu da oruç ibadetinin sadece bir aya mahsus olmasından kaynaklanmaktadır. Belli bir süre için disiplin altına giren gençler rahatça ibadetlerini ifa ederken hayat boyu devam etmesi emredilen namaz ibadetinde zorlanmaktadır.

İbadetlerini yapamamalarının nedenlerini büyük bir çoğunluk (%49,6) "tembellik" olarak yanıtlamıştır. Tembellik olgusu insanoğlunun mücadele etmek zorunda kaldığı bir nevi zor hastalıklardan biridir. İbadetlerin yerine getirilmesi noktasında yine aynı hastalıktan bezgin olduğunu söyleyen öğrenciler bir yandan haklıdır. Çünkü tembellik, duygu ve düşünceleri uyuşturur ve insanın hareket alanını kısıtlar. Gereksiz işlerle ilgilenmeye veyahut boş vakit geçirmeye neden olur.

Dini bilgilerinizi yönlendirmede en etkin kurumu öğrencilerin %36,2'si okul ve %36,2'si cami diyerek cevaplamıştır. İnternet ise çok az bir kısmının dini konular noktasında faydalandığı bir araçtır. Gençler zamanını bilgisayar ve internet başında geçirse de bu iki aracı araştırma amaçlı kullanmamaktadır. Birebir iletişim haline girdiği cami ve okul dini bilgilerinizi yönlendirmede fazlasıyla etkili olmakta ve direkt olarak gencin dünyasına hitap etmektedir. Sağlıklı araç/kurumlar aracılığıyla elde edilen bilgiler öğrenci için besleyici ve yönlendirici olmaktadır. Nitekim öğrencilerin büyük çoğunluğu bu iki yanıtı tercih etmiştir.

Öğrencilerin %21,7'si Allah hakkında; %33,3'ü de Hz. Muhammed hakkında araştırma yapmıştır. İslam peygamberi bu kadar çok merak edilirken Allah ve ahiret hakkındaki araştırmaların az olmasının şöyle bir nedeni olabilir: Soyut konular hakkında elde edilen bilgiler ve anlatılanlar zaten sınırlıdır. Allah, kendi varlığı ve şahsı hakkında bilgilerinizi kutsal kitabı Kuran-ı Keriminde vermektedir. Yine ahiret hayatından bahseden ayetler

ve hadis-i şerifler var. Bunlara ait bilgiler sadece bu kadar, Hz. Muhammed bizzat insanların önderi olduğu, aramızda yaşadığı ve hakkındaki bilgiler nesilden nesle aktarıldığı için daha somut bir bilgi olarak yer almaktadır. Bu yüzden onu tanımak için öğrenciler çeşitli kaynaklara başvurumaktadırlar.

Öğrenciler en çok günahlar konusunda (%32,9) şüpheye düşmektedir. Yine Toplumun gençler üzerinde: “Onu yapma günah, bunu yapma günah!” anlayışının şekillendirdiği bir hayat algısı, ergenin zihin dünyasında sancılı bir sürece neden olmaktadır. Hareketlerinin çoğunda “günah” cevabıyla karşılaşan genç sık sık ikileme düşmektedir. Günahın ne olduğunu bilmeyen, anlamayan ve araştırmayan genç, doğruluğunu tespit edemediği bilgiler yüzünden şüpheli bir yaklaşım sergilemektedir.

Yalova Kız Teknik ve Meslek Lisesi öğrencilerinin yarıdan fazlası %51,4 ve Yalova Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin büyük çoğunluğu %64,8 kendini dindar olarak tanımlarken, Yalova Anadolu Lisesi öğrencilerinin yarıdan fazlası %53,8 kendini biraz dindar kabul etmektedir. Bu iki değişken arasında kayda değer bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki şöyle izah edilebilir: Yalova Anadolu İmam Hatip Lisesi’nin kendisini “çok dindar” tanımlamamasının sebebi, aldığı din eğitimini yaşantısına tam yansıtamama düşüncesidir. Yalova Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin büyük çoğunluğu (%64,8) kendini dindar olarak tanımlaması ise şöyle açıklanabilir: Dindar bir aile ve çevreden gelmesi dini bir altyapıyla yetişmelerini sağlamaktadır. Buna ek olarak okulda fen, sosyal ve meslek dersleri yanında, Kur’an, Hadis, Tefsir, Siyer, Ahlak vs. dersleri almasıyla dinini öğrenme ve hayatına uygulama noktasında yoğunluk yaşamasıdır. Gerek ailede gerekse okulda verilen dini eğitim sayesinde İmam Hatip Lisesi öğrencileri %72,5 “dindarlık ile dini yükümlülükler arasında bir ilişki olduğu” nu düşünmektedirler. Onların bu düşünceye sahip olmasında aldıkları eğitimin kuşatıcılığı yadsınamaz. Uygulamaya önem veren İmam Hatip Lisesi gençleri ibadetleri dinden bağımsız düşünmemektedirler.

Dünyevileşmenin oldukça hız kazandığı günümüzde gelir seviyesi yükseldikçe “dindarlık” seviyesi düşmektedir. Maddi durumu iyi olanlar tabiri caiz ise yatırımlarını ahirete değil dünyaya yapmaktadırlar. Ailesinin geçim noktasında rahat olduğunu ifade eden öğrencilerin %52,6’sı dindar; %45,7’si “biraz dindar” şeklinde kendilerini tanımlamışlardır.

Aylık gelir ve dua etme durumlarını incelediğimizde düşük gelirli olduğunu belirten öğrencilerin %37,5'inin her zaman; %56,2'sinin "çoğu zaman" dua ettiğini anlıyoruz. Dolayısıyla maddi durumu iyi olmayan öğrencilerin manevi anlamda daha güçlü bağlara sahip olduğunu ve yaratıcıyla bir bağ kurmayı sağlayan dua ibadetine daha çok önem verdiklerini söyleyebiliriz. Bu sonuç bize duanın bir kurtuluş ve bir sığınma aracı olarak kullanıldığını göstermektedir. Fakir olan ve kendini zayıf ve çaresiz hisseden öğrenciler Allah'ın karşısında çaresiz olduklarını bilmektedirler. O'nun rahmet hazinelerinin geniş olduğunu bilip arzularını O'na bildirmektedirler.

SONUÇ

Ergenlik çağındaki genç kızların dini tutum ve davranışlarını incelediğimiz bu araştırma, iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk kısım olan teorik bölümde ergenlik dönemi ve bu dönemdeki genç kızların dine olan yaklaşımları, düşünceleri ve şüpheleri, bu konuda daha önce yapılmış araştırmalar ve öne sürülmüş görüşler incelenmiş, bu şekilde bu yaş grubunu anlama ve yorumlamaya bir giriş yapılmıştır. İkinci kısım olan deneysel bölümde ise Yalova’da bulunan üç ayrı lisede okuyan 15-18 yaş arasındaki 240 kız öğrenci ile yapılan geniş kapsamlı anket uygulaması ile araştırmanın başlangıcında belirlenmiş olan varsayımlar farklı açılardan sorgulanmıştır. Özet olarak, araştırmanın başlangıcındaki 4 varsayımdan birincisi; öğrencilerin okudukları okul ile ibadet durumları arasında bir bağlantının var olduğu, imam hatip lisesi öğrencilerinin ibadet düzeylerinin diğerlerinden yüksek olduğu; ikincisi, öğrencilerin dini tutum ve davranışlarının aile, din görevlileri, okul ve camii tarafından etkilendiği; üçüncüsü, öğrencilerin ailesinin dindarlık düzeyi ile okul seçimi arasında bir ilişki bulunduğu, dindar ailelerin kızlarını imam hatip liselerine göndermeyi tercih ettikleri; dördüncüsü ise öğrencilerin dini tutum ve davranışlara sahip olmasındaki etkenlerin etkisinin okudukları okullara göre farklılık göstermesiydi.

Yapılan anketler sonucunda araştırmamızın temel konusunu teşkil eden dini tutum ve davranışlar noktasında gençlerin inanç düzeylerinin genel olarak yüksek düzeyde olduğu, buna karşın dini tutum ve davranışlarının uygulamada düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Dini uygulamaların da tam bir istikrar sağlayamadığı görülmüştür. Araştırmamızın ana varsayımlarından ilki olan okul, dini davranış ve ibadet arasındaki anlamlı ilişkisi, imam hatip öğrencilerinin diğer okullarda okuyan öğrencilere göre daha fazla ve istikrarlı ibadet ettiği veyahut ibadetleri dinin bir gerekliliği olarak gördükleri varsayımı ankete verilen cevaplarca doğrulanmıştır. Aynı şekilde ikinci varsayımımız da doğrulanmış, öğrencilerin dindarlık durumlarında ailenin büyük payı olduğu görülmüştür. Burada şaşırtıcı olan, dış etkilere daha fazla açık olunan ergenlik çağında bulunan genç üzerinde arkadaş etkisinin aile etkisi kadar baskın olmadığıdır. Üçüncü varsayım, dindar ailelerin çoğunlukla çocuklarını imam hatip liselerine göndermeyi tercih ettikleri anket verilerinde gözlemlenmiştir. İkinci ve üçüncü varsayımların doğrulanmasından yola çıkarak, gençlerin dindarlığı, ve dini tutum ve davranışları, dini

eğitimlerini şekillendirmede Türk toplumunda ailenin büyük yeri olduğunu söyleyebiliriz. Dördüncü varsayım, dini tutum ve davranışların eğitim görülen okullara göre şekillenmesi de doğrulanmıştır.

Sonuç olarak, üç lisenin kız öğrencileri birlikte ele alındığında ve cevapları incelendiğinde, dindarlık, Allah inancı düzeyleri genel olarak yüksek kabul edilebilecek seviyede olmakla birlikte, dini davranış, uygulamalar ve ibadetler konusunda seviye bu kadar yüksek çıkmamıştır. Dindar aileden gelen öğrencilerde, imam hatip lisesi öğrencilerinin hayatlarında dini uygulamalara diğerlerine nazaran daha yüksek oranda rastlanmakla birlikte, dini uygulamalara hayatlarında daha az yer veren gençlerin kimi bu uygulamaların gereksiz olduğunu düşündükleri şekilde gerekçelendirmiş, kimi de gerekli olduğunu düşünüp hayata geçirmeme nedenlerini tembellik olarak göstermişlerdir.

KAYNAKLAR

- ADLER, A (2004). *Genç Kız Psikolojisi ve Cinselliği*. İstanbul: Ekol Yayıncılık.
- ALBAYRAK, A (2002). Ergenlerin Dini Gelişiminde Sevgi ve Korku Motifi. H. Hökelekli (Ed.). *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi* içinde. İstanbul: Ankara Okulu Yayınları, 331-334.
- ARMANER, N. (1980). *Din Psikolojisine Giriş*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- ARSLANTÜRK, Z. (1995). *Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metot ve Teknikleri*. İstanbul: İFAV Yayınları.
- ATALAY, T. (2006). *Aile Dindarlığının Gençlerin Dindarlığına Etkisi Üzerine Bir Araştırma*. Bursa: KURAV Yayınları.
- AY, M. E. (1994). *Din Eğitiminde Mükâfat ve Ceza*. İzmir: Nil Yay.
- AYDIN, A. (2003). *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*. İstanbul: Alfa Basın Yayın Dağıtım.
- BOVET, P. (1958). *Din Duygusu ve Çocuk Psikolojisi*. S. Odabaş (çev.). Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- BAHADIR, A. (2006). *Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler*. H. Hökelekli (Ed.). *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi* içinde. İstanbul: Dem Yayınları, s.307-368.
- BAYYİĞİT, M. (2003). *Gençliğin Dini İnanç, İbadet ve Problemlerine Boylamsal Bir Bakış, Gençlik Dönemi ve Eğitimi II*. H. Hökelekli (Ed.). İstanbul: Ensar Neşriyat, 221-241.
- BİNBAŞIOĞLU, C. (1975). *Gelişim Psikolojisi*. Ankara: Binbaşoğlu Yayınevi.
- CLARK, W. H (1977). *Ergenlik ve Gençlikte Din-III*. M. Dağ (çev.). Ankara: Eğitim Hareketleri Dergisi.
- CÜCELOĞLU, D. (1991). *İnsan ve Davranış*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- ÇETİN, K. (1984). Ergenlik Çağı Gençlerinde İbadet ve Dua Tecrübesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE.
- EKŞİ, H. (2006). *Din Eğitimi, Gençlik ve Kişilik*. H. Hökelekli (Ed.). *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi* içinde. İstanbul: Dem Yayınları, s.181-216.
- ERDOĞAN, F. (1977). Üniversite öğrencilerinde Allah İnancı ve Din Duygusu. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.

- DAŞKIRAN, İ. (2009). Gençliğin Kimlik Oluşumunda Din, Aile ve Medyanın Etkisi: Kahramanmaraş Lise Gençliği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE.
- FERŞADOĞLU, A. (2010). *Gençlik ve Kişilik*. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat.
- GÖCEN, G. (2006). İnanç ve İbadetin Kendini Gerçekleştirme ile İlişkisi. H. Hökelekli (Ed.). *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi* içinde. İstanbul: Dem Yayınları, s.559-611.
- GRUBER, A. (1979). *Ergenlik Çağı Gençlerinde Dini Gelişme*. H. Hökelekli (çev.). Hareket Dergisi. Sayı 9.
- GÜNAY, Ü. (1999). Erzurum Kenti ve Çevre Köylerinde Dini Hayat. *Yayınlanmış Doçentlik Tezi*. Erzurum: Erzurum Kitaplığı Yayınları.
- GÜNGÖR, E. (2000). *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- GÜRSES, İ. (1987). Genç Psikolojisinde Din-Bilim Çatışmasının Motivleri ve Etkileri. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE.
- HÖKELEKLİ, H. (2009). *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*. İstanbul: Dem Yayınları.
- HÖKELEKLİ, H. (1986). Ergenlik Çağı Davranışlarına Din Eğitiminin Etkisi. *U.Ü. İ. F. Dergisi*, C.1, s.48-51.
- HÖKELEKLİ, H. (1985). Gençlik ve Din İhtiyacı. *Milli Kültür Dergisi*. Sayı 50, s.89-93.
- HÖKELEKLİ, H. (2005). *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- HÖKELEKLİ, H. (1983). Ergenlik Çağı Gençlerin Dini Gelişimi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE.
- KAFALI, H. (2005). Lise Öğrencilerinde Dini İnanç ve Tutumların Sosyal İlişkilere Etkisi Ergani Örneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi SBE.
- KARACA, F. (2007). *Dini Gelişim Teorileri*. İstanbul: Dem Yayınları.
- KARTAL, M. A. (2007). *Çocukluktan Gençliğe Başarılı Adımlar*. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat.
- KAYA, M. (1998). *Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum*. Samsun: Etüt Yayınları.
- KOÇ, M. (2006). Din Psikolojisi Açısından Ergenlik Döneminde Dini Yaşam. *Diyanet İlmî Dergi*, Cilt 42, Sayı 23, s.22.

- KOÇ, M. (2004a). Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Algılarının Ruh Sağlığına Etkileri Üzerine Bir Alan Araştırması. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.10, s.115-156.
- KOÇ, M. (2004b). Ergenlik Döneminde Dua ve İbadete Yönelik Tutum ve Davranışlar Üzerine Bir Saha Araştırması. *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 6, s.148.
- KOÇ, M. (2002). Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisinin Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE.
- KÖKTAŞ, M. E. (1993). *Türkiye’de Dini Hayat: İzmir Örneği*, İzmir: İşaret Yay.
- KULA, N. (1993). Kimlik ve Din. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE.
- KULA, T. (2006). Ergenlerde Dini Düşüncede Yaşanan Güçlükler (Bir Diyarbakır Örneği). *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi SBE.
- KULAKSIZOĞLU, A. (2001). *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- MEHMEDOĞLU, U. (2004). *Kişilik ve Din*. İstanbul: Dem Yayınları.
- OK, Ü. (2005). Dini Düşüncede Yaşanan Stresin (Şüphe, Uyumsuzluk, Çelişki v.b Boyutları). *Dini Araştırmalar Dört Aylık Bilimsel Dergi*, Cilt: 8,Sayı. 22.
- ÖZAKPINAR, Y. (1999). *İnsan İnanan Bir Varlık*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- ÖZBAYDAR, B. (1970). *Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Baha Matbaası.
- ÖZTÜRK, N. (1994). Kız Öğrencilerin Dini Tutumları: 14-18 Yaş, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi SBE.
- PAZARLI, O. (1982). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- PEKER, H. (1993). *Din Psikolojisi*. Samsun: Sönmez Matbaası.
- ŞAHİN, A. (2001). Yetiştirme Yurdu Gençlerinde Dini Hayat. *Mehir Aile Dergisi*, Sayı:1, s. 62-68.
- TARHAN, N. (2009). *İnanç Psikolojisi*., İstanbul: Timaş Yayınları.
- TEMEL, Z. F ve AKSOY, A. B. (2001). *Ergen ve Gelişimi, Yetişkinliğe İlk Adım*, Ankara: Nobel Yayınevi.
- UYSAL, V. (1996). *Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*. İstanbul: Marmara Ünv. İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları.

- VERGOTE, A. (1981). *Ergenlikte Din*, E. Fırat (çev.). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.24, s.587-590.
- YAVUZER, K. (1983). *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- YAVUZ, K. (1987). *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- YAVUZER, H. (1982). *Çocuk Psikolojisi, Duygusal ve Toplumsal Gelişim*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- YÖRÜKOĞLU, A. (1989). *Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar*. İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım.
- ZANGWILL, O, L. (1988). *Modern Psikolojinin Gelişimi*. Y. Özakpınar (çev.). Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi.

EKLER

Ek-1: Anket Formu

ANKET FORMU

Saygıdeğer katılımcı,

Gençlerin dini tutum ve davranışlarını tespit etmek amacıyla gerçekleştireceğimiz araştırma için görüşlerinize başvurulmaktadır. Soruları cevaplandırma konusunda göstereceğiniz gayret ve samimiyet, araştırma sonuçlarının sağlıklı olması için son derece önemlidir. Lütfen hiçbir soruyu cevapsız bırakmayınız. Anket sorularına vereceğiniz cevaplar tamamen bilimsel bir amaç için kullanılacaktır. Lütfen anket formuna isim veya herhangi bir rumuz yazmayınız.

Değerli görüşlerinizi bizimle paylaşmak suretiyle araştırmaya yapmış olduğunuz önemli katkıya ve ilginize en içten dileklerle teşekkür ederim.

*SALİHA FERŞADOĞLU
S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü
Y. L. Öğrencisi*

1. Kaç yaşındasınız? (...)

2. Anne baba 1 () Birlikte yaşıyor 2 () Ayrıldılar

3. Babanızın öğrenim durumu

1 () İlkokul mezunu

2 () Ortaokul mezunu

3 () Lise mezunu

4 () Üniversite mezunu

4. Annenizin öğrenim durumu

1 () İlkokul mezunu

2 () Ortaokul mezunu

3 () Lise mezunu

4 () Üniversite mezunu

5. Ailenizin Gelir Durumu

1 () İyi 2 () Orta 3 () Düşük

6. Hayatınızın çoğunu nerede geçirdiniz?

1 Köy-Kasaba () 2 İlçe ()

3 İl () 4 Yurt Dışı ()

7. Gazete ve dergilerde en çok ilginizi çeken konu hangisidir?

1 () Magazin 2 () Dini konular 3 () Haber

4 () Burçlar 5 () Dert köşeleri

8. Televizyon programlarından en çok hangisini seyrediyorsunuz?

1 () Haberler 2 () Spor programları 3 () Filmler/diziler

4 () Müzik/eğlence programları 5 () Din ve ahlak programları

9. Hangi tür müzikleri daha çok dinliyorsunuz?

- 1 () Türk sanat/halk müziği 2 () Pop/rock müzik 3 () Dini musiki, ilahiler
4 () Arabesk müzik

11. Sizce yaşamın anlamı nedir?

- 1 () Herkesin beğendiği bir insan olmak
2 () Çok zengin ve meşhur olmak
3 () Bence hayatın hiçbir anlamı yok
4 () Mutlu bir aile içerisinde yaşamak
5 () Başka.....

12. Sizce iyi bir insan olmanın en önemli özelliği nedir?

- 1 () Çok çalışkan olmak
2 () İyi bir eğitim görmüş olmak
3 () Zengin olmak
4 () İyi bir aileden gelmek
5 () Dindar olmak

13. Yeterli dini bilgiye sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz?

- 1 () Evet 2 () Kısmen 3 () Hayır

14. Allah'ın varlığı konusunda inancınıza en uygun ifade aşağıdakilerden hangisidir?

- 1 () Allah'ın varlığına inanıyorum.
2 () Allah'ın varlığına inanmıyorum.
3 () Allah'ın varlığı konusuna ilgi duymuyorum.
4 () Başka.....

15. Allah'ın varlığına inanma yâda inanmama hakkındaki kararının oluşmasında aşağıdaki faktörlerden hangisi en çok etkili olmuştur?

- 1 () Ailem
2 () Okuduğum kitaplar
3 () Okul
4 () Din adamları
5 () Arkadaşlarım

16. Allah'a çokça dua eder misiniz?

- 1 () Her zaman 2 () Çoğu zaman 3 () Bazen 4 () Hiçbir zaman

17. Dualarınızda Allah'tan en çok neyi istersiniz?

- 1 () İşlerimde ve derslerimde başarılı olmayı
2 () Maddi ve manevi sıkıntılardan kurtulmayı
3 () Günahlarımın affedilmesini
4 () Sağlıklı ve huzurlu yaşamayı

18. Namaz kılma durumunuz nasıldır?

- 1 () Beş vakit namazımı kılarım 2 () Ara sıra kılarım.
3 () Namaz kılmıyorum 4 () Namaz kılmak istiyorum ama kılamıyorum
5 () Namaz kılmayı gereksiz buluyorum

19. Ramazan orucunu tutar mısınız?

- 1 () Eksiksiz tutarım 2 () Çoğunu tutarım 3 () Birazını tutarım 4 () Hiç tutmam

20. Size göre oruç nedir?

- 1 () Allah'ın emridir.
2 () Oruç tutmak aç kalmak demektir.
3 () Oruç tutmak sıhhi yönden faydalıdır.
4 () İnsan ruhu için iyidir.
5 () Başka.....

21. Kur'an-ı Kerim okumasını biliyor musunuz?

1 () Biliyorum 2 () Bilmiyorum 3 () Öğrenme aşamasındayım

22. İbadetleri yapamıyorsanız sizce bunun sebebi aşağıdakilerden hangisidir?

1 () İbadetleri zor ve yorucu buluyorum

2 () Bilmediğim için yapamıyorum

3 () Tembellikten yapamıyorum

4 () İçimden ibadet etmek gelmiyor.

5 () Başka.....

23. Kendinizi dindarlık açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?

1 () Çok dindar 2 () Dindar 3 () Biraz dindar

24. Ailenizi dindarlık açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?

1 () Çok dindar 2 () Dindar 3 () Biraz dindar

25. Dini kitaplar okuyor musunuz?

1 () Okuyorum 2 () Okumuyorum

26. Dini bilgilerinizi nereden öğrendiniz?

1 () Aile 2 () Okuduğum kitaplar 3 () Arkadaş çevremden

4 () Din görevlilerinden 5 () Okuldan

27. Dini konuların hangisinde araştırma yaptınız?

1 () Allah hakkında 2 () Hz. Muhammed hakkında 3 () Ahlaki konular hakkında 4 () İbadetler hakkında 5 () Ahiret hakkında

28. Bir zorlukla karşılaşırsanız bu sorunu çözmek için ne yaparsınız?

1 () Canım sıkılır ve isyan ederim.

2 () Kaderimdir deyip bir şey yapmam.

3 () Unutmaya çalışırım.

4 () Bu durumdan kurtulmak için Allah'a dua ederim

5 () Başka.....

29. Dini bilgilerinizi yönlendirmede en etkin kurum aşağıdakilerden hangisidir?

1 () Okul

2 () Cami

3 () Cemaat

4 () Televizyon

5 () İnternet

30. Aşağıdaki konuların hangisinde en çok şüpheye düşersin?

1 () Kader konusunda

2 () Ahiret konusunda

3 () İbadet konusunda

4 () Günahlar konusunda

5 () Başka.....

31. Sana göre aşağıdakilerden hangisi yapılabilir?

1 () İçki içilebilir

2 () Şans oyunları oynanabilir

3 () Fala bakılabilir

4 () Ruh çağrılabilir

5 () Hiçbirinin yapılması uygun değildir

ÖZGEÇMİŞ

1987 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. Yalova Anadolu İmam Hatip Lisesi'nden 2005'te mezun oldu. Çanakkale 18 Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde başladığı üniversite öğrenimini yatay geçiş yaparak Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tamamladı. 2009 yılında buradan mezun oldu. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi bölümünde yüksek lisansa başladı. Sahabenin Günlüğü (2010) ve Hz. Aişe'nin İzinde (2010) isimli basılmış iki kitabı vardır.